

Міністерство освіти і науки України
Національний університет
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
Навчально-науковий інститут фінансів, економіки та менеджменту
Кафедра публічного управління, адміністрування та права

Кваліфікаційна магістерська робота
тема: «Напрями підвищення ефективності діяльності Державної Судової
Адміністрації України»

Виконав:
студент групи 202м – ДС спеціальності 281
«Публічне управління та адміністрування»

_____ **А.П.Королех**

Науковий керівник:
кандидат юридичних наук

_____ **І.О.Кульчій**

Полтава – 2022 рік

План

Вступ.....	4-5
РОЗДІЛ 1 ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДЕРЖАВНОЇ СУДОВОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ.....	6-38
1.1 Поняття та зміст адміністративно-правового статусу Державної судової адміністрації.....	6-16
1.2 Розвиток адміністративно-правового статусу Державної судової адміністрації.....	17-32
1.3 Роль та місце Державної судової адміністрації України в системі органів державної влади.....	32-38
РОЗДІЛ 2 ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАТУСУ ДЕРЖАВНОЇ СУДОВОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ В УКРАЇНІ.....	39-86
2.1 Нормативно-правове регулювання діяльності Державної судової адміністрації.....	39-49
2.2 Механізм реалізації адміністративно-правового статусу Державної судової адміністрації України.....	49-65
2.3 Зарубіжний досвід адміністративно-правового забезпечення діяльності судів	65-86
РОЗДІЛ 3 АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ СУДОВОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ В УКРАЇНІ, ПОГЛЯДИ НАУКОВЦІВ ТА ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН.....	87-115
3.1 Шляхи удосконалення адміністративно-правового забезпечення статусу Державної судової адміністрації.....	87-93

3.2 Шляхи вдосконалення судової адміністрації в інших країнах.....	94-115
Висновок.....	116-119
Список використаних джерел.....	120-136

ВСТУП

Актуальність даної роботи присвячена комплексному дослідженню діяльності Державної судової адміністрації та виробленню практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності здійснюваної діяльності.

Предмет дослідження У науковій праці вперше у рамках дослідження з використанням значної кількості нових нормативних джерел та наукової літератури проведено комплексне дослідження адміністративно правових засад діяльності Державної судової адміністрації.

Метод дослідження системний аналіз правовідносин, що регламентують діяльність судової адміністрації, визначені основні проблеми, зроблений ряд концептуальних висновків, а також обґрунтовані найбільш істотні напрями вдосконалення правового регулювання Державної судової адміністрації. Для науковців, викладачів, аспірантів, практичних працівників правоохоронних органів, юристів-практиків, курсантів і студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів та всіх тих, хто цікавиться проблемами діяльності Державної судової адміністрації.

Інтенсивна інтеграція України до Європейського Союзу зумовлює високі стандарти до діяльності органів виконавчої влади. На сьогодні визначення особливостей статусу судової влади, а також тих органів, які здійснюють функцію щодо забезпечення організації та функціонування діяльності суду, є досить важливим та актуальним з огляду на незавершеність проведення національної судової реформи. Таким органом у нашій вітчизняній судовій системі є Державна судова адміністрація України.

Мета роботи полягає в необхідності наголосити на тому, що в сучасних умовах адміністративно-правовий статус Державної судової адміністрації не є

досить чітко визначеним. З одного боку, він є свого роду «виконавчим органом» у структурі органів судової системи України, а з іншого – окремою установою у системі органів судової влади зі спеціальними повноваженнями.

Державна судова адміністрація України є ключовою установою, діяльність якої спрямована на забезпечення правильного будівництва судової влади в Україні. Виходячи з умов, що існували до її створення, покликанням Державної судової адміністрації України є забезпечення належного бюджетного фінансування судів та суддів, установлення необхідного рівня утримання працівників апаратів судів, удосконалення організації виконання посадових завдань суддів, оптимізація нормативно-правової бази функціонування судів, забезпечення органів правосуддя більш висококваліфікованими та професійними кадрами.

Проблематика Незважаючи на актуальність та важливість проблеми адміністративно-правового статусу Державної судової адміністрації України, до цього часу відсутні комплексні дослідження цієї тематики, що становить великий недолік як для теорії, так і для практики.

Практична значимість Водночас із погляду сучасних реформаційних змін, що відбуваються у судовій сфері, проблеми визначення правового статусу Державної судової адміністрації донині залишаються не вирішеними, що й обумовлює потребу проведення глибокого ґрунтовного теоретично-практичного наукового дослідження. Пропонована колективна наукова праця буде корисною під час вивчення курсів «Судові та правоохоронні органи», «Злочини у сфері господарської та службової діяльності» та інших спецкурсів, що розкривають особливості діяльності Державної судової адміністрації.

РОЗДІЛ 1 ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДЕРЖАВНОЇ СУДОВОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

1.1 **Поняття та зміст адміністративно-правового статусу Державної судової адміністрації**

Зміна системи влади в Україні передбачає проведення комплексу реформ: конституційної, судово-правової, економічної та інших, тісно пов'язаних між собою.

Відомо також, що будь-який правовий інститут не може ефективно діяти в структурі суспільних відносин, впливати на їх розвиток, якщо не визріла суспільна необхідність у його запровадженні та використанні [1, с. 1]. Реформування судової влади, створення нової системи правосуддя, що формується на основі принципу спеціалізації судів, потребує нових підходів до організаційного забезпечення їх діяльності. Ефективність роботи судової влади та рівень здійснення правосуддя залежать не лише від професіоналізму суддів та їх сумлінного ставлення до виконання обов'язків, вирішення правових конфліктів, а й від належної організації роботи судової системи. При цьому необхідно враховувати, що професіоналізм суддівського корпусу залежить також від ряду управлінських рішень, пов'язаних із підготовкою кандидатів на посаду судді, створенням системи підвищення кваліфікації суддів, їх інформаційним забезпеченням і поліпшення умов праці [2, с. 44]. Тому якість правосуддя залежить від ефективного управління та адміністрування системи судової влади.

Статтею 130 Конституції України передбачено, що держава забезпечує фінансування та належні умови для функціонування судів і діяльності суддів [3]. Законодавче визначення забезпечення функціонування судової влади передбачає: окреме визначення у Державному бюджеті України видатків на

фінансування судів не нижче рівня, що забезпечує можливість повного й незалежного здійснення правосуддя відповідно до закону; законодавче гарантування повного та своєчасного фінансування судів; гарантування достатнього рівня соціального забезпечення суддів [4].

В Україні діє єдина система забезпечення функціонування судової влади – судів загальної юрисдикції та Конституційного Суду України, при цьому організаційне забезпечення діяльності судів покладається на систему органів державної судової адміністрації (ст. 119) [4], яка складається з Державної судової адміністрації України і територіальних управлінь державної судової адміністрації. Водночас із погляду сучасних реформаційних змін, що відбуваються у судовій сфері, проблеми визначення правового статусу Державної судової адміністрації донині залишаються актуальними.

На даному етапі реформування судової системи питання адміністративно-правового статусу Державної судової адміністрації впливає на трактування належності ДСА до тієї чи іншої гілки влади.

Дослідженню проблематики адміністративно-правового статусу Державної судової адміністрації приділено увагу таких учених, як: В. Бринцев [5], О. Красноборов [6], М. Запорожець [7], А. Стрижак [8], А. Хвилюк [9] та інших. Незважаючи на величезний доробок учених з окреслення кола адміністративно-правових відносин у сфері судоустрою, зокрема за участі ДСА України, визначення адміністративно-правового статусу Державної судової адміністрації потребує подальшого поглибленого наукового аналізу.

У сучасних реаліях, коли на стан реалізації правосуддя в Україні, і передусім у судах загальної юрисдикції, й до цього часу несприятливо впливають дефіцитні умови бюджетного фінансування, низького рівня матеріально-технічного і соціально-побутового утримання суддів та працівників апаратів судів, можна спостерігати накопичення проблем під час виконання суддями своїх посадових завдань, їх надмірне перевантаження, що

доповнюється недостатньою методичною та нормативно-правовою базою судової діяльності, недосконалістю системи підготовки і підвищення кваліфікації кадрів органів правосуддя.

При цьому особливо важливого значення набувають питання пошуку шляхів належного забезпечення умов здійснення в судах першої та апеляційної інстанції за допомогою насамперед застосування інструментів державного управління наявними матеріальними, кадровими, організаційними ресурсами, удосконалення функціональних зв'язків службовців органів правосуддя з урахуванням необхідності реформування системи державного управління в Україні, яке відбулось у межах адміністративної реформи, розпочатої Указом Президента України від 22.06.1998 року № 810/98, приведення відповідно до встановленого ст. 6 Конституції України принципу поділу влади в Україні [10] з метою забезпечення участі й контролю судової влади у використанні бюджетних коштів, потрібних для забезпечення діяльності судової системи.

Всі вищезазначені факти призвели до створення Державної судової адміністрації України [11; 12, с. 650]. Положення про Державну судову адміністрацію України визначає Державну судову адміністрацію України як орган у системі судової влади, діяльність якого підзвітна з'їзду суддів України [13]. Державна судова адміністрація України є суб'єктом адміністративного права, оскільки згідно зі ст.145 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» – це юридична особа, яка має печатку із зображенням Державного герба України та своїм найменуванням, самостійний баланс і рахунки в органах Державного казначейства України [4].

Отже, звідси можемо резюмувати, що Державна судова адміністрація України є ключовою установою, діяльність якої спрямована на забезпечення правильного будівництва судової влади в Україні. Виходячи з умов, що існували до її створення, покликанням Державної судової адміністрації

України є забезпечення належного бюджетного фінансування судів та суддів, установлення необхідного рівня утримання працівників апаратів судів, удосконалення організації виконання посадових завдань суддів, оптимізація нормативно-правової бази функціонування судів, забезпечення органів правосуддя більш висококваліфікованими та професійними кадрами.

Перш ніж визначити адміністративно-правовий статус Державної судової адміністрації, необхідно визначити поняття «суб'єкт права». Як наголошує С. С. Алексєєв: «Суб'єкти права – це особи, наділені правосуб'єктивністю, тобто громадяни, організації, суспільні утворення, які можуть бути носіями прав та обов'язків, брати участь у правовідносинах» [14, с. 70].

В адміністративному праві під суб'єктом розуміють носія прав та обов'язків у сфері державного управління, які передбачені адміністративноправовими нормами, котрий здатен мати права, які йому надані, реалізувати, а надані обов'язки виконувати [15, с. 64].

Із цього визначення випливає, що «претендент» на статус суб'єкта адміністративного права за своїми особливостями потенційно здатен бути носієм суб'єктивних прав та обов'язків у сфері державного управління. До таких обов'язків відносять: 1) зовнішню виокремленість, що характеризується наявністю системоутворювальних ознак; 2) персоніфікацію в суспільному відношенні керівного типу, тобто виступ у вигляді єдиної особи – персони; 3) здатність виражати та здійснювати персоніфіковану волю у відношеннях із державою або державну волю у процесі адміністративно-правового регулювання суспільних відносин. «Претендент», який має названі здатності, одержує статус суб'єкта лише в тому випадку, якщо держава, використовуючи адміністративно-правові норми, робить його носієм прав і обов'язків, які реалізуються останнім у сфері державного керування [16, с. 182].

Звісно, якщо вести мову про такий суб'єкт, як Державна судова адміністрація України, то йому, зокрема, належні такі риси: 1) окремість – він

є специфічним органом у сфері державного управління зі своїми унікальними особливостями, метою діяльності, завданнями та функціями; 2) персональна – у сфері державного управління вона сприймається як єдина юридична особа, від імені якої діють різні посадові особи; 3) самостійність – можливість діяти автономно стосовно держави.

Юридична енциклопедія правовий статус (від лат. status – становище) характеризує як сукупність прав і обов'язків фізичних та юридичних осіб. Він визначається Конституцією України, вітчизняними законами і міжнародними правовими актами. Правовий статус фізичної особи визначають конституційні права і обов'язки людини та громадянина. За характером правового регулювання виділяють загальний, галузевий та спеціальний статуси.

Правовий статус юридичних осіб визначається через їх компетенцію, тобто ті права і обов'язки, що зафіксовані в чинному законодавстві. Це державні органи, підприємства, установи та організації. У концентрованому вигляді правовий статус цих осіб відображений у законах, положеннях, статутах та інших нормативних актах. Правовим статусом наділяється також і держава. Цей статус характеризується наявністю внутрішнього і зовнішнього аспектів. Перший визначається нормами національного законодавства, а другий – положеннями міжнародних нормативних актів [17, с. 44]. , ведучи мову про правовий статус, ми однозначно повинні визначитися із самим суб'єктом правовідносин, права та обов'язки якого нас цікавлять: особистість, юридична особа або держава. У широкому розумінні слова під правовим статусом особистості розуміють юридично закріплений стан людини у суспільстві, її права та свободи, обов'язки і відповідальність, установлені законодавством та гарантовані державою. Сюди також інколи включають законні інтереси, правові принципи, правовідносини загального (статутного) типу, правосуб'єктність. У вузькому значенні правовий статус особи характеризує обсяг прав і свобод, які має людина – суб'єкт права. Вони ж (

права і свободи) складають основний зміст, ядро правового статусу [18, с. 480].

М. В. Корельський трактує правовий статус як досить багатоаспектну категорію, яка характеризується наявністю: по-перше, загального, універсального характеру, що включає статуси різних суб'єктів правовідносин: держави, суспільства, особи тощо; по-друге, відображає індивідуальні особливості суб'єктів і реальне їх положення в системі багатоаспектних суспільних відносин; по-третє, реалізація правового статусу не може відбуватися без наявності обов'язків, що кореспондуються правом, без юридичної відповідальності в необхідних випадках, без правових гарантій; по-четверте, категорія правовий статус визначає права та обов'язки суб'єктів правовідносин у системному вигляді, що дає можливість здійснити порівняльний аналіз статусів різних суб'єктів для відкриття нових шляхів щодо їх удосконалення [19, с. 549].

На думку Н. М. Оніщенко, ведучи мову про правовий статус, необхідно розуміти його як систему законодавчо встановлених та гарантованих державою прав, свобод, законних інтересів і обов'язків суб'єкта суспільних відносин [20, с. 366].

Вартує уваги і позиція А. В. Малько, який визначає цю правову дефініцію як комплексну інтеграційну категорію, що відображає взаємовідносини суб'єктів суспільних відносин, особи та суспільства, громадянина і держави, індивіда та колективу, а також інші соціальні зв'язки [21, с. 397].

О. Ф. Скакун розуміє правовий статус особи як систему закріплених у нормативно-правових актах і гарантованих державою прав, свобод, обов'язків, відповідальності, відповідно до яких індивід як суб'єкт права координує свою поведінку в суспільстві.

Основними елементами правового статусу є: правосуб'єктність, права, обов'язки, відповідальність [22, с. 409].

Потрібно окремо розглянути питання і щодо правового статусу юридичних осіб, адже Державна судова адміністрація функціонує саме як окрема юридична особа [13].

На думку Д. Д. Цабрія, правовий статус даного суб'єкта правовідносин вміщує: 1) офіційне найменування; 2) порядок та спосіб його створення; 3) територію діяльності; 4) мету, цілі та завдання діяльності; 5) обсяг та характер конкретних повноважень; 6) форми і методи діяльності; 7) порядок вирішення підвідомчих питань; 8) джерела фінансування; 9) особливості внутрішньої структури; 10) відповідальність [23, с. 126].

Таким чином, з огляду на вищенаведені погляди, можна говорити про відсутність єдиної чіткої позиції щодо розуміння поняття «правового статусу», але стає зрозумілим те, що цей термін ми можемо розглядати в декількох значеннях.

Якщо ми ведемо мову саме про адміністративно-правовий статус відповідного органу, то необхідно говорити про те, що ця правова категорія відображає наявність певного обсягу повноважень, які передбачаються адміністративними правом. На думку В. К. Колпакова, під адміністративно-правовим статусом потрібно розуміти комплекс наданих конкретному суб'єкту прав і обов'язків, закріплених за ним нормами адміністративного права [15, с. 194].

Аналогічну ідею висунув і Г. А. Тосунян, який адміністративноправовий статус розглядає через категорію саме правового статусу відповідного суб'єкта адміністративних відносин, що визначаються через природу та особливості його повноважень [24, с. 20].

Також було б доречним навести позицію Н. В. Лебідь, яка розглядає це поняття як визначене у законодавстві місце відповідного суб'єкта в системі органів державної влади із закріпленням мети, завдань, функцій, компетенції,

системи органів, форм і методів діяльності, що реалізуються безпосередньо як у межах адміністративно-правових відносин, так і поза ними [25, с. 38].

Таким чином, як бачимо з вищенаведених доктринальних підходів, більшість авторів, ведучи мову про адміністративно-правовий статус органу державної влади, розглядають його нерозривно з участю в адміністративно-правових відносинах. Ми також додержуємося такої думки і вважаємо, що, по суті, адміністративно-правовий статус є ніщо інше як правовий статус відповідного суб'єкта, який є органом, що законодавчо наділений відповідними державно-владними повноваженнями.

Як і будь-яка категорія, адміністративно-правовий статус має певні риси: 1) універсальний характер, адже поширюється на всіх суб'єктів правовідносин; 2) відображає особливості характеру взаємодії, що виникає між особою та державою; 3) права та свободи як складові правового статусу не можуть реалізовуватися повною мірою без функціонування інших складових його елементів – обов'язків і відповідальності; 4) цей термін забезпечує системність прав, свобод та обов'язків; 5) усі структурні складові правового статусу перебувають у взаємозв'язку та взаємозалежності між собою; 6) характеризується певною стабільністю, що й визначає його значущість у сучасних суспільних відносинах [26, с. 96].

На думку Г. Г. Абасова, ведучи мову про правовий статус юридичної особи, а саме орган державної влади, наділений відповідними державновладними повноваженнями, обов'язково необхідно також звернути увагу й на такі взаємозв'язані категорії, як «компетенція» і «функція», адже без них розуміння правового статусу юридичної особи повною мірою не є повним [27, с. 43].

Це ключові категорії в контексті тлумачення правового статусу. З позиції Н. В. Блінової, функція – це така категорія, що передбачає виконання кимось або чимось певної роботи або завдання [28, с. 67].

На думку Л. А. Морозова, цей термін повинен розумітися як особливий механізм впливу відповідного суб'єкта на суспільні відносини, який визначає основні напрями і зміст його діяльності у відповідній сфері [29, с. 68].

Щодо другого терміна, то під компетенцією потрібно розуміти сукупність установлених в офіційній – юридичній та неофіційній формах прав та обов'язків будь-якого органу або посадової особи щодо прийняття відповідних рішень, організації та контролю їх виконання і вживання у разі необхідності відповідних заходів відповідальності [30, с. 40].

На думку Ю. П. Битяка, компетенція є ні що інше як предмет відання, обов'язки, масштаби територіальної діяльності окремого органу державної влади. Це визначений обсяг державної діяльності, коло певних питань, вирішення яких покладається на відповідний орган [31, с. 65].

Ми вважаємо, що компетенція є певним законодавчо визначеним обсягом повноважень, яким наділяється той чи інший орган державної влади у процесі виконання функцій, покладених в основі його діяльності. В аспекті розуміння цього терміна необхідно також наголосити на його співвідношенні з такою категорією як «повноваження». Ми поділяємо позицію В. Б. Авер'янова, який вважає, що «повноваження» і «компетенція» є рівнозначними синонімами, які є основними складовими правового статусу будь-якого органу державної влади і які, перебуваючи у зв'язку із завданнями і функціями, складають цілісну картину відповідного правового статусу [32, с. 246].

Таким чином, на нашу думку, під правовим статусом необхідно розуміти певну цілісну систему, що складається з ряду елементів, які, діючи у сукупності, визначають сутність і природу самої особи. Щодо адміністративно-правового статусу Державної судової адміністрації, потрібно додати, що його характеристика закріплюється за допомогою національного законодавства.

Так, у сучасних умовах Державна судова адміністрація є органом виконавчої влади, який покликаний здійснювати організаційне забезпечення судової влади, представляти інтереси даної гілки влади з іншими державними органами і, таким чином, сприяти функціонуванню вітчизняній системі правосуддя. Так, відповідно до законодавства Державна судова адміністрація України здійснює організаційне забезпечення діяльності органів судової влади в межах своїх повноважень, установлених законом. Організаційне забезпечення діяльності судів як основний вид діяльності Державної судової адміністрації, на нашу думку, – це заходи фінансового, матеріальнотехнічного, кадрового, інформаційного та організаційно-технічного характеру, спрямовані на створення умов для подальшого й незалежного здійснення правосуддя.

Правовий статус державної судової адміністрації обумовлений специфічними завданнями та повноваженнями, визначеними Конституцією і законодавством України, встановленими Законом України «Про судоустрій і статус суддів» спеціальним порядком утворення та функціонування підконтрольності та підзвітності, призначення і звільнення її керівника та його заступників [33].

Державна судова адміністрація України підзвітна з'їзду суддів України. Положення про Державну судову адміністрацію України затверджується Радою суддів України. Державна судова адміністрація України у своїй діяльності керується Конституцією і законами України, указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, рішеннями з'їзду суддів України та Ради суддів України, Положенням про Державну судову адміністрацію України [34, с. 54].

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 визначає Державну судову адміністрацію тільки як орган, що здійснює організаційне

забезпечення судів. При цьому в зазначених законодавчих положеннях не засвідчує на його належність до тієї чи іншої гілки влади та, незважаючи на «тісні» взаємозв'язки, що існують між ними та системою судів загальної юрисдикції, не визначається його місце щодо судоустрою України [4].

До прийняття Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010, який визначив Державну судову адміністрацію не як орган виконавчої влади, а як орган, що здійснює організаційне забезпечення судів, не існувало достатніх правових підстав для внесення Державної судової адміністрації до складу судоустрою України, оскільки діяв п. 9–2 ст. 116 Конституції України, відповідно до якого Кабінет Міністрів України призначав на посади та звільняв із посад за поданням Прем'єр-міністра України керівників центральних органів виконавчої влади, які не входили до складу Кабінету Міністрів України [36, с. 651].

Тобто, під адміністративно-правовим статусом Державної судової адміністрації як спеціального органу судової влади України необхідно розуміти визначену і встановлену на законодавчому рівні систему взаємозв'язаних та взаємозалежних його складових елементів (повноваження, функції, завдання та відповідальність), що визначають специфіку та значення його діяльності для забезпечення функціонування судової влади та вітчизняної системи правосуддя в цілому.

Підсумовуючи наведене, необхідно зазначити, що поняття адміністративно-правового статусу Державної судової адміністрації не є вичерпаним. Воно охоплює правові норми не тільки адміністративного права, але й інших галузей права, адже Державна судова адміністрація на цей час хоча і є органом судової влади, але все ж таки виконує функції виконавчої гілки влади.

1.2 Розвиток адміністративно-правового статусу Державної судової адміністрації

Перед Українською державою нині гостро постають питання належного формування незалежної судової влади, а звідси – незалежного та самостійного суддівського корпусу, покликаного і здатного захищати права, свободи, законні інтереси людини та громадянина [35, с. 72]. Розвиток та становлення адміністративно-правового статусу Державної судової адміністрації невід’ємно пов’язано з розвитком Державної судової адміністрації України. Дослідження історичного аспекту розвитку Державної судової адміністрації допоможе розглянути передумови її створення, визначення правового статусу в той чи інший період її існування, а також провести точніший аналіз правового статусу Державної судової адміністрації на сучасному етапі розвитку України. Історико-правовий аспект розвитку Державної судової адміністрації досліджували у своїх працях такі науковці, як: А. А. Стрижак [37], Р. В. Ігонін [38], Р. Кирилюк [39], С. Обрусна [40] та інші. Тим не менше до цього часу не існує чіткої періодизації становлення та розвитку адміністративно-правового статусу Державної судової адміністрації, що зумовлює необхідність проведення глибокого наукового дослідження історико-правового аспекту формування останнього. Згідно з Положенням про Державну судову адміністрацію України, основним завданням Державної судової адміністрації України є організаційне забезпечення діяльності судів [13, с. 14]. Сутність терміна «організаційне забезпечення діяльності судів» використовується для позначення не процесуального, організаційного напряму діяльності, що забезпечує виконання функції правосуддя. Практично до цього поняття можна вносити усе те, що безпосередньо не пов’язане з розглядом кримінальних, цивільних справ, а також справ про адміністративні правопорушення та винесенням за результатами такого розгляду рішень у відповідних процесуальних формах. Вищезазначена діяльність охоплює

вирішення питань створення судів, багатопланову кадрову роботу – добір кандидатів на посади суддів, формування складу народних засідателів та присяжних, проведення навчання, підвищення кваліфікації суддів і працівників апарату суду. Вона передбачає також організацію прийому громадян, діловодства, ведення статистики, організацію архівної справи, підтримання порядку в приміщенні суду тощо [41, с. 95]. Головною особливістю цього напрямку роботи у судах є те, що він регулюється нормами адміністративного права, а отже, складає предмет адміністративно-правового регулювання і за своїм змістом полягає у реалізації адміністративних рішень [42, с. 31]. З цього можна зробити висновок, що суб'єкти, покликані займатися зазначеним видом діяльності, виступають у ролі носіїв адміністративних повноважень щодо об'єктів, на які поширюється їх владний вплив, а відносини, що виникають між ними, будуються за принципом «влада-підкорення». Організаційне забезпечення (організаційне керівництво судами – назва, що використовувалася раніше) діяльності суду розцінювалося раніше як втручання у процесуальну діяльність останнього, посягання на принципи самостійності суду та незалежності судді. У червні 2007 р. Пленум Верховного Суду України прийняв постанову № 8 «Про незалежність судової влади», в якій зазначено, що незалежність судової влади, її рівність із законодавчою та виконавчою владою є невід'ємними ознаками правової держави, в якій кожен має право на судовий захист своїх прав і свобод, а недоторканність суддів не є особистим привілеєм, а як один із елементів статусу суддів має публічно-правове значення – забезпечити здійснення правосуддя незалежним, неупередженим і справедливим судом [43]. Згідно з висновком № 1 (2001 р.) Консультативної Ради європейських суддів для Комітету Міністрів Ради Європи про стандарти незалежності судових органів та незмінюваність суддів, для виконання своїх функцій судова влада повинна бути незалежною від виконавчих та законодавчих органів, що означає відсутність недоцільних

зв'язків із цими органами і впливу з їх сторони [44]. Мається на увазі, що незалежність застосовується як гарантія безсторонності. «Кожна влада повинна визначатись певною організаційною і фінансовою самостійністю, що є необхідними чинниками її дієвості» [45, с. 130]. Те, що належне матеріальне забезпечення судової влади є важливою гарантією її незалежності вважають П. П. Пилипчук [46, с. 3], В. В. Онопенко [47, с. 40], В. В. Городовенко [48, с. 43]. Як зазначає П. Ф. Карпечин, «суддя, який перебуває у прямій чи опосередкованій залежності від інших, окрім судових органів, органів державної влади та місцевого самоврядування, не має належного організаційного, фінансового, матеріально-технічного, інформаційного, соціального забезпечення, не може приймати професійні, справедливі та неупереджені рішення при здійсненні правосуддя й при цьому втрачає авторитет у суспільстві та державі, сприяє формуванню правового нігілізму серед громадян України» [45, с. 95]. Підтримуємо дану позицію і, більше того, вважаємо, що відсутність належного рівня фінансового, організаційного, матеріально-технічного і соціального забезпечення, професійного рівня знань і навичок у своїй сукупності є передумовами втрати суддівської незалежності. До створення органів Міністерства юстиції в нашій країні судове управління було виключно у компетенції вищих судових інстанцій. З утворенням колишнього Міністерства юстиції СРСР, республіканських міністерств юстиції та їх органів на місцях судове управління було розподілено на організаційне керівництво судами і судовий нагляд. Ці дві складові судового управління принципово відрізняються одна від одної [34, с. 55]. Якщо організаційне керівництво судами здійснюється непроцесуальними формами, то судовий нагляд або перевірка законності та обґрунтованості судових рішень відбуваються виключно в чітких межах чинного процесуального законодавства на стадії як касаційного, так і наглядового провадження [34, с. 7]. У процесі проведення «малої» судової реформи в Україні функцію

судового нагляду було скасовано. Крім того, у ст. 125 Закону «Про судоустрій України» щодо виконання функцій із державного управління в галузі правосуддя з боку Державної судової адміністрації України застосовується ще й поняття «організаційне забезпечення судів» [49, с. 148]. Історія розвитку теорії та практики державного управління у галузі правосуддя свідчить, що першим наукове обґрунтування та нормативне закріплення одержало поняття «судове управління», яке розуміють як будьякі прояви владних повноважень компетентних державних органів щодо організації та керівництва судовою системою [50, с. 12]. Зокрема, його використовували в Основах судоустрою колишнього Союзу РСР і союзних республік 1924 р. [51], Положенні про Верховний Суд Союзу РСР і Прокуратуру Верховного Суду Союзу РСР від 24 серпня 1929 р., із того часу він дістав великого поширення у радянській юридичній літературі [52, с. 19]. Поняття «організаційне керівництво судами» почали використовувати на початку 60-х рр. минулого століття у зв'язку з ліквідацією органів юстиції і переданням функції управління судовими органами Верховному та обласним судам [53]. Запровадження зазначеного терміна пояснювалося необхідністю відмежування цього виду діяльності вищих судових органів від їх функцій із нагляду за вирішенням конкретних судових справ районними (міськими) судами, а також тим, що за своїм призначенням судові органи – це органи правосуддя, а не державного управління. І хоча з 1970 р. повноваження організаційного керівництва судами відповідно до Указу Президії Верховної Ради СРСР від 31 вересня 1970 р. «Об образовании республиканского Министерства юстиции СССР» знову передали новоствореному Міністерству та його органам на місцях, однак термін залишився у вжитку і тривалий час застосовувався для позначення відповідної діяльності цих виконавчо-розпорядчих органів. Проте з 2002 року, у зв'язку із законодавчим закріпленням і практичним втіленням принципу незалежності та самостійності судової влади щодо діяльності компетентних у

цій сфері органів виконавчої влади, він не вживається, а лише визначав зміст відповідних напрямів роботи голів судових органів (статті 24, 28, 41, 50 Закону «Про судоустрій України») [54]. Отже, 60-ті роки минулого століття відкрили нове бачення на забезпечення організації суддівської влади. Успадкована з радянських часів система забезпечення діяльності судів будувалася, виходячи із розуміння ролі та завдань, організації судової влади і судів на той час. Суди не вважалися органами самостійної складової судової влади. Їх відносили до правоохоронних органів. На суди покладалися не тільки завдання з боротьби зі злочинністю, а й виконання інших, не притаманних їм функцій. У той час не ставилося питання щодо реалізації положень про дійсну незалежність і самостійність судів. Це пояснює значний вплив у ті часи виконавчої влади на організацію та забезпечення їх діяльності, як і на інші сфери суспільного життя [55, с. 240]. Необхідність створення нової системи органів у системі судоустрою України, які займалися б організаційним забезпеченням діяльності судів без втручання у здійснення правосуддя і вилучення цих функцій у Міністерства юстиції України, випливала з конституційних засад поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову і засад рівності сторін незалежності та неупередженості судів [56, с. 42]. По-перше, Міністерство юстиції України, виконуючи свої функції, мало ефективні важелі впливу на правосуддя через фінансові, кадрові, організаційні питання та питання матеріально-технічного забезпечення судів. Так, А. О. Селіванов зазначає, що «відомче організаційне керівництво судами відкривало перед місцевими виконавчими органами влади певні можливості для втручання у правосуддя через власні управління (відділи) юстиції» [57, с. 6]. По-друге, Міністерство юстиції України як центральний орган виконавчої влади є представником держави в судах та відповідачем із окремих категорій справ. «Наявність повноважень органів юстиції із забезпечення судової діяльності породжувала небезпідставні сумніви щодо можливості здійснення

об'єктивного і неупередженого правосуддя, особливо у справах, де відповідачем є юридичне відомство» [58, с. 50]. Про цю обставину, зокрема, зазначено у Зверненні від 2 грудня 2005 р. Ради суддів України до Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України [59, с. 33]. У середині 90-х років ХХ ст. В. С. Стефанюк констатував, що «суди були і залишаються залежними від виконавчої влади». Аргументував він це тим, що саме вона здійснює добір суддівських кадрів, підвищення їх кваліфікації та перепідготовку, вирішує питання щодо змін у структурі судів та їх штату, організовує матеріально-технічне забезпечення суддів [60, с. 17]. Кінцеві результати цього організаційного забезпечення судової діяльності перебували на низькому рівні. Згодом увага акцентувалася на тому, що «деякі представники владних структур в Україні до цього часу не хочуть зрозуміти передбаченої конституцією ролі судів як рівноправної складової частини конституційного механізму влади. І нині ініціюється питання про відміну положень конституції щодо гарантій незалежності суддів – зокрема, безстроковості їх обрання, а також про встановлення контролю за їх діяльністю. Так, органи виконавчої влади пропонують «організаційно забезпечувати» суди – від рекомендації кандидата на посаду до контролю за діловодством, що, звичайно ж, призведе до контрольованості всього судочинства виконавчою владою» [61, с. 20]. Означене вимагало кардинальних змін у взаємодії між судами та органами юстиції, а отже, – між судовою та виконавчою складовими влади. З метою реалізації конституційних засад поділу державної влади було створено Державну судову адміністрацію, яка є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом. Таким чином, законодавець змінив умови цих правовідносин через функціонування Державної судової адміністрації як внутрішньо системної структури органів виконавчої влади з виключними повноваженнями щодо матеріально-фінансового та організаційнометодичного характеру забезпечення судової

влади. Сучасний стан правового регулювання діяльності судів вказує на те, що виник перехід зазначеної функції – від Міністерства юстиції України до Державної судової адміністрації [56, с. 42]. У зв'язку з таким поставленням питання на початку 90-х рр. ХХ ст. досить активно почала обговорюватися пропозиція щодо позбавлення Міністерства юстиції України функції організаційного забезпечення діяльності суду і передачі її новоствореному органу. Було запропоновано декілька його назв: Головне адміністративне управління, створене у складі Верховного Суду України [62, с. 50]; Генеральна рада судової влади [63, с. 3]; Вища рада судової адміністрації [64, с. 19]. Але це питання не є головним. Найбільш принциповим моментом було вирішення порядку формування зазначеного органу. Представники судової влади наполягали на тому, що такий орган (Державна судова адміністрація) має бути центральним органом системи судів загальної юрисдикції, на який покладається організаційне забезпечення діяльності місцевих, апеляційних та спеціалізованих судів, відповідальним перед Головою Верховного Суду і підзвітний Раді суддів України [65, с. 4]. Тобто йшлося про повну незалежність Державної судової адміністрації від впливу інших гілок влади. У 1991–2002 рр. виникає необхідність створення нової системи органів у системі судоустрою України, які займалися б виключно організаційним забезпеченням функціонування судів без втручання у здійснення правосуддя і вилучення даних функцій у Міністерства юстиції України, а це впливало саме із конституційних засад поділу державної влади на окрему судову гілку. Визначення поняття Державної судової адміністрації вперше надано у проекті Закону «Про судоустрій України», де їй відведено окремий розділ [54]. Було запропоновано новий підхід до правового регулювання організаційного забезпечення діяльності судів, закладеного у провадженнях Державної судової адміністрації України [65, с. 4]. Органами суддівського самоврядування пропонувався статус Державної судової адміністрації як

центрального органу в системі судів загальної юрисдикції, на який покладається організаційне забезпечення діяльності місцевих, апеляційних та спеціалізованих судів, відповідального перед Головою Верховного Суду і підзвітного Раді суддів України [56, с. 42]. Фактично, це означало б повну залежність Державної судової адміністрації від органів суддівського самоврядування. Зрештою, ДСА було створено як центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом [66, с. 7]. Хоча Закон України «Про судоустрій України» від 7 лютого 2002 року у частині регламентації організаційного забезпечення судових органів став рішучим кроком вперед, проте він був втіленням компромісу, а, як відомо, компроміси мають половинчастий характер та доволі часто демонструють низький рівень системної продуманості та розрив логічних взаємозв'язків, що були притаманні основним, оригінальним рішенням, на основі яких було сконструйовано відповідний компромісний варіант [66, с. 70]. Це стосується і вище згаданого нормативного акта. Р. О. Куйбіда, який справедливо звертав увагу на його внутрішні суперечності та прорахунки зазначав: «Аналіз Закону України «Про судоустрій України» і практики його реалізації показує, що... функції організаційного забезпечення розпорошені між різними інституціями різних гілок влади. Нерідко одні й ті самі функції в одному випадку виконує судова влада, а в іншому – виконавча. Однак такий розподіл не завжди є обґрунтованим. Так, наприклад, організаційне забезпечення Конституційного Суду України, Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів покладається на апарати цих судів. Організаційне ж забезпечення інших судів загальної юрисдикції віднесено до повноважень державної судової адміністрації, яка є системою органів виконавчої влади. Низка функцій голів судів та апаратів судів дублюють повноваження державної судової адміністрації. При цьому найбільший «тягар» та обов'язки щодо забезпечення роботи суду залишаються за головою суду. Він змушений дбати про ремонт

приміщень судів, про те, щоб кожен суддя був забезпечений папером, конвертами, марками, бланками. Голова суду організує доставляння підсудних, які утримуються під вартою. За таких умов часу на здійснення правосуддя у голови суду майже не залишається» [67, с. 171 – 172]. Однак все-таки основною проблемою цього законодавчого акта було те, що в ньому не було логічного довершення щодо основного питання – створення дійсно незалежного державного органу, який би відповідав за організаційне забезпечення судових органів. Діяльність Державної судової адміністрації спрямовувалася та координувалася Кабінетом Міністрів України, її Голова призначався Президентом України, а пізніше, відповідно до змін, внесених до Конституції, – Кабінетом Міністрів України. Таким чином, орган, що мав здійснювати організаційне забезпечення судових органів опинився під повним контролем Президента і Кабінету Міністрів України [68, с. 54]. Відбираючи функцію організаційного забезпечення судових органів від Міністерства юстиції України і передаючи її новоствореному державному органу виконавчої влади Державній судовій адміністрації, автори проекту Закону України «Про судоустрій України» мали на меті підвищити рівень незалежності судової влади від органів виконавчої влади. Однак первинна позитивна ідея була спотворена внаслідок прийнятого компромісу між відповідними зацікавленими групами впливу і, як наслідок, – судова система зберегла свою залежність від органів виконавчої влади у питаннях організаційного забезпечення, лише акценти цієї залежності дещо змінилися. Половинчастість і внутрішня суперечність реформи організаційного забезпечення судових органів «породили» дискусії щодо напрямків подальшого реформування цієї сфери державної діяльності [38, с. 71]. У проекті Закону відображено і адміністративно-правовий статус працівників Державної судової адміністрації – на них поширюється дія Закону від 16 грудня 1993 р. «Про державну службу» та інших правових актів, що

стосуються державних службовців. За умовами оплати праці, матеріальнопобутового, медичного, санаторно-курортного та транспортного забезпечення вони прирівнюються до відповідних працівників апаратів Кабінету Міністрів України і державних адміністрацій [69]. Таким чином, ми визначилися що одним із головних суб'єктів, який займається організаційним забезпеченням діяльності судів України, є Державна судова адміністрація. Відповідно до Положення про Державну судову адміністрацію України [13] вона забезпечує належні умови для діяльності судів загальної юрисдикції, кваліфікаційних комісій суддів, органів суддівського самоврядування, Академії суддів України; проводить статистичний і персональний облік даних про кадри судів, готує матеріали щодо призначення, обрання та звільнення суддів, бере участь у формуванні резерву на посади суддів, голів і заступників голів судів; організовує роботу з ведення судової статистики, діловодства в судах загальної юрисдикції тощо. Думки зарубіжних правовиків зводяться до того, що намагання України забезпечити незалежний правосуд повинне супроводжуватися виведенням Державної судової адміністрації України зі складу органів виконавчої влади, оскільки судова система має бути здебільшого самокерованою. Б. Футей виділяв такі основні напрями правової реформи в Україні: належне фінансове забезпечення судів, доступ громадськості до судових рішень, віднесення Державної судової адміністрації України до судових органів влади, впровадження суду присяжних, забезпечення ефективного виконання судових рішень та ін. [49, с. 148]. Досліджуючи окремі проблеми становлення самостійної судової влади, О. В. Константий стверджував, що судді повинні мати можливість самостійно приймати рішення щодо розподілу відповідно до закону матеріальних, технічних, фінансових та інших ресурсів, необхідних для їх професійної діяльності. Якщо і надалі організаційне забезпечення судів в Україні буде здійснюватися виконавчою гілкою влади, то існуватимуть вагомі перешкоди

для розбудови державного механізму відповідно до потреб громадського суспільства. А тому є необхідність перегляду статусу судової адміністрації, яка займається «різноманітними питаннями забезпечення судової діяльності, зокрема й ведення особових справ судів, виплатою їм заробітної плати, премій, надання житла, путівок тощо». Проблема статусу судової адміністрації тісно пов'язана з питанням гарантій самостійності судової влади та незалежності судів, оскільки в процесі організаційного забезпечення правосуддя можливе виникнення стану залежності суддів від адміністратора, матеріально-фінансових та інших ресурсів [70, с. 34]. Окремі вчені ставлять під сумнів потребу в існуванні Державної судової адміністрації також у суддівському середовищі. Обґрунтовується така позиція тим, що ця інституція гальмує процес втілення в Україні незалежної судової влади та її наближення до європейських стандартів. Наводився й такий аргумент, що одним із засобів забезпечення дієвості принципу незалежності судової влади є створення особистого механізму її фінансування, за допомогою якого вдалося б унеможливити вплив на неї з боку виконавчої та законодавчої влад. Проте фінансове та матеріально-технічне забезпечення судів загальної юрисдикції, окрім Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів, повністю покладено на ДСА, що фактично обмежує дієздатність судів, які не вправі самостійно розпоряджатися коштами. Це стає причиною залежності судової влади від виконавчої. Крім того, в умовах недофінансування, коли на утримання судової влади виділяється коштів на 40 % менше від потреб, суди ефективніше зможуть їх використати, оскільки краще знають, від яких витрат можна відмовитись, а які обмежити і на скільки [2, с. 44]. В. В. Сердюк висловлював пропозицію про ліквідацію Державної судової адміністрації України. Так, штучне виокремлення Державної судової адміністрації України в нормах Закону не узгоджується з її прямим призначенням в аспекті розподілу функцій влади. Існування ДСА України є сумнівним і з точки зору

єдності судової влади. Оскільки важко уявити, що в системі органів виконавчої влади може бути вбудований орган влади судової. На думку науковця, діяльність органів Державної судової адміністрації цілком предметно доводить її неефективність, пов'язану з фактичною відсутністю контролю з боку органів судової влади за витрачанням бюджетних коштів, які повинні спрямовуватися на організаційне та матеріально-технічне їх забезпечення. Державна судова адміністрація України створює відносини залежності, коли господарська, а непрямо – і судова діяльність (здійснення правосуддя) багато в чому підпорядковані волі виконавчої влади, а вивільнення коштів на утримання органів державної судової адміністрації істотно зменшить навантаження на державний бюджет. Водночас дослідник об'єктивно оцінює доцільність діяльності цього органу чи з подібними повноваженнями в майбутньому, але не поза судовою владою [71, с. 105]. Питання щодо визначення повноважень Державної судової адміністрації України і визначення неконституційними положення ст. 125 Закону України «Про судоустрій України» та інших статей цього Закону в частині створення Державної судової адміністрації України як центрального органу виконавчої влади, законодавчого підпорядкування ДСА України судовій гілці влади неодноразово обговорювалися на засіданнях Ради судів України [72, с. 3]. За словами попереднього Президента України, з 2006 р. стартувала судова реформа, яка повинна повернути головне – справедливість в залі суду. Крім того, в Україні проблеми правосуддя не вирішувалися роками, вони замовчувалися минулою владою і ставали системними [73]. Однак процеси реформування судової системи розпочалися ще в часи здобуття Україною незалежності. Серед проблем, що тепер гостро постають перед судами, зокрема й адміністративними, – забезпечення їх діяльності. Це суттєвий елемент, що впливає на те, скільки часу суддя витрачає на вирішення судових справ, не відволікаючись на питання, безпосередньо не пов'язані зі

здійсненню правосуддя. Статистика свідчить, що нерозглянутими в судах залишаються кожна десята цивільна і кожна п'ята кримінальна справа, що свідчить про наявність упущень у цій сфері діяльності [1, с. 1]. Як висловилося суддівська спільнота у Рішенні від 7 грудня 2007 р. VIII позачергового з'їзду суддів України, на практиці органи законодавчої та виконавчої влади, їх посадові особи, інші суб'єкти політичної діяльності за певних обставин не додержуються конституційного принципу реалізації державної влади в державі шляхом її поділу на законодавчу, виконавчу та судову, що виявляється у втручанні в судову діяльність, створенні перешкод законному здійсненню правосуддя, неправомірному використанні наданих їм повноважень з тим, щоб поставити суди і суддів у залежність. Цим рішенням суддівський корпус висловив позицію, що Державна судова адміністрація України повинна бути підпорядкована, підконтрольна та підзвітна судовій владі [74, с. 17]. Крім того, зазначена позиція була підтримана Радою Суддів України, яка рішенням від 28 лютого 2008 року № 30 передбачила створення робочої групи з підготовки пропозицій щодо звернення до Конституційного Суду України з конституційним поданням про визнання неконституційними положень ст. 125 та інших статей Закону України «Про судоустрій України», розроблення відповідного законопроекту про внесення змін до Закону України «Про судоустрій України» (щодо визначення статусу органів Державної судової адміністрації) та відповідно до ч. 5 ст. 128 Закону України «Про судоустрій України» погодила проект Положення про Державну судову адміністрацію України як тимчасову необхідну умову належного здійснення організаційного забезпечення діяльності судів загальної юрисдикції, інших органів та установ судової системи до приведення норм чинного законодавства у відповідність до норм Конституції України та рішень позачергового VIII з'їзду судів України від 7 грудня 2007 року із застереженнями щодо неприпустимості координації діяльності Державної

судової адміністрації України Міністерством юстиції України [75, с. 49]. Не торкаючись проблеми легітимності прийняття у першому читанні проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій України» (реєстр. № 2834 від 27 грудня 2006 р.), зазначимо, що в ньому було залишено Державній судовій адміністрації України статус органу виконавчої влади, що здійснює організаційне забезпечення діяльності судів загальної юрисдикції (крім Верховного Суду України і вищих спеціалізованих судів), а також інших органів та установ судової системи, підконтрольних Раді суддів України [76, с. 24]. Думки міжнародних експертів щодо реформування органів судової адміністрації в цілому зводилися до необхідності надання Державній судовій адміністрації України такого статусу, який міг би забезпечити реальний вплив самих суддів на їх діяльність [77]. З прийняттям нового Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 питання про підпорядкування Державної судової адміністрації судовій владі було позитивно вирішено [67]. Згідно з нормами даного законодавчого акта Державна судова адміністрація була виведена із під контролю Кабінету Міністрів України та стала підзвітною з'їзду суддів України. Також відповідно до положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 змінився порядок призначення на посаду Голови Державної судової адміністрації, згідно з яким тепер він призначається і звільняється Радою суддів, а не Президентом України, як то передбачав попередній Закон України «Про судоустрій України». Однак, незважаючи на те, що Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 став значним кроком уперед на шляху удосконалення механізму організаційного забезпечення функціонування судів загальної юрисдикції, його недоліком було те, що він «обійшов своєю увагою» проблему визначення правової природи та місця цього органу державної влади в системі владних координат [38, с. 70]. Аналізуючи зміст поняття «організаційне забезпечення судів»,

застосовуваного для визначення адміністративно-правового статусу Державної судової адміністрації України, необхідно звернути увагу на слово «забезпечувати». Воно в українській мові означає: 1) постачаючи щось у достатній кількості, задовольняти кого-, що-небудь у певних потребах; надавати кому-небудь достатніх матеріальних засобів до існування; 2) створювати надійні умови для здійснення чого-небудь, гарантувати щось; 3) захищати, охороняти кого-, що-небудь від небезпеки [78, с. 430]. Беручи до уваги семантичне наповнення поняття «організаційне забезпечення суддів», його можна розуміти як реалізацію дій щодо задоволення потреб судової системи, надання їй достатніх матеріальних засобів для виконання функцій зі здійснення повного і незалежного правосуддя в державі в межах своєї компетенції. При цьому зі ст. 146 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» випливає, що такі дії практично полягають у вжитті заходів щодо фінансового, матеріально-технічного, кадрового, інформаційного та організаційно-технічного характеру тощо [4]. З урахуванням того, що матеріальне забезпечення судів здійснюється виключно відповідними органами виконавчої влади в особі Державної судової адміністрації України, цілком логічно є те, що це поняття вужче за значенням від поняття «судове управління» і є його частиною [8, с. 56]. Резюмуючи, необхідно підкреслити, що законодавець повинен урахувувати реальну правову природу Державної судової адміністрації, виходячи із її повноважень, які, як зазначалося, «мають» виконавчорозпорядчий характер. В іншому випадку проблема неоднозначного тлумачення правової природи Державної судової адміністрації залишиться, а де-юре не відповідатиме де-факто. Зміни, що відбуваються у визначенні правового статусу ДСА, невід’ємно пов’язані зі становленням ДСА, як органу судової влади. Аналізуючи історію становлення ДСА, як органу судової влади, випливає, що зміна правового статусу ДСА є

досить логічною, адже належність цього органу до судової влади є правильною на цьому етапі реформування судової системи.

1.3 Роль та місце Державної судової адміністрації України в системі органів державної влади

Під час обговорення можливих напрямів реформування органу державної влади, що здійснює організаційне забезпечення органів судової влади, завжди однією з найбільших проблем є визначення правової природи цього органу. Суть даної проблеми зводиться до питання його ідентифікації в системі поділу державної влади, а її вирішення ускладнюється наявністю у вчених діаметрально протилежних поглядів щодо означеного питання [38, с. 69]. Одні вчені обґрунтовують доцільність віднесення Державної судової адміністрації до органів судової влади [79, с. 6; 80, с. 149], у той час як інші наполягають на виконавчо-розпорядчій природі діяльності цього державного органу і виключають можливість його віднесення до будь-якої іншої гілки влади, крім виконавчої [81, с. 10]. Аналізуючи місце Державної судової адміністрації України серед інших органів державної влади, вчені підкреслювали специфіку правового статусу ДСА України, зазначаючи, що, з одного боку, діяльність ДСА безпосередньо пов'язана з управлінською, організаційною, а з іншого – стосується особистих суспільних відносин у сфері забезпечення відправлення правосуддя. Саме тому досі залишається актуальним визначення місця Державної судової адміністрації в системі органів державної влади. Як зазначає Р. О. Куйбіда, «складним є питання про співвідношення організаційного забезпечення судів зі сферою діяльності виконавчої та судової влади. Організаційне забезпечення судів за змістом є суто виконавчою діяльністю, тому віднесення їх до повноважень судів приводило б до змішування судової і виконавчої влади. Можливе й інше міркування: функція забезпечення діяльності органу невіддільна від основної діяльності органу, а тому повинна здійснюватися

його підрозділом. Наприклад, організаційне забезпечення діяльності парламенту завжди здійснює його апарат, а не уряд. Однак на відміну від парламенту система судів є розгалуженою, тому діяльність щодо забезпечення кожного суду повинна бути скоординованою» [67, с. 168]. Необхідно зазначити, що сам Р. О. Куйбіда був прибічником віднесення органу державної влади, який виконував організаційне забезпечення судів, до виконавчої гілки влади і додержувався думки про неможливість внесення такої структури до складу судової влади: «Виходячи з принципу розподілу влади, судові та управлінські функції не доцільно поєднувати в межах судової влади. Отож, важливо максимально уніфікувати систему організаційного забезпечення усіх судів, звільнивши їх від цієї функції. Тому потрібно чітко розмежувати повноваження судів та органів виконавчої влади. Суди повинні здійснювати правосуддя, а державна судова адміністрація повинна відповідати за стан забезпечення діяльності судів. Саме такий розподіл гарантує максимальну незалежність суддів» [67, с. 172]. Інший вчений С. Г. Штогун не погоджується з думкою Р. О. Куйбіди та стверджує, що «вирішення питань соціально-економічного забезпечення суддів повинно бути доручено самостійному органу, який би не входив до системи ані законодавчої, ані виконавчої влади. Державну судову адміністрацію необхідно вивести із підпорядкування виконавчої влади і передати контроль за її діяльністю Верховному Суду України. При цьому статус державної судової адміністрації необхідно визначити як орган організаційного управління в системі судової влади. Саме за цих умов може бути обмежено соціальнополітичний аспект можливого тиску на суддів при прийнятті ними рішень» [68, с. 149]. А. М. Хливнюк, поділяючи думку С. Г. Штогун, до цього додає, що «поставлені функції перед ДСА (Державна судова адміністрація) України, досить широкі повноваження, сама суть її діяльності та фундаментальний принцип правової держави – незалежність судової влади – свідчать про потребу виведення ДСА України з системи органів виконавчої влади і надання їй статусу державного

органу в системі органів судової влади. ДСА України тоді зможе повністю «перейматись» проблемами судової влади, коли буде функціонувати в її середовищі» [9, с. 160]. Така пропозиція була актуальною до оновлення законодавства про Державну судову адміністрацію. Отже, з прийняттям Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 р. та Положення про Державну судову адміністрацію України від 22.10.2010 р. було визначено місце Державної судової адміністрації в системі органів державної влади, а саме те, що ДСА є органом в системі судової влади. У рамках традиційного поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову відбулася зміна у співвідношенні пріоритетів цих влад. При цьому якщо в ХІХ столітті, безумовно, пріоритетність визначалася за законодавчою владою, то з ХХ століття першенствувала виконавча (урядова) влада, а згодом перші позиції зайняла судова влада. Однак потреба в дедалі більшому професіоналізмі при організації й існуванні держави привела до нинішнього піднесення судової влади. Сьогодні судова влада – не лише остання інстанція у вирішенні правових і політико-правових питань (показова в цьому плані діяльність Конституційного Суду), а й вона в рамках адміністративної юстиції, не залишає варіантів для самоствердження виконавчої влади [82, с. 283]. Піднесення судової влади в системі поділу влад у нашій державі визначено особливостями нинішньої соціальної реальності й такими конституційними положеннями, як правова держава і верховенство права. Судова влада у структурі державної влади посідає особливе місце, зумовлене її соціальною роллю і специфічними функціями. Із судовою владою пов'язані такі категорії, як правосуддя, судовий контроль, юстиція [83, с. 380]. Як вважає А. М. Хвилюк, Державну судову адміністрацію одночасно необхідно вважати органом судового управління й органом судової влади, який виконує функції від імені держави у сфері організаційного забезпечення діяльності судів з метою створення належних умов для функціонування судової влади [9, с. 15]. Державна судова адміністрація України повинна бути реальним механізмом, що втілює в життя принципів

рішення органів суддівського співтовариства. Отже, основні зусилля Державної судової адміністрації повинні бути зосереджені на практичному вирішенні стратегічних завдань, таких як: підвищення доступності громадян до правосуддя, забезпечення самостійності судів та незалежності суддів, підвищення авторитету судової влади [84]. Державна судова адміністрація України здійснює організаційне забезпечення діяльності органів судової влади з метою створення належних умов функціонування судів і діяльності суддів, представляє суди у відносинах з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування в межах повноважень, установлених законом [36, с. 651]. Державна судова адміністрація України представляє суди у відносинах із Кабінетом Міністрів України та Верховною Радою України під час підготовки проекту закону про Державний бюджет України на відповідний рік у межах повноважень, визначених законом; забезпечує належні умови діяльності судів загальної юрисдикції, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Національної школи суддів України та органів суддівського самоврядування в межах повноважень, визначених Законом «Про судоустрій і статус суддів»; вивчає практику організації діяльності судів, розробляє пропозиції щодо її вдосконалення; вивчає кадрові питання апарату судів, прогнозує потребу в спеціалістах, здійснює замовлення на підготовку відповідних спеціалістів; готує матеріали для формування пропозицій щодо бюджету судів; організовує комп'ютеризацію судів для здійснення судочинства, діловодства, інформаційно-нормативного забезпечення судової діяльності та забезпечення функціонування автоматизованої системи документообігу в судах; забезпечує ведення Єдиного державного реєстру судових рішень і Реєстру електронних адрес органів державної влади, їх посадових та службових осіб; взаємодіє з відповідними органами та установами, зокрема інших держав, з метою вдосконалення організаційного забезпечення діяльності судів; здійснює інші повноваження, визначені законом (ст. 146) [4]. Тобто Державна судова адміністрація України є

основним органом із забезпечення належних умов для здійснення якісного правосуддя суддівськими органами в Україні. Вона відіграє головну роль у цьому контексті, займаючись постановленням, перш за все нормативноправової бази, а після цього – забезпеченням механізму реалізації даних норм на практиці. Загальновизнаним є факт, що зі створенням Державної судової адміністрації ситуація з матеріально-технічним забезпеченням діяльності судів України відчутно покращилася. Крім поточної роботи, на Державну судову адміністрацію покладено обов'язок щодо розроблення й прийняття державних програм матеріально-технічного забезпечення судів за напрямками: капітальне будівництво будинків судів, капітальний ремонт і реконструкція існуючих будинків і нових приміщень, забезпечення судів транспортом, засобами зв'язку, сигналізацією та іншими технічними засобами, оргтехнікою та обладнанням, меблями; комп'ютеризація та інформатизація судової діяльності, фінансування поточної діяльності (сплата за енергоресурси, поштові витрати, виплати учасникам процесу, народним засідателям тощо) [85, с. 103]. Порядок із повноваженнями Державної судової адміністрації щодо організаційного забезпечення діяльності судів загальної юрисдикції ст. 149 Закону України «Про судоустрій і статус суддів України», повноваження з організаційного забезпечення роботи покладено також і на апарат відповідного суду. Такі повноваження, незважаючи на подібність, не суперечать одне одному, а є основою для утворення та функціонування системи судового адміністрування, де вищим органом є ДСА, а апарат конкретного суду – нища ланка цієї системи [4]. Реалізація Державною судовою адміністрацією завдань та здійснення повноважень можливі в ході чітко налагодженого процесу взаємодії з іншими органами судової влади та державними органами. Поняття «взаємодія» у загальному вигляді розглядається як взаємна підтримка, взаємозв'язок двох чи кількох явищ. Враховуючи те, що розглядається діяльність державних органів у певній сфері, важливим для розкриття сутності взаємодії з наведеного

визначення повинен бути термін «взаємна підтримка», змістовне навантаження якого розкривається на рівні спільної діяльності чи окремих контактів, що використовуються для реалізації поставлених завдань перед конкретно взятим органом [40, с. 58]. Подібне смислове навантаження несе цей термін і в діяльності Державної судової адміністрації України та її територіальних органів, оскільки для вдосконалення організаційного забезпечення діяльності судів у межах наданих повноважень Державна судова адміністрація взаємодіє з відповідними органами та установами, зокрема інших держав [4]. Цей законодавчий припис уточнено на підзаконному рівні у Положенні, яке визначає, що Державна судова адміністрація України представляє суди у відносинах з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування в межах повноважень, установлених законом [13]. Розглянуті наукові підходи дають можливість стверджувати, що взаємодія Державної судової адміністрації з державними органами – це спільна діяльність, яка спрямована на виконання поставлених перед ДСА завдань, що повинні здійснюватися на основі законних та підзаконних нормативно-правових актів у відповідних організаційних формах. Специфіка відправлення правосуддя породжує низку особливостей у взаємовідносинах органів виконавчої влади з судовою системою. Згідно зі ст. 129 Конституції України судді під час здійснення правосуддя незалежні й підкорюються лише закону. Додержуючись цього принципу, органи юстиції та державна судова адміністрація координують роботу з проведення судової реформи й створюються належні умови для функціонування й діяльності судів. При цьому названі органи не мають права втручатися в оперативну діяльність судів, нав'язувати свою думку з приводу законності й обґрунтованості рішень (вироків) суду [86]. За 11 років своєї діяльності органи державної судової адміністрації набули значного досвіду, довели, що за належного фінансування вони здатні вирішувати всі проблеми забезпечення судів, зокрема і такі досить складні питання, як проектування і будівництво адміністративних приміщень та житла. Але не все

залежить від судової адміністрації. Незважаючи на всі намагання керівництва Державної судової адміністрації України якомога повніше забезпечити потреби судів, ці намагання завжди нашоувхуються на жорсткий супротив розробників державного бюджету. Причини такого супротиву пояснюють обмеженими можливостями держбюджету. Однак утримання судової влади в державі не належить до найбільш витратних статей державного бюджету. У порівнянні вони значно менші, ніж витрати на утримання інших гілок державної влади. То чи доцільно здійснити певний перерозподіл витрат на утримання державних органів на користь судової влади з тим, щоб ця владна гілка по-справжньому відчувала себе рівноправною і незалежною серед інших гілок влади [87]. Отже, можна зробити висновок, що контролювати діяльність Державної судової адміністрації повинні вищі органи суддівського самоврядування та виконавчої влади. Адже це стане дієвим механізмом стримування противаг між виконавчою та судовою владами, це сприятиме діяльності органів виконавчої влади в організаційному забезпеченні судів. Тобто забезпечить самостійність і незалежність судової влади від інших гілок влади. Враховуючи вищезазначене, необхідно підкреслити: місце Державної судової адміністрації серед органів державної влади визначається безпосередньо через її забезпечувальну діяльність. При цьому, якщо вказувати на організацію забезпечення діяльності судів, потрібно мати на увазі впорядкування видів діяльності уповноважених суб'єктів, взаємозв'язок між ними. Якщо такими суб'єктами є державні органи (їхні посадові особи), то необхідно вказувати на зовнішньоорганізаційний вплив, який можливий за допомогою конкретних видів зовнішньоорганізаційної діяльності, що пов'язані між собою. Вищезазначене безпосередньо стосується діяльності Державної судової адміністрації України, повноваження якої за своїм змістом мають управлінські функції та реалізуються у межах судової системи, де відносини мають іншу правову природу, проте потребують організації, упорядкування й забезпечення функціонування її елементів – судів.

РОЗДІЛ 2

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАТУСУ ДЕРЖАВНОЇ СУДОВОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ В УКРАЇНІ

2.1 Нормативно-правове регулювання діяльності Державної судової адміністрації

Становлення та розвиток України як правової держави відбувається в умовах реформування різних сфер суспільного життя, органів державної влади, зокрема й судової системи. Реформування судової системи і судочинства пов'язане зі становленням суду як незалежної та самостійної гілки державної влади, що повинна забезпечувати правосуддя. Однією із найважливіших гарантій справедливого й ефективного правосуддя є досконало організована система судів та органів, що забезпечують функціонування судової влади. Тому вагомого значення набуває її наукова організація, що передбачає вирішення низки теоретичних та практичних проблем, визначення нових методологічних проблем, визначення нових методологічних підходів до організації судового управління тощо [40, с. 56]. Діяльність Державної судової адміністрації, як і будь-якого іншого органу судової влади, регулюється певними нормативно-правовими актами. Для більш детального дослідження адміністративно-правового статусу ДСА необхідно звернутися до норм, які регулюють її діяльність на законодавчому рівні. Держава забезпечує життєдіяльність суспільства як системи через використання влади, а право – через нормативне регулювання. Останнє споконвічно покликано бути стабілізуючим і заспокійливим фактором завдяки принципам волі і справедливості, які містяться у ньому [22, с. 27]. У сучасній юридичній науці до цього часу відсутній єдиний підхід у поглядах на нормативно-правове регулювання. Одна група вчених розуміє під правовим регулюванням лише встановлення правових норм та забезпечення засобів їх

реалізації (С. Кечек'ян, Л. Явич та інші) [88, с. 79]. Інша група вчених виступає проти обмеження нормативно-правового регулювання межами правових відносин, пояснюючи це тим, що до нормативно-правового регулювання необхідно вносити всі форми впливу права на суспільні відносини. Такими формами впливу права на суспільні відносини є: а) інформаційний; б) ідеологічний; в) ціннісно-орієнтаційний; г) виховний; ґ) культурологічний; д) правовий та інші [22, с. 78]. Розглядаючи думки таких авторів, як С. Алексєєв, В. Шабалін, можна виділити, що вони розуміють нормативно-правове регулювання як здійснення за допомогою юридичних засобів правового впливу на суспільні відносини, а також виникнення на базі правової норми суб'єктивних прав і юридичних обов'язків та подальша реалізація їх у повсякденних життєвих відносинах [89, с. 52]. Отже, нормативно-правове регулювання діяльності Державної судової адміністрації – це форма впливу права на суспільні відносини, які виникають між ДСА та іншими суб'єктами права, що здійснюється за допомогою юридичних засобів впливу на основі правових норм для регулювання суспільних відносин. Щодо механізму нормативно-правового регулювання в теорії права немає єдиної точки зору. Одні автори (наприклад, Б. Дрейшев) вважають механізм правового регулювання як правотворчу систему, яка своїми діями забезпечується і реалізується у правовідносинах. Інші розглядають механізм правового регулювання як спосіб впливу права на суспільні відносини, як активну сторону реалізації норм права [22, с. 71]. Автори з Німеччини до механізму нормативно-правового регулювання вносять: а) утворення правових норм державою; б) пов'язане з цим установлення загальних прав та обов'язків; в) здійснення прав та обов'язків у правовідносинах [89, с. 80]. Таким чином, механізм нормативно-правового регулювання – це система, що становить сукупність нормативно-правових засобів, за допомогою яких здійснюється впорядкування суспільних відносин. До елементів механізму нормативно-правового регулювання відносять: а) норми права; б) нормативно-правові акти;

в) юридичні факти; г) правові відносини; г) акти реалізації; д) тлумачення та застосування норм права; е) законність; є) правосвідомість і правову культуру [22, с. 489]. Нормативно-правову базу правового регулювання утворюють норми права, які є важелем для регулювання суспільних відносин. Нормативно-правові акти – це письмові документи, що прийняті компетентними суб'єктами, у яких організується зміст правових норм, виражаються правила поведінки зовні та забезпечуються їх введення в дію [90, с. 35]. Існує чимало класифікацій нормативно-правових актів. Найбільш значущою є їх класифікація за юридичною силою. Юридична сила нормативно-правового акта – специфічна властивість мати суворо означене місце серед інших нормативно-правових актів, дотримуватися встановленої субординації. Як правило, юридична сила акта залежить за формальною обов'язковістю від рівня та обсягу повноважень органу, який видає (приймає) цей акт, тобто суб'єкта нормотворчості [22, с. 63]. Види нормативно-правових актів (законів і підзаконних актів) в Україні за їх юридичною силою: 1) Конституція, конституційні закони; 2) закони, якими Верховна Рада України дала згоду на обов'язковість дії на території України, міжнародних договорів, ухвалених відповідно до Конституції (ратифіковані закони); 3) кодифіковані закони (кодекси, основи законодавства); 4) звичайні (ординарні) закони; 5) постанови Верховної Ради України; 6) укази Президента України; 7) постанови Кабінету Міністрів України; 8) накази, розпорядження, рішення міністерств та інших центральних органів виконавчої влади. Накази, постанови, розпорядження інших органів державної влади [90, с. 25]. Як і інші центральні органи виконавчої влади, Державна судова адміністрація України здійснює свої повноваження відповідно до Конституції України, законів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, інших нормативно-правових актів, але, крім того, враховуючи її особистий статус, керується й рішеннями з'їзду суддів України та Ради суддів України [13]. Тобто її функціональна нормативно-правова база визначається двома напрямками: 1) нормативно-

правові акти загального характеру (Конституція України, закони України тощо);

2) нормативноправові акти спеціального характеру (рішення з'їзду суддів України і Ради суддів України). Починаючи з 2002 року, нормативно-правове регулювання діяльності Державної судової адміністрації України було закріплено в Законі України «Про судоустрій України» від 7 лютого 2002 року. На виконання цього Закону Указом Президента України від 29 серпня 2002 року № 780/2002 створено Державну судову адміністрацію України, а 3 березня 2003 року затверджено Положення про Державну судову адміністрацію України, яке визначало її як центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, діяльність якого спрямовувалась і координувалася Кабінетом Міністрів України [91]. Після прийняття Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-VI, повноваження формувати центральні органи виконавчої влади, призначати і звільняти їх керівників було віднесено до компетенції Кабінету Міністрів України. На виконання зазначеного положення Кабінетом Міністрів України 14 січня 2009 року прийнято постанову про затвердження Положення про Державну судову адміністрацію України, що фактично продублювала положення попередньої редакції та визначила статус Державної судової адміністрації як центрального органу виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України [13, п. 1]. Потрібно наголосити, що робота з підготовки нового положення про Державну судову адміністрацію України тривала впродовж кількох років. Однак ані зауваження міжнародних експертів, ані думка вітчизняних науковців суддівського корпусу щодо правового статусу Державної судової адміністрації України знову ж таки не були враховані при розгляді Комітетом Верховної Ради України з питань правосуддя 18 червня 2008 р. проектів законів про судоустрій і статус суддів, наслідком якого була рекомендація до другого читання у парламенті проекту Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [75, с. 52]. 7 липня 2010 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про

судоустрій і статус суддів». Цей закон визначає правові засади судоустрою і статус судів в Україні – організацію здійснення правосуддя, систему судів загальної юрисдикції, статус судді, народного засідателя, присяжного, систему та порядок здійснення суддівського самоврядування, а також установлює систему і загальний порядок забезпечення судів [82, с. 121]. Закон, як зазначив у доповіді-повідомленні на пленарному засіданні Венеціанської комісії (Європейська комісія «За демократію через право Ради Європи) С. Ківалов 4 червня 2010 р., розроблений на підставі європейських стандартів і знаменує значну поступку повноважень Президентом України й Верховною Радою України з метою зміцнення незалежності судової влади [92]. Прийняття Верховною Радою України Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [4] значно вплинуло на визначення адміністративно-правового статусу Державної судової адміністрації. Так, відповідно до ст. 145 зазначеного Закону, Державна судова адміністрація здійснює організаційне забезпечення діяльності органів судової влади у межах повноважень, установлених цим Законом. Названу статтю було деталізовано у Положенні про Державну судову адміністрацію України, прийнятому 22 жовтня 2010 Радою суддів України, за яким Державна судова адміністрація визначена органом у системі судової влади, діяльність якого підзвітна з'їзду суддів України [13, п. 1]. Положення Закону України «Про судоустрій і статус суддів», у частині регулювання організаційного забезпечення органів судової влади, стали значним кроком вперед. Згідно з нормами цього законодавчого акта Державну судову адміністрацію було виведено з-під контролю Кабінету Міністрів України і вона стала підзвітною з'їзду суддів України. Також відповідно до положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 змінився порядок призначення на посаду Голови Державної судової адміністрації, згідно з яким, тепер він звільняється і призначається Радою суддів, а не Президентом України, як то передбачив попередній Закон України «Про судоустрій України» [38, с. 71].

Покладення в основу систематизації видів забезпечувальної діяльності

Державної судової адміністрації ознаки однорідності її забезпечувальних дій, які вона виконує в межах повноважень, дає можливість виокремити такі види діяльності: представницьку у бюджетно-фінансових відносинах, організаційно-забезпечувальну, кадрову, інформаційноаналітичну. У Положенні про Державну судову адміністрацію перелік її повноважень розширений, більшість із додаткових повноважень деталізують ті, що визначені Законом України «Про судоустрій і статус суддів», є також такі, що ґрунтуються на нормах інших нормативно-правових актів України – Закону від 2 жовтня 1996 р. № 393/96-ВР «Про звернення громадян» та Закону від 23 грудня 1993 р. № 3782 XII «Про забезпечення безпеки осіб, що беруть участь у кримінальному судочинстві». З огляду на це доцільно передбачити доповнення переліку повноважень Державної судової адміністрації, що зазначені в Положенні про ДСА та в Законі України «Про судоустрій і статус суддів». Крім того, необхідно внести до переліку види діяльності, що визначені на підставі норми Закону «Про судоустрій і статус суддів»: контрольну діяльність, дотримання режиму державної таємниці, розгляд звернень громадян. До того ж представницька діяльність у бюджетно-фінансових відносинах повинна бути замінена на фінансовобюджетну [93, с. 54]. Одна із визначальних особливостей правової системи України останніми роками – створення великої кількості різноманітних нормативноправових актів. Кількісні досягнення, однак, не завжди супроводжуються високою якістю нормативно-правових актів. І це, вочевидь, причина низького оцінювання суспільством чинної правової бази. Для виправлення цієї ситуації необхідно виробити систему рекомендацій стосовно вдосконалення нормативно-правових актів України; однак розпочати це, здається, є можливим лише після вивчення недоліків, які їм властиві [94, с. 8]. Недоліком Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 07.02.2010, на нашу думку, є те, що він визначає Державну судову адміністрацію лише як орган, який здійснює організаційне забезпечення судів. Але, незважаючи на «тісні» взаємозв'язки, що існують між ДСА та системою

судів загальної юрисдикції, не визначається його місце щодо судоустрою України. У Законі України «Про судоустрій і статус судів» враховано ряд пропозицій наукових досліджень фахівців у галузі судоустрою та правосуддя, розвинуто і деталізовано окремі положення щодо повноважень Державної судової адміністрації, запроваджено механізм її взаємодії з іншими органами судової гілки влади тощо. Але детальний їх аналіз наводить на деякі роздуми щодо логічності побудови та правового змісту деяких положень. Крім того, аналіз низки публікацій у періодичних фахових виданнях свідчить про неоднозначне коментування науковцями ст. 145, що зводиться до такого: по-перше, Державну судову адміністрацію з органу виконавчої влади перетворено на виконавчий орган судової влади - своєрідний апарат усієї судової системи; по-друге, фактичне підпорядкування Державної судової адміністрації одному з вищих органів суддівського самоврядування – Раді суддів України, що, по суті, перетворює її на виконавчий орган суддівського самоврядування. Тобто Державна судова адміністрація, залишаючись органом виконавчої влади, стає виконавчим органом судової гілки влади, що порушує принцип розподілу влади у напрямку перебільшення повноважень уже судової гілки влади та може призвести до певних проблем у ході реалізації зазначеної статті [95, с. 6]. Тому актуальними залишаються проблеми пошуку шляхів підвищення ефективності діяльності Державної судової адміністрації, розроблення наукового підґрунтя для такої роботи, зокрема й дослідження юридичної природи та змісту адміністративно-правового статусу Державної судової адміністрації в сучасних умовах реформування різних сфер суспільного життя [40, с. 57]. Окремо необхідно зупинитися на міжнародно-правових актах. До них, зокрема, належать: Рекомендація № R (95) 12 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам стосовно управління системою кримінального правосуддя (від 11 вересня 1995 р.; висновок № 2 (2001) Консультативної ради європейських суддів для Комітету міністрів Ради Європи про фінансування та управління судами для забезпечення

ефективності судових органів і виконання статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (від 23 листопада 2001 р.), Рекомендація Res (2001) 2 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо рентабельності розробки і зміни конструкції судових і юридичних інформаційних систем (від 28 лютого 2011 р.), Рекомендація Res (2001) 3 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо надання судових та інших юридичних послуг громадянам з використання новітніх технологій (від 28 лютого 2011 р.), Рекомендація Res (2003) 14 Комітету міністрів Ради Європи державамчленам «Про можливість взаємодії інформаційних систем у сфері правосуддя» (від 9 вересня 2003 р.), Рекомендація Res (2003) 15 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Про архівування електронних документів у правовій сфері» (від 9 вересня 2003 р.) [96]. Більшість із цих нормативно-правових актів Ради Європи стосується інформатизації системи судочинства, функціонування інформаційних систем і технологій. На сьогодні постає актуальним питання формування електронного судочинства. Тому Державна судова адміністрація проводить роботу з приводу організації і запровадження електронного судочинства. Міжнародними стандартами у сфері судочинства передбачено також фінансування судів. У п. 2 Висновку № 2 (2001) зазначено, що фінансування судів тісно пов'язане з питанням незалежності суддів, оскільки воно визначає умови, в яких суди виконують свої функції. Існує очевидний зв'язок між фінансуванням та управлінням судами, з одного боку, і принципами Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод – з іншого: доступ до правосуддя та право на справедливий суд не забезпечується належним чином, якщо справа не розглядається упродовж розумного строку судом, який має необхідне фінансування і ресурси для ефективного виконання своїх обов'язків [93, с. 180]. Зазначені міжнародні нормативно-правові акти містять норми, якими фактично визначено стратегію забезпечення діяльності судів, і хоча окремі з них стосуються лише кримінального правосуддя, їх приписи мають системний

характер, а загальні положення можуть поширюватися на всі форми правосуддя. Зокрема, йдеться про визначення критеріїв ефективного управління робочим навантаженням судді, якими можуть бути науково обґрунтовані нормативи такого навантаження. Їх розроблення та впровадження в діяльність Державної судової адміністрації дало б змогу вдосконалити не лише процедуру визначення вакансій у судах та відповідно потреб у кадровому забезпечення судів, а й оптимізувати процедуру відправлення правосуддя шляхом усунення надмірного навантаження на суддю. Крім того, доцільно надати Державній судовій адміністрації повноваження щодо оптимізації територіального розміщення приміщень судів з урахуванням положень Рекомендації № R (95) 12, зобов'язати її постійно оновлювати систему формування та використання баз даних із дотриманням таємниці користувача і державної таємниці [93, с. 56]. Таким чином, міжнародні нормативно-правові акти мають фундаментальне визначення для національного законодавства у сфері регулювання питання Державної судової адміністрації України. Воно свідчить про напрямок розвитку правового статусу останньої та зокрема стосовно державного управління у сфері суддівської влади взагалі. Справедливо можна зазначити, що вже сьогодні існують можливості для впровадження в управлінський процес багатьох теоретичних і практичних рекомендацій у межах чинної законодавчої бази. Проте в таких умовах це багато в чому залежить від індивідуальних особливостей і професійного рівня управлінців-керівників регіональних обласних судів і начальників територіальних управлінь судової адміністрації. Конституцією України чітко визначено процедуру обрання голів Верховного Суду і Конституційного Суду України, надавши такі повноваження Пленуму Верховного Суду України і пленарному засіданню Конституційного Суду України (частина друга ст. 128 і частина п'ята ст. 148). Щодо всіх інших адміністративних посад у судах Конституція не наголошує. На початку третього тисячоліття у світовій практиці домінують два концептуальних підходи щодо вимог до кандидатур на заняття

посад голів судів регіонального й місцевого рівнів. Перший – посаду повинен займати суддя саме цього суду, а другий – повноваження може взяти на себе суддя будьякого іншого суду. На жаль, в Україні складається ситуація, коли на черговому етапі судової реформи не береться до уваги багаторічний попередній досвід, а найчастіше, як справедливо зауважує В. В. Сташис, не враховуються позитивні результати попереднього етапу перетворень [97, с. 7]. Майже всі загальновідомі теорії управління декларують, що найвищий рівень ефективності виконання функціональних обов'язків всіма структурними підрозділами організацій досягається за наявності чіткої системи централізованого управління, що розумно поєднується з принципами єдиноначальності та колегіальності. З урахуванням зазначеного П. С. Таранов вважає, що систему організаційного забезпечення діяльності місцевого суду необхідно будувати з дотриманням принципів, розроблених сучасною наукою управління [98, с. 143]. Піднесення судової влади в системі поділу влади визначається девальвацією законодавства, що складається в Україні, і включає безліч законів, які найчастіше не знаходять свого реального втілення в соціальній дійсності. У цьому зв'язку через неспроможність законодавця може бути поставлене питання про використання в нашій правовій системі доктрини тлумачення законів: лише витлумачені судом закони підлягають застосуванню. За умов постмодернізму судова практика є активним інструментом, що забезпечує своєчасне і стійке правове регулювання, свідчить про демократичні зміни в здійсненні державної влади, справжнє просування до ідеалів правової держави. Піднесення судової влади в системі поділу влад у нашій державі визначено особливостями нинішньої соціальної реальності й такими конституційними положеннями, як правова держава і верховенство права [82, с. 288]. Необхідно зауважити, що участь Державної судової адміністрації України в адміністративно-правових відносинах при реалізації організаційної функції із забезпечення діяльності судів все-таки має публічно-правову спрямованість. Але усе ж підлягає сумніву юридична сила

акта, який зараз закріплює статус ДСА України – Положення «Про Державну судову адміністрацію України» [13], затвердженого Радою суддів України. Потрібно наголосити, що суддівське самоврядування, Рада суддів України не є державним органом, тому до її повноважень не входить видання нормативно-правових актів. Виходячи із Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Рада суддів створена для виконання завдань публічно-правового характеру, а не для реалізації інтересів. Отже, ураховуючи, що ані чинним законодавством, ані правовою доктриною не визначена юридична сила актів, які ухвалені суддівським самоврядуванням, постає наявна потреба в удосконаленні цієї прогалини. Існує потреба в розробленні нового законопроекту «Про суддівське самоврядування», в якому на законодавчому рівні повинні бути закріплені форма та юридична сила нормативно-правових актів, ухвалених органами суддівського самоврядування, також повинні бути закріплені структурні складові, статус та компетенція цих органів.

2.2 Механізм реалізації адміністративно-правового статусу Державної судової адміністрації України

Вивчення механізму реалізації адміністративно-правового статусу Державної судової адміністрації України, його складових ще не набуло належного теоретико-правового статусу. У вітчизняній і закордонній юриспруденції зазначене питання викладене фрагментарно, без комплексного підходу, а саме в частині складових механізму реалізації її адміністративно-правового статусу. Єдиної концепції щодо механізму реалізації адміністративно-правового статусу Державної судової адміністрації України в адміністративно-правовій науці ще не вироблено. Саме тому функціонування Державної судової адміністрації України щодо механізму реалізації адміністративно-правового статусу повинно набувати розвитку саме у рамках діяльності судової гілки влади, яка втілює функції організаційного забезпечення діяльності судів задля

створення усіх необхідних та належних умов функціонування судової влади в цілому. З огляду на зазначене вище виникає особлива актуальність дослідження вищевикладеної проблеми. Питання механізму реалізації адміністративно-правового статусу Державної судової адміністрації України у своїх дослідженнях тієї чи іншою мірою вивчали такі дослідники в галузі юриспруденції, як: О. В. Зайчук, М. П. Запорожець, Р. В. Ігонін, П. П. Пилипчук, Д. М. Притика, А. А. Стрижак, Н. С. Юзікова та ін. Однак з огляду на проведений ними аналіз вченими не було ґрунтовно, комплексно проаналізовано поняття механізму реалізації адміністративно-правового статусу Державної судової адміністрації, зокрема всіх його складових елементів як єдиного цілого, як заходів, яким під силу створити необхідні умови для виконання вищезазначеним органом відповідних прав і обов'язків, що і зумовлює необхідність відповідного комплексного наукового дослідження. З точки зору юриспруденції, Державна судова адміністрація України є суб'єктом адміністративно-правових відносин, а з точки зору адміністративного права, такий «суб'єкт» – це носій прав і свобод у сфері державного управління, який взмозі надані права реалізовувати, а покладені обов'язки виконувати. Взагалі механізм реалізації права це не що інше, як засоби та інститути, що повинні забезпечувати досягнення конкретних цілей у фактичній діяльності суб'єктів. Зазначений механізм повинен інтегрувати у собі сукупність заходів матеріально-технічного, організаційноуправлінського, соціально-психологічного характеру, які повинні здійснюватися державою, її відповідними органами і посадовими особами, головна мета яких – реалізація забезпечення дії права у громадському житті [142, с. 397]. В юридичній науковій літературі реалізація права визначається типом і особливістю правової системи тієї чи іншої держави. Так, наприклад, романо-германська правова система у процесі реалізації права передбачає декілька етапів, що передбачають закріплення і визнання державою прав людини як складових елементів природного права з наданням прав людини форми закону. У подальшому цей

закон через використання визначених механізмів набирає відповідної форми із закріпленням прав і обов'язків суб'єктів. У підсумку є реалізація права, тобто втілення правової в діяльності суб'єктів права [144, с. 124]. В англосаксонській правовій системі природне право набуває позитивного значення шляхом діяльності судових органів, і встановлюють права та обов'язки сторін [144, с. 21]. Звідси випливає, що механізм реалізації – не що інше як діяльність суб'єкта права, зобов'язаної сторони, законотворчого органу, правозастосовного органу та наявні юридичні норми, які регулюють їх діяльність, а реалізація є втіленням приписів правової норми у діяльність суб'єктів права. Різноманітність відносин у суспільстві та відповідних правових норм визначається численними формами їх реалізації. Науковці і практики виділяють три норми права, з урахуванням характеру та відповідного змісту, а саме: використання, виконання і додержання. Використання належить до уповноважених норм реалізації права, в основу яких покладена активна поведінка суб'єктів, яка вчиняється за їх власним бажанням. Виконання є формою реалізації норм, в основу яких покладено зобов'язання, які вимагаються юридичними приписами, тобто виконання покладених обов'язків. Додержання є формою реалізації норм, в основі яких покладено заборону, утримання суб'єкта від її порушення [145]. Одним із пріоритетних завдань Державної судової адміністрації України як складової механізму реалізації її правового статусу є організаційне забезпечення судової діяльності. Закон «Про судоустрій України» є основоположним документом, який визначає правове регулювання організаційного забезпечення діяльності судів [4]. Організаційне забезпечення судів здійснюється відповідно до Указу Президента України від 15 грудня 1999 р. № 1564/99 «Про заходи щодо забезпечення належних умов діяльності судів» [146]. На думку Д. М. Притики, питання сутності компетенції Державної судової адміністрації полягають у здійсненні судового управління, а її пріоритетним завданням є організаційне забезпечення судів [7, с. 20]. Ми цілком погоджуємося з М. П. Запорожцем у тій частині, що Державна судова

адміністрація здійснює організаційне забезпечення судів загальної юрисдикції, вживає заходів кадрового, фінансового, матеріально-технічного характеру, спрямованих на створення умов для повноцінного і незалежного правосуддя [147, с. 7]. А. А. Стрижак зазначає, що з моменту правового врегулювання управлінські відносини, пов'язані із забезпеченням роботи органів судової влади, набувають офіційного правового характеру і під час подальшого правозастосування функціонують вже як адміністративноправові зв'язки. На адміністративно-правовий характер управлінських відносин, які стосуються забезпечення правосуддя, вказує й правовий статус відповідних органів держави, спеціально створених для безпосередньої реалізації цих функцій, – державної судової адміністрації як окремої підсистеми органів виконавчої влади [8, с. 10]. Функції забезпечення функціонування судової влади покладені на центральний орган, яким є Державна судова адміністрація. Цей орган повинен втілювати у життя комплекс заходів, які повинні створити відповідні умови для здійснення правосуддя. Зазначений комплекс заходів належить до зобов'язальних, які регламентовані адміністративно-правовим статусом. До них, зокрема, відносять: фінансове забезпечення, матеріально-технічне забезпечення, кадрове забезпечення, інформаційне забезпечення, організаційно-технічне забезпечення, тобто виконання покладених обов'язків [148, с. 19]. Організаційне забезпечення органів судової влади являє собою сукупність адміністративних, фінансових, інформаційних, матеріальнотехнічних заходів, що реалізуються державною судовою адміністрацією, мають позапроцесуальний характер впливу і спрямовані на створення та підтримання належних умов для ефективного функціонування органів судової влади [149, с. 268]. Наявність Державної судової адміністрації як інституції забезпечує єдиний підхід щодо організаційного забезпечення належного функціонування судів загальної юрисдикції, внаслідок чого поліпшились інформативність і фінансування потреб органів правосуддя. Державна судова адміністрація разом із територіальними управліннями

здійснюють організаційне забезпечення діяльності судової системи на усій території України. Поряд із цим зазначена інституція створює необхідні умови для організації підготовки і перепідготовки професійних кадрів, підвищення кваліфікації суддів і працівників апаратів судів, розробляє заходи щодо організації роботи з ведення судової статистики, діловодства та архівної справи, здійснює заходи щодо покращання забезпечення соціального захисту суддів. З наведеного вище науковці виділяють функціональні засади у сфері організаційного забезпечення судів загальної юрисдикції, зокрема такі як: представницькі, адміністративні, забезпечувальні, координаційні [150, с. 153]. Саме за допомогою цього і відбувається механізм реалізації адміністративно-правового статусу Державної судової адміністрації. Її статус реалізується у процесі здійснення нею своїх повноважень, створенні усіх потрібних умов для організації системи якісного правосуддя в Україні в усіх судах. Фінансова незалежність, чинник, який зумовлює незалежне судочинство. Належне фінансування судової гілки влади забезпечується Конституцією, в якій зазначається, що держава забезпечує фінансування та належні умови для функціонування судів і діяльності суддів, а у Державному бюджеті України окремо визначаються видатки на утримання судів [151, с. 130]. Власне, Державна судова адміністрація шляхом використання механізму реалізації свого адміністративно-правового статусу забезпечує фінансування діяльності судів загальної юрисдикції, діяльності кваліфікаційних комісій суддів усіх рівнів та органів суддівського самоврядування. Проте необхідно враховувати той факт, що обсяги фінансування судової влади в країні визначаються Верховною Радою України, а забезпечення органів правосуддя приміщеннями та іншими основними фондами – виключна прерогатива Кабінету Міністрів України. За цих умов забезпечення принципу повного і вчасного фінансування органів правосуддя значною мірою визначається економічною ситуацією в державі, посадовими особами виконавчої гілки влади тощо. Щодо повноцінного фінансового

забезпечення потреб судової гілки влади, як складової незалежності судових органів наголошується у міжнародно-правових документах. Так, резолюціями 40/32 і 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 р. на кожну державу, яка є членом ООН, покладено обов'язок надавати відповідні засоби, що давали б змогу судовим органам виконувати свої функції [152]. Це, зокрема, покладено в основу механізму реалізації свого адміністративноправового статусу Державною судовою адміністрацією. Однак за дослідженнями П. П. Пилипчука, запити щодо фінансування потреб судів постійно занижуються як самими судами, так і Державною судовою адміністрацією, а Верховна Рада України зазначені запити задовольняє частково. Так, за даними досліджень автора, у 2002 р. суди були «недофінансовані» на 46,5 %; у 2003 р. на функціонування судової системи з бюджету виділено менше половини від необхідної суми; у 2004 р. у Державному бюджеті на діяльність судів виділено 47 % коштів від потреби; а на 2005 р. заплановано виділення лише 42 % коштів від наявної потреби [153, с. 53]. Видатки ж судів загальної юрисдикції, місцевих господарських і адміністративних судів, а також апеляційних судів у 2006р. було забезпечено лише на 46,6 %, а видатки Верховного Суду – на 33,3 %. Також не була запроваджена система адміністративних судів, які повинні б запрацювати з вересня 2006 року, здійснення комп'ютеризації для забезпечення переходу судів до електронного діловодства, внесення всіх судових рішень до Єдиного державного реєстру судових рішень [154, с. 1]. У своїх дослідженнях В. Онопенко наголошує на тому, що Державний бюджет України на 2007 р. продовжив сумну статистику постійного недофінансування органів судочинства. Зокрема на 2007 р. Передбачалося 1,2 % на утримання судової гілки влади від загального розміру видаткової частини бюджету, що на 10 000 тис. грн менше, ніж у попередньому періоді [155]. За повідомленням І. Балаклицького, щорічний фінансовий запит задовольняється лише на 50–55 %, при цьому основу цього фінансування

становлять заробітна плата і соціальні виплати, а на розвиток і утримання всієї судової системи в минулі роки передбачалося 15–17 % загального обсягу фінансування судової системи [156]. Потреби фінансування судів визначаються згідно з єдиними нормативами фінансового забезпечення, які узгоджені Радою суддів України та Державною судовою адміністрацією. На думку автора, такі нормативи з урахуванням фінансової можливості держави є мізерними, а така практика фінансування призводить до вагомих негативних наслідків. Більше того, дослідник акцентує увагу на тому, що реалізується загроза не лише неповноцінного забезпечення соціальних та матеріальних потреб суддів і працівників апарату судів, а й конституційному праву громадян на справедливий суд. Оскільки у більшості судів немає можливості організувати роботу належним чином через відсутність необхідної кількості залів судових засідань, оргтехніки, відключення приміщень від теплової, електричної та телефонної мереж, відсутність коштів на відрядження, оплату участі адвокатів, свідків та потерпілих під час розгляду справ. Водночас існує проблема відсутності для громадян елементарних умов – немає гардеробів, стільців для того, щоб дочекатися в коридорі розгляду справи, столів, щоб написати заяву чи скаргу тощо [153, с. 53]. Тож, звідси можемо резюмувати, що сучасний стан механізму реалізації адміністративно-правового статусу Державною судовою адміністрацією є незадовільним і потребує значного вдосконалення саме в аспекті фінансування. З урахуванням недостатнього фінансування органів судочинства IX з'їзд суддів України 14 листопада 2008 року доручив голові Ради суддів України звернутися до Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України щодо необхідності передбачити в Законі України «Про Державний бюджет України на 2009 р.» достатні видатки на фінансування судової діяльності з розгляду судових справ; фінансування за Державною програмою забезпечення судів належними приміщеннями на 2006–2010 роки та іншими бюджетними програмами; придбання житла для суддів судів загальної юрисдикції; фіксування судового

процесу технічними засобами; комп'ютеризації судів, забезпечення їх технічними засобами охорони та автомобільним транспортом [157]. Голова Вищого адміністративного суду України Ігор Темкіжев під час свого виступу на XI з'їзді суддів України, який відбувся 22 лютого 2013 року, порушив питання фінансування судової системи і особливо адміністративної юстиції. Зокрема він зазначив, що обсяги фінансування окружних та апеляційних судів на 2013 р. задовольняють потребу від 0 до 70 % і є неприпустимо низькими. Так, наприклад, кошторисні призначення адміністративних судів на оплату праці в 2013 році порівняно з попереднім роком зменшено на 12,1 млн гривень, що неминуче позначиться на зменшенні заробітної плати помічників суддів, інших державних службовців в окружних і апеляційних судах, яка буде прирівняна до мінімальної заробітної плати. Як наслідок, висока ротація кадрів у органах правосуддя і в окремих судах досягає 50 %. Зі слів Голови, Бюджетний кодекс не враховує вимоги щодо забезпечення незалежності судової влади та її особливий статус, зокрема, не містить норми щодо захищеності видатків на фінансування судової влади, як це передбачено Законом України «Про судоустрій і статус суддів». Нині до захищених статей видатків належать тільки оплата праці та сплата комунальних послуг, усі ж інші визначаються окремо [158]. З метою вирішення окресленої проблеми пропонується привести у відповідність статтю 55 Бюджетного кодексу України до статті 142 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», тобто віднести бюджетні призначення на утримання судів до захищених статей видатків. Відповідний законопроект підготували Вищий адміністративний суд разом із Радою суддів адміністративних судів України і спрямували його до Ради суддів України. Аналізуючи нормативно-правові акти з питань фінансування органів судочинства, необхідно зазначити, що воно лишається незадовільним. Незважаючи на те, що за даними Державного комітету статистики спостерігається зростання наповнення Державного бюджету України, суттєвих зрушень щодо повноцінного фінансового забезпечення органів

правосуддя не відбувається. На наш погляд, фінансування судової системи в Україні є недосконалим, особливо в тій частині, яка стосується законодавчого визначення обсягу коштів, що мають виділятися на потреби органів правосуддя. Нестача коштів – основне пояснення недостатності фінансування судової системи в Україні. Попри все загальні видатки в плані фінансування судової системи є мізерними від дохідної частини державного бюджету країни. З урахуванням зазначеного вище вирішення проблеми ми вбачаємо у корегуванні видатків на утримання судової системи в Україні, виходячи зі зростання частки дохідної частини Державного бюджету України. Ми також хочемо акцентувати увагу на тому, що фінансове та матеріальне забезпечення суддів має виходити з їх статусу, обсягу виконуваної роботи, компетентності, відповідальності та інших складових, які покладені на них як носіїв влади. На сьогодні умови роботи суддів і судів не відповідають сучасним європейським стандартам. Так, незалежний моніторинг, який був проведений центром суддівських студій разом із Радою суддів, вказує на незадоволення суддів рівнем фінансового і матеріальнотехнічного забезпечення судів. Стаття 130 Конституції України покликає забезпечувати повноцінне фінансування судової системи в Україні. Виконавча влада всупереч цим нормам закону фінансові потреби судів, органів суддівського самоврядування тощо забезпечує не повною мірою. Звідси реалізація принципу незалежності судової системи країни внаслідок хронічного, недостатнього фінансування набуває примарності. Необхідні механізми, які б гарантували повноцінне і вчасне фінансування, що повинне підкріплюватися нормативно-правовими актами. Більше того, повинна бути введена і функціонувати відповідальність за невиконання положень бюджетного законодавства. З урахуванням світових, європейських та національних стандартів необхідно прийняти рішення, які б сприяли досягненню мети реформи судочинства в Україні, яка б за умов належних фінансових можливостей буде ефективною, а не декларативною. У контексті визначеної проблематики

надзвичайно важливим є забезпечення особливого фінансування судової системи, насамперед процесуальних потреб судів, що унеможливило б вплив на судову систему шляхом недофінансування, невчасного і нерівномірного фінансування упродовж бюджетного року. Ми вважаємо доречним збільшення частки видаткової частини бюджету держави на фінансування судової влади 2,5–3 %, як було запропоновано учасниками VIII з'їзду суддів України, замість 1 %, що витрачається на судову владу в Україні нині. Обсяги фінансування органів судочинства безпосередньо визначають й рівень матеріально-технічного забезпечення судів. Матеріально-технічне забезпечення місцевих судів покладається на Державну судову адміністрацію. Так, суди та інші установи, що мають статус юридичної особи, забезпечують поточні потреби своєї діяльності самостійно або на підставі окремих замовлень через Державну судову адміністрацію в межах кошторису на утримання суду. Під час забезпечення військових судів Державна судова адміністрація повинна взаємодіяти з відповідними установами Міністерства оборони України. На Державну судову адміністрацію, крім поточної роботи, покладено обов'язок розроблення і ухвалення державних програм матеріальнотехнічного забезпечення судів, які повинні містити такі напрями: капітальне будівництво споруд судів за проектами, що відповідають найпрогресивнішим вимогам до відправлення правосуддя; капітальний ремонт і реконструкцію існуючих будівель та нових приміщень; забезпечення судів транспортом, засобами зв'язку, сигналізації, технічними засобами, меблями, іншою оргтехнікою та устаткуванням; комп'ютеризацію й інформатизацію судової діяльності; фінансування поточної діяльності в обсягах потреби (оплата енергоресурсів, поштових витрат, виплати учасникам процесу і т. п.). Складовою механізму реалізації адміністративно-правового статусу Державної судової адміністрації є кадрове забезпечення. Науково-теоретичні обґрунтування удосконалення кадрового забезпечення органів судочинства України здійснювалися численними науковцями в галузі юриспруденції.

Більшість досліджень стосується вдосконалення формування суддівського корпусу, приведення її штатної чисельності відповідно до норм навантаження суддів і працівників апаратів загальних судів. М. Г. Мельник вважає, що реформа системи судочинства безпосередньо пов'язана із формуванням високопрофесійного корпусу і передбачає розроблення теоретико-прикладної моделі кадрового забезпечення діяльності судів. Дослідник вважає, що необхідно обов'язково враховувати специфіку судової системи, яка впливає на відбір, добір, підвищення кваліфікації та службової кар'єри суддів та працівників апарату судів [159, с. 6]. Згідно з міжнародними стандартами у сфері судочинства єдиних вимог до кадрового забезпечення органів судочинства не існує. Проте такі стандарти притаманні питанням формування, функціонування суддівського корпусу, зокрема суддівської етики, їх професійної підготовки, відбору та призначення. Зазначені питання висвітлені у таких міжнародних нормативно-правових актах: Бангалорському принципі поведінки суддів, Висновку № 3 Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи, Європейській хартії про статус суддів [160, с. 33]. У Російській Федерації заходи щодо кадрового забезпечення суддівського апарату передбачають: роботу з добору і підготовки кадрів на посаду судді; взаємодію з освітніми установами, які забезпечують підготовку та підвищення кваліфікації суддів та працівників апарату; забезпечення судів інформацією правового характеру; методичне та організаційне забезпечення психологічного супроводження судової діяльності; психодіагностичне опитування кандидатів на посаду судді; створення нормативної бази проходження державної служби у системі Судового департаменту та у судах загальної юрисдикції тощо [161, с. 177]. В. М. Мартиненко зазначає, що складнощі кадрового забезпечення зумовлені тим, що для забезпечення посилення судового контролю на стадії попереднього слідства, розширення доступу до правосуддя, розгляд значної кількості кримінальних справ потребує збільшення чисельності суддівського корпусу. Ми погоджуємося

з висновком автора про те, що якщо цього не зробити, навантаження на одного суддю зросте втричі, наслідком цього стане зниження якості правосуддя, зростання термінів проходження справ у судах. Ще гіршою виглядає ситуація серед працівників апаратів судів, які на сьогодні вже працюють більше ніж за трьох. Зі слів автора, чисельність апаратів судів для їх повноцінного функціонування має бути збільшена на 20 тис. осіб [162]. Ми вважаємо, що пріоритетним завданням Державної судової адміністрації повинно бути забезпечення належного рівня професійної підготовки судді. Сама ж проблема підбору суддів з урахуванням запровадження судової реформи є дуже складною і різноманітною за аспектами. Ми погоджуємося з даними, наведеними Н. Кузнецовою про те, що на сьогодні в контексті судової реформи вища юридична освіта також вимагає реформування, зокрема у тій частині, яка покликана забезпечувати функціонування судової системи. На цей час зрозумілим є те, що претендувати на посаду судді може лише особа з освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр». Відповідно якісна підготовка студентів магістратури для підготовки фахівця в галузі судочинства вимагає врахування всіх особливостей саме судової діяльності в контексті визначення ролі, функцій і завдань судді. Як підсумок, автор проведених досліджень констатує, що у сфері підготовки магістрів за спеціальністю «правосуддя» навчальний процес повинен бути наповненим такими формами, щоб у кінцевому підсумку випускник був готовий виконувати всі види виробничих завдань, що впливають із особливостей судової діяльності [164, с. 25–28]. На необхідність належного кадрового забезпечення судової влади як неодмінної умови незалежного та добросовісного здійснення нею правосуддя, зазначають у своїй публікації А. Закалюк та О. Томкіна. На підставі проведених досліджень автори дійшли висновку, що процес добору кандидатів на посаду судді є складним, недостатньо обґрунтованим і цілеспрямованим. Зокрема, участь судової гілки влади, тобто судів та органів суддівського самоврядування у процесі кадрового забезпечення судової влади вкрай

обмежена. Натомість дані функції покладаються на інші гілки влади, зокрема виконавчу. На думку авторів, недостатньо використовується європейський досвід, зокрема окремі процедури та операції добору регламентуються не повною мірою і не досить чітко [165, с. 64–71]. Проте зазначені науковці пропонують внести зміни до 18 статей чинного і передбаченого у законопроектах законодавства України: поряд зі статусними вимогами ввести вимогу щодо наявності у претендентів професійних здібностей та моральних якостей для здійснення суддівської діяльності; передбачити обов'язок претендента пройти перевірку щодо наявності зазначених вище здібностей і якостей; радикально змінити порядок спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді; фахова кваліфікація і підготовленість претендента на посаду судді повинна визначатися за результатами спеціалізованої підготовки екзаменаційною комісією за участі кваліфікаційної комісії суддів та керівника суду, де проходив практичну підготовку кандидат; регламентувати більш прозору процедуру конкурсного відбору кандидатів на вакантну посаду судді тощо. Ми погоджуємося з поглядами С. Константинова у тій частині, що на сьогодні організація і спеціальна підготовка претендентів на посаду судді повинна обов'язково поєднуватися зі стажуваннями у судах, яка, у свою чергу, повинна включати систему практикумів, ділових ігор із метою відпрацювання навичок ведення судового процесу, підготовки процесуальних документів, організації роботи суддів. Підготовка суддів повинна стати невід'ємною складовою процесу створення незалежного, прозорого судочинства та спрямовуватися на комплексне вирішення завдань підготовки фахівців на рівні державних і міжнародних стандартів як носіїв судової влади [165, с. 14–15]. Однією зі складових механізму реалізації адміністративно-правового статусу Державної судової адміністрації є інформаційне забезпечення судочинства. Забезпечення судової системи в умовах сьогодення потребує розроблення і впровадження сучасних інформаційних технологій, які повинні бути покликаними мінімізувати

витрати часу суддів і судів на виконання технічної роботи, забезпечити органи судочинства необхідною інформацією, що у підсумку зобов'язана підвищити оперативність діяльності судової системи. Так, В. Онопенко має на увазі, що інформаційне забезпечення судочинства повинно забезпечити суддів структурованою системою даних і знань щодо кожної судової справи. Зокрема зазначена структурована система повинна містити у собі законодавчі та відомчі нормативні акти, статистичні дані про розгляд справ у судах, матеріали узагальнення судової практики, інформаційні ресурси центральних органів державної влади, органів внутрішніх справ, прокуратури та інших інституцій, які беруть участь у судовому процесі [166, с. 20]. Невід'ємною складовою судочинства є відкритість і прозорість, додержання прав громадян країни на відповідну інформацію. Питання публічного доступу до правосуддя – головна норма і умова здійснення справедливого правосуддя, на що неодноразово наголошувалося в резолюціях Ради Європи. На сьогодні викладене питання в Україні не має надійної підтримки і вирішене лише частково. Доступ до відповідних інформаційних ресурсів зобов'язані мати не лише судді, а й всі учасники судового процесу, які мають на те право. Дехто з дослідників вважає, що, незважаючи на науково-технічні досягнення, сучасна наука не дозволяє автоматизувати процеси прийняття рішень й формування управлінського впливу, оскільки це виключно залежить від волі людини. І це не лише технічна, але й правова проблема, оскільки юридичну відповідальність не можна покласти на комп'ютер. Самі ж системи підтримки прийняття рішень у судочинстві жодним чином не підміняють суддю, а є його електронним помічником у плані прийняття рішення, надаючи велику фактографічну базу шляхом зручного та швидкого оперування даними й наочного надання інформації [167]. Ми вважаємо, що комп'ютерна техніка та засоби зв'язку у поєднанні з новітніми технологіями пошуку, збереження, оброблення та поширення інформації дозволяють значно підвищити продуктивність праці та якість результату в реалізації процесів і

прийнятті рішень. Як свідчить світовий досвід, упровадження новітніх інформаційних технологій і засобів автоматизації суттєво поліпшує діяльність усіх ланок діяльності судів, тому потребує більш широкого використання у судовій практиці України. Розроблена концепція галузевої програми інформатизації судів загальної юрисдикції, інших органів та установ судової системи покликана підвищити рівень інформатизації судів, Державної судової адміністрації, інших органів та установ судової системи та забезпечити умови для функціонування Єдиної судової інформаційної системи. Державна судова адміністрація забезпечує використання судами систем інформаційно-правового забезпечення ЛІГА:ЗАКОН, програмного комплексу підготовки, оброблення та аналізу фінансової звітності, програмного забезпечення з формування статистичної звітності та обліку суддівських кадрів. Державна судова адміністрація забезпечила перехід від використання комутованих каналів для організації служби електронної пошти та доступу до мережі Інтернет за технологією ADSL [168]. Концептуальні засади інформатизації судової системи України мають позитивні наслідки, оскільки це сприяє поліпшенню оперативності збирання та оформлення документації на час підготовки і слухання справ, а відповідно і скороченню терміну їх розгляду; веденню єдиної інформаційної технології діловодства, документообігу, обробленню статистики; швидкому доступу суддів і працівників апарату судів до інформаційних матеріалів із судочинства; підвищенню ймовірності та достовірності одержаної інформації та скороченню термінів її подання; підвищенню ефективності кадрового, організаційного, матеріально-технічного і ресурсного забезпечення діяльності судів; підвищенню якості оформлення судових документів, оперативності реагування на звернення суддів і громадян до Державної судової адміністрації; підвищенню оперативності інформаційної взаємодії судів [169, с.193–200]. Інформаційні технології є засобом, який підвищує ефективність обміну інформацією в органах судочинства. Власне, ефективність правосуддя у

судочинстві передбачає використання новітніх інформаційних технологій безпосередньо і процедурі здійснення правосуддя, так і в діяльності щодо його забезпечення. Так, за визначенням Д. Н. Бахрах, інформаційні технології у судочинстві являють собою сукупність технічних, програмних, математичних, організаційних засобів і методів, що забезпечують у сфері діяльності судів загальної юрисдикції пошук, збирання, зберігання, оброблення, надання, поширення судової інформації [170, с. 70]. Отже, механізм реалізації адміністративно-правового статусу Державної судової адміністрації України, в контексті інформаційного забезпечення органів судочинства, на наш погляд, полягає у такому: здійсненні заходів щодо розроблення і забезпечення діяльності судів інформаційними технологіями автоматизації судочинства; формуванні достовірної бази судової статистики; забезпеченні інформаційно-аналітичної діяльності судів; упровадженні автоматизованих технологій діяльності системи судочинства; запровадженні комп'ютерних і інших засобів комунікації з метою створення інформаційного простору. Підбиваючи підсумки на підставі вищепроведеного аналізу, можна резюмувати, що механізм реалізації адміністративно-правового статусу Державної судової адміністрації – це сукупність організаційних, правових, соціально-економічних заходів, спрямованих на створення необхідних умов для виконання Державною судовою адміністрацією відповідних прав і обов'язків. Роблячи висновки, ми вважаємо за доцільне зазначити, що Державна судова адміністрація України має постійно удосконалювати і працювати зі складовими механізми реалізації її адміністративно-правового статусу. Зокрема у плані відносин із Кабінетом Міністрів України та Верховною Радою України з питань формування її фінансового забезпечення в межах законів і повноважень; займатися поліпшенням умов діяльності судів загальної юрисдикції, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та органів суддівського самоврядування; удосконалювати підбір, відбір і підготовку кадрів для органів судочинства, систему підвищення їх

кваліфікації; поліпшувати діловодство, статистику й архівну справу; удосконалювати інформаційно-технічне забезпечення системи судочинства та безперебійного функціонування документообігу в судах та інших повноважень, визначених законом. З огляду на викладене вище ми зробили висновок, що механізм реалізації адміністративно-правового статусу Державної судової адміністрації України має розглядатися в контексті системи ознак, які законодавчо закріплені нормативно-правовими актами, що визначають її місце і повноваження у системі правовідносин. У процесі наших досліджень ми також дійшли висновків, що складовими механізму реалізації адміністративно-правового статусу Державної судової адміністрації є мета утворення та діяльності, завдання, функції, обов'язки, права, відповідальність, організаційна структура, система взаємовідносин складових частин.

2.3 Зарубіжний досвід адміністративно-правового забезпечення діяльності судів

Реформування системи судочинства в Україні повинне відбуватися з урахуванням верховенства права, гарантуванням права кожному на судовий захист та забезпечення кожному доступу до правосуддя, оскільки основним напрямком діяльності судової влади є забезпечення судами правосуддя. Справедлива система судочинства та належний захист прав і свобод людини з урахуванням досконалості процесуального законодавства набувають реальності за наявності досконалого судового адміністрування, під яким необхідно розуміти не що інше, як організацію роботи судової влади. Відповідно питання адміністративно-правового забезпечення діяльності судів у контексті здійснюваної в країні реформи системи судочинства набуває особливої актуальності. Ми хочемо наголосити на тому, що у сфері адміністративно-правового забезпечення діяльності судів існує ряд проблем, які потребують негайного вирішення. У цьому плані надзвичайно корисним,

безумовно, є досвід зарубіжних країн для пошуку шляхів удосконалення адміністративно-правового забезпечення діяльності судів. Висвітленням окремих питань зарубіжного досвіду адміністративно-правового забезпечення діяльності судів займалися такі науковці: Є. Б. Амбросимова, Т. В. Апарова, В. В. Гордовенко, К. Ф. Гуценко, М. І. Клеандров, Л. А. Окунькова, В. В. Пейсиков, Ю. І. Стецовський, Ю. М. Тарасова, В. А. Туманов та ін. Проте проведені науковцями дослідження і порівняння в галузі права стосуються окремих елементів адміністративно-правового забезпечення діяльності судів системи судочинства світової демократичної спільноти. Тому ми вважаємо за необхідне, вивчивши зарубіжний досвід адміністративно-правового забезпечення діяльності судів, визначити необхідні напрямки удосконалення адміністративно-правового забезпечення діяльності судів в Україні з метою якнайшвидшого і найповнішого реформування системи судочинства країни відповідно до вимог міжнародного права. Стратегією інтеграції України до Європейського Союзу, яка затверджена Президентом України 11 червня 1998 р. № 615/98, передбачено адаптацію законодавства України до законодавства ЄС та забезпечення прав людини, що передбачає реформування правової системи нашої країни, поступове наближення її до європейських стандартів [171]. Відповідно й система судочинства України повинна розвиватися з урахуванням досвіду удосконалення правосуддя країни-членів Європейського Союзу. Саме тому ми вважаємо за необхідне глибоко переосмислити реформування судової гілки влади України в контексті порівняння з судовими системами країн Європи. Проведений аналіз дасть можливість врахувати зарубіжний досвід у плані розбудови судової системи України, зважаючи на певні переваги і недоліки, з метою удосконалення і вирішення важливих питань судочинства, які вже успішно вирішені країнами-членами Європейського Союзу. Беручи до уваги прийняту програму адаптації законодавства України до вимог Європейського Союзу, численні наукові дослідження в галузі судочинства мають на меті підготувати ряд пропозицій

щодо якнайшвидшої адаптації судової системи України до принципів і стандартів ради Європи та Європейського Союзу та інтеграції у систему міжнародного права. Проте потреба впровадження європейських стандартів під час реформування судової системи в Україні повинна відбуватися з урахуванням національних особливостей розвитку суспільних відносин у країні. І при цьому необхідно дбати про надійний захист прав і інтересів людини, а не створювати абстрактні моделі, без урахування придатності їх до спроможності держави забезпечити їх фінансами і кадрами чи зберігається нагромаджений позитивний досвід вітчизняного судочинства [172, с. 12–15]. Питання організаційного забезпечення діяльності судів у різних країнах прерогатива різних державних інституцій. У таких країнах, як Німеччина, Франція, Італія, Бельгія, організаційне забезпечення діяльності судової влади здійснюють міністерства юстиції. На противагу цьому у ряді країн, зокрема Російській Федерації, США, Канаді, Нідерландах та ін. створені спеціальні органи судової влади, які виконують зазначену функцію. Так, у Німеччині до компетенції земельного або федерального відповідного міністерства, у підпорядкуванні яких перебуває відповідний судовий орган, належить необхідне фінансування за кошти бюджету діяльності суду, підготовка, призначення суддів, забезпечення службового нагляду за поведінкою та виконанням суддями службових обов'язків. За виконання зазначених функцій на рівні федерації відповідають різні міністерства. Зокрема федеральне міністерство юстиції відповідає за федеральну Судову палату, федеральні адміністративний, фінансовий, патентний, дисциплінарний суди. Федеральне міністерство праці й соціального забезпечення – за федеральні суди з трудових і соціальних питань. Федеральне міністерство оборони – за військово-дисциплінарні суди. На рівні окремих регіонів: Міністерство юстиції – за суди звичайної юрисдикції і прокуратури усіх рівнів земель; Міністерство праці – за суди трудової та соціальної юрисдикції всіх рівнів; Міністерство внутрішніх справ деяких земель – за суди адміністративної юрисдикції всіх

рівнів; Міністерство фінансів землі – за фінансові суди земель [173, с. 103]. На думку німецьких спеціалістів, у галузі юриспруденції в державі назріла негайна політично-правова потреба у забезпеченні самоуправління в галузі юстиції. Так, зібрання федеральних представників Німецької спілки суддів наголошують на зростанні впливу виконавчої влади та партій на відносини у державі. Зокрема вплив міністерства юстиції на управління судами проявляється у прийнятті рішення про бюджет судів, іноді майже самостійно, за незначної участі суддівських органів, приймається рішення щодо призначення і підвищення суддів. Більше того, участь голови суду у формуванні бюджету суду є суто формальною, яка зводиться до подання відповідної заявки. На прийняття рішення Міністерством фінансів щодо обсягів фінансування у голови суду відсутні будь-які важелі впливу. Наслідком цього також є недостатнє обладнання судів, недоукомплектованість працівниками апарату суду [45, с. 117–118]. Ми вважаємо за необхідне, із аналізу забезпечення самоуправління в галузі юстиції в Німеччині, виділити зростаючий негативний вплив виконавчої влади і політичних партій на відносини у державі. Також необхідно врахувати і не допускати у судовій системі України того, щоб прийняття рішення про бюджет судів здійснювалося за незначної участі суддівських органів і не обмежувалося поданням лише заявки на фінансування, як це має місце у Німеччині. Реформування системи судоустрою в Україні в плані фінансування судочинства повинне бути не формальним, а реальним, за безпосередньої участі представників судів. На противагу німецькій системі управління органами судочинства у Великобританії функціонує змішана модель організаційного забезпечення діяльності судів, що підпорядковується старшому судді – лорд-канцлеру, який поєднує у собі судову, виконавчу та законодавчу владу. Лорд-канцлер є головою судової системи країни, виступає в ролі верховного судді, відіграє важливу роль при обговоренні законопроектів у парламенті [174, с. 29]. На противагу зазначеним вище судовим системам у ряді країн існують судові

системи з досить широкими повноваженнями. Крім організаційного забезпечення діяльності судів, вони відіграють важливу роль у формуванні бюджету та ресурсному забезпеченні судової влади. Зокрема у Швеції функціонує Рада суддів, яка як незалежний адміністративний орган здійснює розроблення відповідного бюджету та його пропорційного розподілення серед судів. Крім того, Рада суддів здійснює такі управлінські функції: кадрове забезпечення та управління навчанням; забезпечення приміщеннями судів; автоматизацію, комп'ютеризацію, адміністративну організацію та відповідальність за бухгалтерську інформацію щодо використання коштів. Зазначена рада також здійснює добір і призначення на посаду суддів. В Ірландії системою судочинства керує президент через створення судової служби. Служба має завдання і повноваження щодо судового адміністрування та управління, вирішує питання розподілу бюджету, перевірку витрат судами бюджетних коштів, здійснює загальну адміністративну допомогу судам, підтримку департаментів суддів, відповідає за приміщення для судів та їх інформаційне забезпечення. У Данії також функціонує рада суддів, яка займається бюджетними процесами та має компетенцію у сфері управління судами, надає підтримку у забезпеченні приміщеннями та автоматизації судів [175, с. 12–13]. З аналізу судової системи Швеції як системи з досить широкими повноваженнями ми хочемо зробити висновок про доцільність надання повноважень Державній судовій адміністрації України аналогічних повноважень з приводу розроблення відповідного бюджету та його пропорційного розподілення серед судів, добору і призначення на посаду суддів. Ми вважаємо, що Державна судова адміністрація повинна навести лад у питанні фінансування судової системи, що унеможливить вплив на судову владу шляхом її недофінансування, неповноцінного і невчасного фінансування судів упродовж бюджетного року. Пріоритетним завданням Державної судової адміністрації повинне бути збільшення фінансування судової системи у межах 3 % від видаткової частини бюджету. Доцільним також буде, на

наш погляд, розширення управлінських функцій Державної судової адміністрації з кадрового забезпечення та управління навчанням кандидатів на посаду судді. Необхідно привернути увагу до того, що існують країни, де організаційне забезпечення діяльності судової системи відокремлене від органів виконавчої влади. Зокрема, зазначена система адміністрування судової системи функціонує у США. У цій країні органи судового забезпечення інтегровані у систему судової влади з підпорядкуванням вищому органу суддівського самоврядування. У вищезазначеній судовій системі виділяють федеральні органи судового управління та органи управління у штатах. Загальне керівництво федеральними судами покладене на ради суддів апеляційних судів, ради суддів апеляційних округів, Раду суддів США і Адміністративний офіс судів США [176, с. 86]. Головним органом судового управління є створений при Верховному суді Адміністративний офіс судів США, який має досить широке коло обов'язків. Пріоритетом його діяльності є виконання функцій секретаріату Ради суддів США та її комітетів. Зазначена структура виконує посередницьку функцію між судовою та законодавчою гілками влади, урядовими інститутами, професійними організаціями, органами влади зарубіжних країн. Займається підготовкою статистичних даних щодо всіх справ, що розглядаються в судах країни. Виконує ряд важливих адміністративних функцій у національному масштабі, зокрема здійснює нагляд за діяльністю судових клерків та інших посадових осіб, визначає потребу у кадрових працівниках для системи судочинства, розробляє вимоги щодо них, вивчає навантаження на суддів, готує звіти про діяльність судів кожного округу тощо [176, с. 92]. У цілому органи і посадові особи США, які забезпечують необхідними ресурсами діяльність судів, характеризуються спрощеною організаційною структурою, створюються при верховних судах і звітують перед відповідними радами судів [175, с. 15]. Для країн пострадянської системи, які стали на шлях розбудови демократії, організаційне забезпечення діяльності судової системи здійснює Судова адміністрація, яка є складовою

системи судової влади. Зокрема у Російській Федерації функцію організаційного забезпечення судової влади виведено із підпорядкування органів виконавчої влади і передано федеральному державному органу при судовій системі, а саме Судовому департаменту при Верховному Суді РФ [81, с. 10]. Створення зазначеного органу в російській судовій системі підкреслює вагомість і значущість проблеми організаційного забезпечення правосуддя [70, с. 36]. Зазначений державний федеральний орган забезпечує діяльність федеральних судів загальної юрисдикції та органів суддівського співтовариства, а також фінансування мирових суддів. Делегування новому федеральному органу від Міністерства юстиції РФ функцій фінансового, матеріально-технічного, кадрового та інформаційного забезпечення судів загальної юрисдикції зафіксувало відділення судової влади від виконавчої, як наслідок – суддівське співтовариство одержало повноваження з контролю над своїм бюджетом [81, с. 10]. Попри все держава повинна забезпечувати суддівську систему адекватними ресурсами, які гарантують функціонування системи правосуддя, зокрема й призначення і формування необхідної кількості суддів, забезпечення судів необхідним технічним персоналом та обладнанням, а також адекватною винагородою і заробітною платою. Незалежність судової влади, а також судді як її носія визначається не лише юридичними, а й матеріальними гарантіями. Суддівський корпус, який призначається на тривалий термін, принаймні піддається політичному тиску і впливу. Звідси нетривалий термін перебування суддів на займаній посаді та вибори з політичних міркувань являють собою небезпеку незалежності судової гілки влади [177, с. 698–703]. Подібну систему адміністрування органів судочинства створено у Казахстані, де при Верховному Суді створено Комітет із судового адміністрування, головним завданням якого і є організація матеріальнотехнічного забезпечення судів. На рівні областей, міст і столиці функціонують адміністратори судів, які перебувають у підпорядкуванні Комітету із судового адміністрування [178, с. 217]. У Литовській Республіці

згідно з рішенням Конституційного суду кожен суд має право на власний бюджет, який окремим рядком прописаний у державному бюджеті і затверджується парламентом. Аналогічно незалежною є судова влада і у Болгарії, яка також має свій бюджет. Вища судова рада цієї країни самостійно формує, розподіляє і контролює видатки бюджету судової влади. Відповідальність за виконання бюджету покладено на Верховний касаційний суд, Верховний адміністративний суд, Міністерство правосуддя. Вищу судову раду країни очолює міністр правосуддя, який позбавлений права голосування [179, с. 124].

Аналізуючи досвід фінансування системи судочинства у Литовській Республіці та Болгарії, варто запозичити для повноцінного і незалежного правосуддя в Україні формування фінансування кожного суду, що також окремим рядком має бути прописано у державному бюджеті країни. На підставі проведених наукових досліджень судової системи різних країн світу. А. М. Хливнюк визначила три основні моделі побудови механізму організаційного забезпечення діяльності органів судової влади. За першої моделі виконання зазначених функцій здійснюється Міністерством юстиції або ж іншим органом виконавчої влади (Німеччина, Франція, Італія, Фінляндія, Естонія). Друга – являє собою змішану модель (Великобританія, Швеція, Данія, Ірландія, Угорщина), за якої зазначені функції делеговано органам виконавчої влади та судовим радам. За третьою моделі (США, Канада, Російська Федерація, Казахстан, Вірменія, Узбекистан) судові адміністрування відокремлене від виконавчої влади [175, с. 17]. Для визначення незалежності судової гілки влади світова спільнота запропонувала такі критерії: раціональність судової незалежності; належний рівень гарантованості судової незалежності; підстави для призначення та підвищення на посаді; установа, що призначає термін перебування на посаді; гарантії перебування на посаді та недоторканості; перепризначення; свобода від надмірного зовнішнього впливу; незалежність у середині судової системи; роль суду [180]. У контексті вивчення зазначеної проблеми варто особливу увагу

акцентувати на міжнародних стандартах у сфері незалежності судової гілки влади. Незважаючи на запровадження судової реформи в Україні, істотних зрушень щодо незалежності судової гілки влади поки що не спостерігається. На наш погляд, запровадження у системі судочинства України міжнародних стандартів незалежності суддів сприятиме якісно новим підходам розбудови системи судочинства в країні. Обов'язково повинні бути запозиченими критерії свободи від надмірного зовнішнього впливу, оскільки суддівська система України на сьогодні перебуває під тиском політичних сил, посадових осіб, громадськості, що іноді унеможлиблює здійснення належного і справедливого правосуддя. Важко заперечувати той факт, що судова влада повинна й може бути повністю незалежною. Зрозуміло й те, що будь-які складові державної влади безпосередньо пов'язані з суспільним і державним розвитком будь-якої країни. Достовірна незалежність системи судочинства не можлива без певних механізмів реалізації законодавчих положень, розроблення відповідних інструментів запровадження у суспільне життя [181, с. 23]. Головна умова в системі гарантій незалежності суддів – належне фінансове й правове їх забезпечення. Міжнародні стандарти належного судочинства акцентують основну увагу на забезпеченні державою гідних умов праці суддів. Зокрема Монреальською декларацією щодо незалежності системи правосуддя наголошується на тому, що головним пріоритетом держави є забезпечення судів адекватними засобами для належного відправлення правосуддя, включаючи матеріальні засоби та приміщення, які створювали б відповідні умови для незалежної, гідної та ефективної роботи суддів, належний судовий та адміністративний персонал і достатній поточний бюджет [182, с. 22–27]. Аналізуючи належне фінансове й правове забезпечення діяльності суддів відповідно до міжнародних стандартів, посилаючись на Монреальську декларацію щодо незалежності правосуддя, ми хочемо наголосити на необхідності забезпечення системи судочинства України належним судовим та адміністративним персоналом, достатнім бюджетом. Оскільки власне

неналежне фінансування судів загальної юрисдикції збільшує навантаження на помічників і адмінперсонал, а з урахуванням низької заробітної плати серед допоміжного персоналу у системі судочинства постійно відбувається ротація кадрів, що негативно в цілому позначається на роботі судів. З урахуванням зазначеного вище пріоритетним завданням Державної судової адміністрації України, на наш погляд, повинне бути істотне зменшення навантаження на суди, підвищення оперативності та якості правосуддя, спрощення судових процедур тощо. Ми вважаємо, що незалежність представників суддівського корпусу не можлива за умови залежності суду чи самої судової влади. На наш погляд, ідея незалежності судової гілки влади не повинна розглядатися окремо від правового статусу суду, оскільки незалежність судової влади передує незалежності суду, а незалежність суддів зіставляється з незалежністю суду як видове і родинне поняття. Необхідно також зазначити, що незалежність суддів може розглядатися лише у контексті їх процесуальної діяльності щодо здійснення судової влади. Зрозумілим є й той факт, що незалежності системи судочинства ні теоретично, ні практично не може існувати у разі, коли її носії не підкоряються закону. Р. Уолкер стосовно цивільно-правової відповідальності суддів пише: «Кожен повинен мати можливість виконувати свою роботу повністю незалежно і бути вільним від усякого страху. Жоден суддя не повинен перегортати сторінки своїх книг тремтячими пальцями, запитуючи себе: «Якщо я вчиню у такий от спосіб, то чи буду нести відповідальність за збитки? До того часу, поки він виконує свою роботу, щиро упевнений, що вона знаходиться в межах його юрисдикції... він не повинен нести відповідальності» [183, с. 263]. Розглядаючи питання незалежності судової гілки влади, необхідно проаналізувати рекомендації СМ/Рес (2010) Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів. Зокрема, посиляючись на верховенство права, незалежність суддів гарантується незалежністю судової влади в цілому, що гарантується Конституцією. Судді повинні мати необмежену свободу щодо неупередженого розгляду справ

відповідно до законодавства та власного розуміння фактів. Вони повинні бути наділені достатніми повноваженнями та мати можливість їх здійснювати для виконання службових обов'язків. Якщо судді вбачають загрозу їх незалежності, вони повинні бути наділені можливістю звернутися до ради суддів або ж іншого незалежного органу. У рекомендаціях зазначається, що зовнішня незалежність не є прерогативою чи привілеєм, наданим для задоволення власних інтересів суддів. Вона надається в інтересах права та осіб, які домагаються та очікують неупередженого правосуддя. Без завдання шкоди своїй незалежності судді та судова влада повинні підтримувати конструктивні робочі відносини з установами та органами влади, які беруть участь в управлінні та адмініструванні судів, а також із професіоналами, завдання яких пов'язані з роботою суддів. Зазначені рекомендації наголошують на необхідності та доцільності застосування всіх необхідних заходів для забезпечення поваги, захисту і сприяння незалежності та неупередженості суддів. Законом мають бути передбачені санкції проти осіб, які намагаються впливати на суддів [184]. Розглядаючи рекомендації CM/Res (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів, ми вважаємо, що надзвичайно корисним для судової системи України може бути запровадження необмеженої свободи щодо неупередженого розгляду справ відповідно до законодавства та власного розуміння фактів, наділення суддів достатніми повноваженнями та можливостями їх здійснення. Крім того, на законодавчому рівні повинно бути чітко визначено, що зовнішня незалежність не може бути прерогативою чи привілеєм, наданим для задоволення власних інтересів суддів. Вона має надаватися в інтересах права та осіб, які домагаються та очікують неупередженого правосуддя. Оскільки в системі судочинства України, на жаль, трапляються випадки використання привілеїв суддів для забезпечення власних інтересів, а не верховенства права. Вивчаючи зарубіжний досвід адміністративно-правового забезпечення діяльності судів, варто відзначити, що Конституція Словенії забороняє сумісництво посади судді з будь-

якою посадою іншого органу державної влади, органу місцевого самоврядування, в органі будь-якої політичної партії, а також з іншими посадами і видами діяльності, визначених законом [185, с. 265–306]. У таких країнах, як Бельгія, Болгарія, Іспанія, Румунія, Туреччина та Хорватія, суддям взагалі заборонено займатися будь-якою іншою діяльністю. У Португалії судді можуть займатися викладацькою діяльністю і проводити юридичні дослідження безкоштовно, у Німеччині судді мають тільки право на викладання в університетах. Викладанням та науковою діяльністю також можуть займатися судді Литви, Молдови та Словаччини [186, с. 75–78]. Вивчаючи досвід Словенії, Бельгії, Болгарії, Іспанії, Румунії, Туреччини, Хорватії, Португалії, Німеччини та інших країн стосовно сумісництва посади судді з будь-якою іншою посадою, ми вважаємо позитивним те, що у країнах запроваджено заборони обіймати посади в інших органах державної влади, органах самоврядування. Однак в Україні винятком може бути не лише сумісництво представників суддівського корпусу з викладацькою діяльністю, яка повинна слугувати основою формування високопрофесійної підготовки майбутніх представників системи судочинства, а й право займатися науковою та творчою діяльністю, що приносять прибуток (ст. 53 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»). Важливою складовою і гарантією суддівської незалежності є право судді на відставку. Аналізуючи досвід країн європейської спільноти, необхідно зазначити, що певне законодавство встановлює гарантії належного правового і фінансового забезпечення суддів під час роботи і на завершення кар'єри судді. Зокрема Конституцією Німеччини і законом про судоустрій передбачено, що суддя має право на належний оклад, пенсійне забезпечення та допомогу членам родини у разі смерті судді. У разі коли таке право державою ігнорується, суддя має право подати позов до Конституційного Суду [187, с. 237]. Незалежність системи судочинства України є передумовою існування судової влади в країні. Незважаючи на численні дослідження в цьому напрямку, ми вважаємо, що її підґрунтя розпочинається ще з етапу відбору та

призначення претендентів на посаду суддів. Вивчення та удосконалення вимог до кандидатів повинно відбуватися паралельно з удосконаленням демократичності, власне, й процедури відбору і призначення. Аналізуючи українське законодавство з приводу вимог до кандидатів на посаду суддів, ми зазначаємо про наявність в ньому певних прогалин і правових колізій, які негативно позначаються на якісних характеристиках суддівського корпусу, наслідком цього є погіршення ситуації щодо незалежності судової гілки влади в країні. Специфіка діяльності у сфері судочинства вимагає спеціальної підготовки претендента, оскільки недостатньо кваліфіковані представники суддівського корпусу є потенційним об'єктом маніпулювань з боку сторін у справі, а також й інших осіб. Більше того, у претендентів на посаду судді досить часто виявляють низький професійний рівень, що здебільшого зумовлений прогалинами підготовки до суддівської діяльності у вищих навчальних закладах. Власне, вивчення зарубіжного досвіду країн в галузі судочинства, на наш погляд, дозволить заповнити прогалини і подолати правові колізії у системі судочинства країни і сприятиме якнайшвидшому впровадженню реформи судоустрою України. Вивчаючи зарубіжний досвід адміністративно-правового забезпечення діяльності судів, ми хочемо особливу увагу акцентувати на міжнародних стандартах добору кандидатів на посаду судді. Згідно з дослідженнями В. Пейсикова існуючі нині міжнародні акти закріплюють положення про порядок добору кандидатів на посаду судді, які не містять норм права, проте слугують орієнтиром для інших країн щодо вдосконалення внутрішнього законодавства з метою забезпечення справедливого, незалежного і неупередженого правосуддя. Більшість міжнародних цивілізованих співтовариств, враховуючи беззаперечний авторитет міжнародних організацій-ініціаторів, прийняття міжнародних актів, сприйняли їх як керівництво до дії [188, с. 118–191]. У ст. 10 резолюцій Генеральної Асамблеї ООН 40/32 та 40/146 від 29 жовтня та 13 листопада 1985 р. зазначено, що особи, претенденти на судові посади, повинні мати високі моральні

якості і здібності, а також високу кваліфікацію в галузі права. Більше того, добір суддів повинен гарантувати від призначення суддів за неправомірними мотивами. Підбір суддів повинен унеможливити дискримінацію за будь-якими ознаками [189]. Конгрес рекомендував названі принципи для використання в межах національної, регіональної й міжрегіональної діяльності з урахуванням політичних, економічних, соціальних та культурних умов і традицій кожної країни. Відбір та призначення на посаду суддів згідно з Європейською хартією, здійснюється на основі здатності претендентів вільно і неупереджено оцінювати справи, застосовувати закон із повагою до гідності людини. Законодавчо повинно бути закріплено забезпечення умов, що гарантуватимуть призначення на посаду суддів осіб, які здатні здійснювати судові обов'язки. Закон повинен передбачати належну підготовку за кошти держави кандидатів, відібраних для ефективного виконання обов'язків судді. Незалежний від виконавчої та законодавчої влади орган, у складі якого щонайменше половина суддів, забезпечує відповідність навчальних програм зазначеним вимогам, а також додержання цих вимог установою, на яку покладено відповідальність у контексті задоволення вимог щодо відкритості, широти світогляду, компетентності та неупередженості пов'язаних із виконанням судових обов'язків [190, с. 2–4]. Аналізуючи відбір і призначення на посаду суддів відповідно до вимог Європейської хартії, ми вважаємо, що основа здатності претендентів вільно і неупереджено оцінювати справи, застосовувати закон із повагою до гідності людини повинна бути обов'язковою складовою у системі добору кандидатів на посаду судді в Україні, оскільки іноді певні представники суддівського корпусу забувають про гідність людини та її права. Необхідно зазначити, що специфіка діяльності у сфері судочинства потребує спеціальної підготовки претендента на посаду судді. У таких європейських країнах, як Франція, Німеччина, Португалія, Іспанія та ряду інших, законодавчо закріплена необхідність навчання кандидата на посаду судді у спеціалізованих навчальних

зкладах, які готують представників суддівського корпусу [191, с. 59–62]. Аналізуючи специфіку спеціальної підготовки кандидата на посаду судді, необхідно запозичити з досвіду зазначених вище країн систему підготовки представників суддівського корпусу тільки у спеціалізованих вищих навчальних закладах. Тобто формування професійних якостей, необхідних для обіймання посади судді, повинно здійснюватися ще на етапі одержання ступеня бакалавра, а магістратура повинна бути тим рівнем, який у кінцевому підсумку закріплює спеціальну теоретичну і практичну підготовку майбутніх претендентів на посаду судді. Мається на увазі, що Державній судовій адміністрації України необхідно розробити і розпочати впровадження заходів організаційного характеру, що мають на меті покращити роботу з формування суддівського корпусу. Зокрема з урахуванням світового досвіду повинні бути підвищені вимоги до кандидатів на посаду судді, запроваджене відповідне професійне навчання претендентів на посаду судді. Повинен бути удосконалений конкурсний відбір на суддівські посади з метою визначення рівня професійної підготовки суддів. Світова практика системи добору, підготовки, визначення кваліфікації та призначення на посаду судді різна. У більшості країн при призначенні судді першого рівня від претендента вимагається наявність відповідної вищої освіти, певного віку, професійного стажу. У країнах, де існує спеціальна система добору кандидатів, вимагається наявність іншої юридичної професії, зокрема адвоката чи офісного службовця. Певні країни запровадили систему загального навчання, яка є відкритою для всіх студентів, які хочуть здобути ту чи іншу юридичну професію, що дає змогу всім студентам оволодіти засадами всіх професій, включаючи посаду судді чи прокурора [192, с. 63]. Численні наукові дослідження з цього напрямку спрямовані на поліпшення процедури підбору і призначення на посаду судді. Порядок конкурсного призначення на посаду судді використовує більшість світової демократичної спільноти. Наприклад, у Нідерландах призначення на посаду судді може відбуватися через систему внутрішнього навчання або ж

шляхом аутсайдерів. Система внутрішнього навчання передбачає шестирічний термін навчання, наявність юридичної освіти, бездоганну поведінку, вік не старше тридцяти років. Претенденти на посаду судді проходять психологічний тест на визначення особистих якостей кандидата. За другим типом до конкурсного відбору допускаються претенденти з бездоганною репутацією, шестирічним терміном роботи і відповідною фаховою підготовкою. Кандидати, які успішно пройшли випробування, призначаються помічниками судді окружного суду і заступниками прокурора. Період атестації на цій посаді триває 1–2 роки, і у разі її успішності претендент призначається на посаду судді [193, с. 39–40]. На підставі аналізу процедури призначення на посаду судді в Нідерландах є надзвичайно корисним для системи судочинства України щодо запозичення конкурсного відбору претендентів із бездоганною репутацією, фаховою підготовкою і відповідним досвідом роботи. Впровадження періоду атестації на посадах помічників суддів, на наш погляд, сприятиме достовірному визначенню фахової професійності претендентів на посаду суддів у нашій країні, їх здатності здійснювати незалежне професійне судочинство. Ми вважаємо, що дуже корисним у плані підготовки, добору і призначення на посаду судді є досвід наших найближчих сусідів, зокрема Республіки Білорусь і Російської Федерації. Так, під час розгляду претендентів на посаду судді кваліфікаційні колегії Російської Федерації, окрім професійних якостей кандидатів, з'ясовують й особисті, зокрема такі як: урівноваженість, порядність, коректність, чутливість, вміння викладати власну думку, рішучість при відстоюванні своєї позиції [194, с. 207]. Надзвичайно важливою є поведінка судді стосовно осіб, з якими він стикається у своїй професійній діяльності [195, с. 17]. У Республіці Білорусь впроваджена спеціальна підготовка на посаду судді загального суду. Згідно з рішенням колегії суддів Міністерство юстиції вводить до штату районного (міського) суду, де існує вакансія, штатні одиниці стажиста судді. Стажист судді проходить річну спеціальну підготовку, яка передбачає теоретичне навчання в

Інституті перепідготовки і підвищення кваліфікації суддів (1–2 місяці), стажування у місцевому суді від одного до восьми місяців, підсумковий курс навчання у вищезгаданому навчальному закладі. На завершення всього стажисту видається посвідчення про проходження спеціальної підготовки, що є підставою для представлення його на засіданні Комісії з розгляду кадрових питань у системі загальних і господарських судів Республіки Білорусь [196]. У Республіці Молдова згідно із Законом «Про статус судді» призначення на посаду судді здійснюється також на конкурсній основі і всі посади суддів можуть бути заміщеними лише на конкурсних засадах. Конкурс на заміщення вакантних посад суддів організовується Вищою радою магістратури на підставі затвердження нею положення, в якому повинні бути передбачені об'єктивні критерії добору кращих претендентів. Випускники Національного інституту юстиції беруть участь у конкурсі на заміщення вакантних посад суддів на підставі атестату відповідно до його середнього бала. Особи, які мають необхідний стаж роботи з юридичної спеціальності для заміщення посади судді, беруть участь у конкурсі на підставі результатів кваліфікаційного іспиту, який складають кваліфікаційній колегії згідно із законом [197]. Корисним може бути й досвід міжнародної спільноти щодо граничного віку кандидата на посаду судді, що закріплено законодавчо. Зокрема у Великобританії претендент на посаду магістрату не може бути старшим за 60 років. В Італії претендентом на посаду судді може бути особа не старше 30 років. У Франції для осіб, які не мають п'ятирічного стажу роботи кваліфікаційної категорії у публічній службі, граничним є вік 27 років, для тих, які мають, – 40 років. Проте у більшості цих країн законодавчо передбачені винятки щодо вікового статусу претендентів, із метою залучення до законодавчої діяльності високопрофесійних юристів, адвокатів, професорів права [198, с. 117]. Необхідно також враховувати і обмеження на участь у політичній діяльності представників суддівського корпусу. Так, на думку Ю. І. Стецовського, лідерство, обіймання будь-якої посади у політичній організації, підтримка

політичних організацій або ж їх представників, участь у збиранні коштів, відвідування публічних зібрань тощо є дуже небезпечним, оскільки політична ангажованість такого представника суду унеможлиблює неупередженість у його діях, змушує керуватися не Конституцією і нормами права, а політичними вподобаннями, гаслами, ідеями партії чи політичної сили. На погляд автора, суддівський статус повинен містити певні обмеження громадянських прав для його носіїв [199, с. 3]. У той самий час у деяких країнах, зокрема у Німеччині, суддям не забороняється бути членами політичних партій і профспілок, а також інших утворень із політичною і суспільною метою. На наш погляд, корисним для реформування системи судочинства в Україні може бути питання незмінюваності суддів. Нині законодавчо незмінюваність суддів закріплена в основоположних документах Німеччини, Греції, Італії, Франції, Японії, США, Болгарії, Хорватії, Чехії тощо [200, с. 324]. У первинному незмінному вигляді незмінюваність суддів існує у США, Франції, Великобританії, Чехії, Македонії та Хорватії, де суддя, що обирається чи призначається вперше, не обмежується певним терміном виконання повноважень. У США судді Верховного, федеральних судів обіймають свої посади доти, доки їхня поведінка лишається бездоганною [201]. Забезпечення свободи виносити рішення, керуючись лише правом і власним сумлінням, незважаючи на їх можливу непопулярність, є одним із основних постулатів системи судочинства Сполучених Штатів Америки [202, с. 155]. Однією із моделей незмінюваності суддів є проходження суддею службового випробування, після чого він стає незмінним. Зокрема у Болгарії законодавчо закріплено, що судді набувають статусу незмінності по завершенні трирічного терміну перебування на посаді судді, тобто по завершенні зазначеного терміну статус і повноваження суддів не підлягають повторному перезатвердженню [203, с. 119]. Необхідно також звернути увагу на суддівський імунітет як гарантії об'єктивного, неупередженого правосуддя. Згідно з дослідженнями О. В. Константого навіть після прийняття основного Закону конституційні положення

про самостійність судової влади та незалежність суддів значною мірою залишаються декларативними. На думку автора, мають місце спроби звужити правові гарантії незалежної суддівської діяльності, запровадити виборність суддів та скасувати їх недоторканність, на що не має жодних науково обґрунтованих підстав [205, с. 44]. Складовими статусу судді будь-якої демократичної держави є обов'язкова недоторканність, яка є важливою гарантією незалежного й об'єктивного правосуддя як соціальної функції системи судочинства, що повинна забезпечувати стабільність суспільних відносин на засадах права і справедливості. Проте рівень недоторканності залежить від розвитку правової культури і поваги до закону. У розвинених демократичних країнах суддя, як правило, наділений імунітетом від відповідальності не лише за дії, а й за висловлювання, пов'язані безпосередньо з виконанням обов'язків із розгляду і вирішення судових справ. За будь-які делікти в побуті він несе відповідальність так само, як і інші громадяни. Необхідно наголосити на тому, що у країнах європейської спільноти та США про недоторканність суддів взагалі не йдеться. На конституційному рівні, як правило визначається лише можливість усунення судді з посади в разі вчинення проступку, несумісного із суддівською посадою. При цьому компетенція щодо прийняття рішень про імпічмент суддів закріплюється за органами судової влади. Зокрема у Португалії на законодавчому рівні закріплено, що суддя звільняється від відповідальності за свої рішення, за винятком передбачених законом випадків. Дисциплінарні заходи щодо суддів може здійснювати лише Вища рада магістратури [204]. У разі порушення федеральним суддею на службі чи поза нею принципів Основного закону чи конституційного ладу якоїсь землі Федеральний конституційний суд Німеччини може за пропозицією Бундестагу двома третинами голосів своїх членів розпорядитися про переведення такого судді на іншу посаду чи про звільнення його у відставку [204]. Аналізуючи питання обов'язкової недоторканності як гарантії об'єктивного і незалежного правосуддя, спираючись на досвід у цій

галузі таких країн, як США, Португалії та Німеччини, ми вважаємо за необхідне запропонувати для системи судочинства України започаткування процедури публічного притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності. Проте зазначена процедура, на наш погляд, повинна передбачати право судді на оскарження на засадах змагальності. Проте, незважаючи на значний рівень розвитку правової культури і правосвідомості у країнах Західної Європи, Консультативна рада європейських суддів допускає можливість використання кримінального переслідування для зведення рахунків за ухвалені суддями рішення. У зв'язку з цим рада надала такі рекомендації до кримінальної відповідальності суддів: по-перше, судді повинні її зазнавати за правопорушення, які вони вчинили не під час виконання своїх службових обов'язків, і, по-друге, така відповідальність не повинна застосовуватися, якщо судді ненавмисно допустили порушення при здійсненні правосуддя [204]. Ми вважаємо, що саме з урахуванням рекомендацій Консультативної ради європейських судів в Україні повинна передбачатися відповідальність суддів за правопорушення, які ними скоєні не під час виконання службових обов'язків. Питання незастосування відповідальності за ненавмисні порушення при здійсненні суддями правосуддя, на наш погляд, є дискусійним і потребує додаткового вивчення. Практично в кожній країні Східної Європи та СНД у нещодавно прийнятих конституціях передбачено інститут недоторканності суддів. Це є наслідком недостатньо розвиненої правової культури носіїв розпорядчовиконавчих владних повноважень і працівників правоохоронних органів, які можуть з надуманих мотивів вдаватися до практики кримінального переслідування неугодних суддів за їх рішення. При цьому заслуговує на увагу те, що обсяг юридичних гарантій недоторканності особи судді у найближчих країнах-сусідах є значно більшим, ніж в Україні [205, с. 45]. У Польщі суддю не можна не лише позбавити волі, а й притягнути до відповідальності без попередньої згоди на це визначеного законом суду. У разі коли суддю застали за місцем скоєння злочину і коли це необхідно

для забезпечення здійснення правосуддя, дозволяється його затримання, про що він повинен бути негайно проінформований [204]. У Хорватії суддю не можна арештувати і порушити проти нього карну справу без попередньої згоди обох палат парламенту. Більше того, на конституційному рівні для суддів передбачено інститут індемнітету, який унеможливує притягнення до кримінальної відповідальності, арешт і покарання суддів за висловлювання поглядів та вчинення певних дій під час виконання ним функцій судочинства. Відповідна норма міститься і в законі Болгарії [204]. Інститут недоторканності щодо суддів існує й в Республіці Албанія, де притягнути до кримінальної відповідальності суддю можна лише за згодою Вищої ради юстиції, суддю ж Верховного суду – після одержання згоди Кувенда (законодавчого органу). Таке затримання може бути ініційоване лише в тому випадку, коли суддю спіймають під час скоєння злочину або ж відразу після нього, з повідомленням про це Конституційному суду. Останній упродовж 24 годин повинен дати згоду на затримання і передачу судді під суд, у протилежному разі він повинен бути звільненим [206]. У Російській Федерації судова колегія у складі трьох суддів за поданням Генерального прокурора може дати дозвіл на притягнення судді до адміністративної відповідальності. Кримінальне впровадження проти судді може порушувати лише Голова Слідчого комітету при Прокуратурі РФ за згодою кваліфікаційної комісії суддів. Суддю не можна притягнути до кримінальної відповідальності, взяти під варту, піддати приводу без згоди кваліфікаційної комісії суддів [207]. На основі проведеного дослідження зарубіжного досвіду адміністративно-правового забезпечення діяльності судів ми хочемо виділити такі шляхи його вдосконалення, які можуть успішно використовуватися у судовій системі України: 1 Система судочинства України повинна розвиватися й удосконалюватися з урахуванням досвіду удосконалення правосуддя країнами-членами Європейського Союзу, у зв'язку з чим необхідне глибоке переосмислення реформування судової гілки влади України в контексті

порівняння з судовими системами країн Європи. 2 Упровадження європейських стандартів під час реформування судової системи в Україні повинне відбуватися з урахуванням національних особливостей розвитку суспільних відносин в країні. 3 Для визначення незалежності судової гілки влади світовою спільнотою запропоновані такі критерії: раціональність судової незалежності, належний рівень гарантованості судової незалежності, основа призначення та підвищення на посаді, призначувана установа, термін перебування на посаді, гарантії перебування на посаді та недоторканості, перепризначення, свобода від надмірного зовнішнього впливу, незалежність у середині судової системи, роль суду. 4 Ідея незалежності судової гілки влади не повинна розглядатися окремо від правового статусу суду, оскільки незалежність судової влади передують незалежності суду, а незалежність суддів зіставляються з незалежністю суду як видове і родинне поняття. Незалежність суддів може розглядатися лише у контексті їх процесуальної діяльності щодо здійснення судової влади. 5 Адміністративно-правове забезпечення діяльності судів в Україні повинне враховувати рекомендації CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів. 6 Адміністративно-правове забезпечення діяльності судів повинне враховувати міжнародні стандарти підготовки, добору, призначення, незмінюваності, недоторканності, участі у політичній діяльності та інші важливі аспекти суддівського корпусу. Вважаємо, що реалізація запропонованих шляхів адміністративно-правового забезпечення діяльності судів сприятиме удосконаленню системи судочинства в Україні з урахуванням позитивного надбання в галузі юриспруденції демократичної світової спільноти. Запозичення такого досвіду видається особливо корисним у тих випадках, коли йдеться про ті європейські країни, які, з одного боку, вже мають у своєму активі реальні досягнення у сфері судово-правових перетворень, а з іншого – в минулому виходили із подібних до сьогоднішніх українських політико-правових реалій.

РОЗДІЛ 3 АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ СУДОВОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ В УКРАЇНІ, ПОГЛЯДИ НАУКОВЦІВ ТА ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН.

3.1 Шляхи удосконалення адміністративно-правового забезпечення статусу Державної судової адміністрації

Нові соціально-економічні відносини в Україні зумовили необхідність здійснення реформ в органах законодавчої, виконавчої і судової влади, а забезпечення їх діяльності можливе лише за умов використання різногалузевих знань в галузі адміністративного управління. Розбудова і розвиток української державності, утвердження верховенства права не можливі без проведення судово-правової реформи в Україні, досконалої системи забезпечення судової влади. Становлення та подальша розбудова незалежної судової влади, ефективного неупередженого функціонування судів загальної юрисдикції в Україні, підвищення рівня організаційного забезпечення роботи судів, подолання негативного впливу на суди з боку суб'єктів політичної і виконавчої влади, підвищення професійного рівня суддівського корпусу тощо є складовими, які сприятимуть реформуванню системи судочинства країни на демократичних засадах. Власне, на Державну судову адміністрацію України на підставі її адміністративно-правового статусу покладено втілення в життя вищезазначених складових, діяльність якої має адміністративно-господарський характер. Сучасні питання державного керівництва, зокрема діяльності Державної судової адміністрації попри все, враховуючи складність проблематики зазначеного питання, різноманітні за планом і спектром наукові дослідження з питань функціонування вищезазначеного органу, залишаються вивченими недостатньо і дискусійними. Значний внесок у розроблення засад щодо шляхів удосконалення адміністративно-правового забезпечення статусу Державної судової адміністрації України здійснили такі вчені, як: В. Б. Авер'янов, В. Д. Бринцев, В.

В. Гордовенко, М. П. Запорожець, Р. В. Ігонін, К. С. Ізбаш, Р. О. Куйбіда, В. В. Кривенко, Р. І. Кирилюк, О. Л. Лукаш, В. Т. Малярєнко, Н. П. Матюхіна, В. М. Момот, І. В. Назаров, С. Ю. Обрусна, В. В. Онопенко, В. І. П'ятковський, А. А. Стрижак, А. М. Хливнюк, С. Г. Штогун та ін. Водночас з урахуванням того, що на сьогодні вплив на суди з боку суб'єктів політичної і виконавчо-розподільчої діяльності є вагомим, зазначена проблема заважає реформуванню судочинства, його удосконаленню з урахуванням загальноєвропейських норм міжнародного співробітництва. Тому, враховуючи наукові доробки зазначених вище науковців, ми проведемо більш комплексний підхід до з'ясування конкретних шляхів удосконалення адміністративно-правового забезпечення статусу Державної судової адміністрації. Розвиток правової системи України на всіх етапах вимагає наукових, всебічних знань про всі її інститути та органи, про їх повноваження та особливості правового статусу. Вивченню правового статусу цього органу зі спеціальним правовим статусом в юридичній науці присвячено не так вже й багато публікацій, зокрема тих, де з'ясовані певні аспекти з цього питання. Питання сутності Державної судової адміністрації України, її правового статусу серед дискусійних питань адміністративного права посідає одне з провідних місць, вивчення, удосконалення і подальший розвиток яких зробить вагомий поштовх до її подальшого розвитку. Шляхи удосконалення адміністративно-правового забезпечення статусу Державної судової адміністрації необхідно розглядати у контексті завдань, повноважень та її місця у системі органів державної влади, що дасть змогу з'ясувати причини низької ефективності реформ у сфері судочинства, які проводяться в Україні, що, у свою чергу, підвищуватиме результативність організаційного забезпечення органів правосуддя. Зважаючи на різноманітність і широту поглядів, іноді й спірність і дискусійність питання шляхів удосконалення адміністративно-правового забезпечення статусу Державної судової адміністрації України вважаємо за необхідне приділити детальну увагу головній та найважливішій, на нашу думку, проблемі, а саме: під

контролем якої гілки влади здійснюється функціонування даного органу (тобто його правовий статус). Для того щоб запропонувати перший шлях вдосконалення, необхідно детально проаналізувати думки науковців із цього приводу. Питаннями адміністративно-правових засад діяльності Державної судової адміністрації України займалося і займається багато науковців, але у наукових дослідженнях недостатня увага приділяється організаційним засадам діяльності судової влади, місцю та ролі адміністративних норм, що регулюють відносини з організації та забезпечення правосуддя, впливу на ці відносини органів виконавчої влади [208, с. 45–49]. Так, наприклад, О. В. Красноборов [209, с. 4] вважає, що самостійність і незалежність суддів, які забезпечують правосуддя, є передумовою створення вищезазначеного органу. Конституція України закріплює основні положення щодо гарантування суддям зазначених свобод. Створення необхідних легітимних організаційних засад, які б забезпечували діяльність судів, належить до сфери впливу Державної судової адміністрації України. Науковець виокремив систему чинників, що обумовлюють доцільність існування зазначеного органу у виконавчій гілці влади. В. В. Онопенко відстоює думку про необхідність та обґрунтованість віднесення Державної судової адміністрації до органів судової влади [79, с. 6–9]. Кардинально протилежна позиція у О. Насадюка, який виключає можливість віднесення Державної судової адміністрації до будь-якої іншої гілки влади, крім виконавчої, акцентуючи увагу на виконавчо-розпорядчій природі цього державного органу [81, с. 10]. Р. В. Ігонін у публікації «Правова природа Державної судової адміністрації» розглядає проблематику визначення правової природи Державної судової адміністрації. Основну увагу дослідник акцентує на виконавчо-розпорядчій природі діяльності цього виконавчого органу державної влади [38, с. 67–72]. Дослідник підтримує необхідність підпорядкування Державної судової адміністрації судовій владі і не підтримує позицію із позбавлення зазначеного органу статусу державного органу виконавчої влади.

Прийняття нового закону України «Про судоустрій і статус суддів» вирішило питання підпорядкування Державної судової адміністрації України судовій владі і виведення її з підпорядкування Кабінету Міністрів України. Згідно із зазначеним законом Державна судова адміністрація стала підзвітною з'їзду суддів України [4]. Р. В. Ігонін вважає, що, незважаючи на те що Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 р. став значним кроком уперед на шляху удосконалення механізму організаційного забезпечення функціонування судів загальної юрисдикції, його недоліком є те, що він залишив поза увагою проблему визначення правової природи та місця цього органу державної влади в системі влади в цілому. Державна судова адміністрація України здійснює організаційне забезпечення діяльності органів судової влади в межах повноважень, установлених законом. Проте цей орган, на погляд автора, не можна ототожнювати із судовою владою, яка являє собою систему незалежних судів, зобов'язаних від імені держави здійснювати правосуддя, вирішувати у судових засіданнях правові спори і конфлікти. Водночас для повного і незалежного здійснення правосуддя необхідний комплекс заходів різноманітного характеру, частину з яких держава поклала саме на Державну судову адміністрацію, діяльність якої за своїм змістом має адміністративно-господарський характер і властива органам виконавчої влади. Ми повністю погоджуємося з дослідником, оскільки чітке визначення засад забезпечення діяльності судів із боку Державної судової адміністрації сприятиме зосередженню зусиль судів на виконанні функцій, що властиві суто судовій владі [38, с. 67–72]. Прийняття Верховною Радою України Закону України «Про судоустрій і статус суддів» дало поштовх вивченню існуючих проблем в організації правосуддя і удосконалення чинного законодавства. Так, С. Ю. Обрусна, аналізуючи окремі положення закону, наукові публікації інших дослідників, дійшла висновку про те, що необхідно акцентувати увагу на визначенні місця і ролі виконавчої влади у розвитку та удосконаленні судової

системи, основних підходах до формування відносин між виконавчою та судовою гілками влади, визначенні проблем нормативного регулювання цих відносин, зокрема розмежуванні повноважень між Міністерством юстиції України та Державною судовою адміністрацією. На підставі проведених досліджень, автором запропоновані шляхи удосконалення законодавства, що регулюють зазначені відносини. Дослідник вважає за необхідне надання Державній судовій адміністрації статусу органу судової влади, для чого є відповідні правові підстави, зокрема конституційний принцип незалежності судової влади та норми Закону України «Про судоустрій України» [208, с. 45–49]. Подібний досвід існує у Російській Федерації, де при Верховному Суді створений незалежний від виконавчої влади Судовий департамент, до функцій якого належить організаційне забезпечення діяльності судів [85, с. 179–180]. В. Т. Маляренко акцентує увагу на тому, що термін «державна судова адміністрація» – не винахід вітчизняних законотворців. Державні судові адміністрації як орган, що супроводжує діяльність судової системи, існують і в інших країнах, зокрема у Російській Федерації. Проте зазначений орган управління не має статусу окремого органу виконавчої влади [210, с. 332]. На необхідності незалежності судової влади як складової демократичних засад суспільства у своїх дослідженнях наголошує В. В. Городовенко. Для побудови демократичної правової держави відокремленість судової влади – головна умова її самостійності і легітимності. Зазначене вище є вирішальним для захисту прав та основних свобод людини, становлення правової держави і громадянського суспільства [211, с. 3]. Комплексні дослідження теоретичних засад правового статусу Державної судової адміністрації України зроблені А. М. Хливнюк [9, с. 16]. Автор акцентує увагу на тому, що судова влада тоді зможе бути в реальності повноцінною третьою гілкою державної влади, коли буде мати повноваження і можливості самостійно забезпечувати свою діяльність. Вона досліджувала правовий статус Державної судової адміністрації України як складової судової

влади, що здійснює від імені держави функції у сфері організаційного забезпечення діяльності судів та інших інституцій судовою владою з метою створення належного підґрунтя для виконання судовою владою відповідних повноважень. Ми погоджуємося з думкою, що виконання функцій державної судової адміністрації України повинне здійснюватися під контролем вищих органів суддівського самоврядування і не залежати від політичного курсу виконавчої влади. З точки зору дослідника органи державної судової адміністрації повинні бути побудовані в системі судової влади, що підвищить їх відповідальність за належне організаційне забезпечення діяльності судової влади і соціального захисту суддів. Дослідник пропонує надати Державній судовій адміністрації України статус самостійного органу в системі судової влади, що здійснюватиме організаційне забезпечення діяльності органів та інституцій судової влади – судів загальної юрисдикції, кваліфікаційних комісій суддів, органів суддівського самоврядування та Академії суддів. Ми також погоджуємося з автором досліджень, що це можливе лише за умови зміни правового статусу та розширення повноважень Державної судової адміністрації України. Тому з огляду на зазначене вважаємо позитивною зміною віднесення Державної судової адміністрації до судової гілки влади. З урахуванням того, що Державна судова адміністрація України має досить широкі повноваження, ми вважаємо, що такі повноваження прямо чи опосередковано впливають на самостійність та незалежність суддів. Водночас зазначений орган перебуває поза межами судової системи, а питання можливості впливу виконавчої влади на судові органи можуть впливати на діяльність судів. Вирішення зазначеної проблеми ми вважаємо у виведенні судової адміністрації з відання виконавчої гілки влади. Функціонування судової системи в цілому повинне залежати від ефективності роботи Державної судової адміністрації, створення необхідних умов для забезпечення незалежного правосуддя, захисту прав та інтересів громадян. Зазначені дослідники зводили вирішення проблеми в контексті поділу державної

влади. Різноманітні погляди дослідників, на нашу думку, зумовлені діаметрально протилежним баченням суті питання. Закон України «Про судоустрій і статус суддів», що набрав чинності 30.07.2010 р., окреслив позитивні тенденції розбудови судової системи. Одночасно з удосконаленням процесуального законодавства України змінилися повноваження і статус Державної судової адміністрації України. Відповідно до чинного законодавства Державна судова адміністрація України здійснює організаційне забезпечення діяльності органів судової влади згідно з нормами закону. Для створення умов повноцінного і незалежного здійснення правосуддя Державна судова адміністрація України здійснює заходи фінансового, матеріально-технічного, кадрового, інформаційного та організаційно-технічного характеру.

3.2 Шляхи вдосконалення судової адміністрації в інших країнах

У деяких країнах, зокрема пострадянського простору, а саме й в Україні, на наш погляд, має місце втручання органів виконавчої влади у діяльність судів. Тому ми, спираючись на дослідження і думку осіб, які займалися і займаються удосконаленням адміністративно-правового забезпечення статусу Державної судової адміністрації, вважаємо, що відокремлення органів виконавчої влади від організаційного забезпечення суддівства в Україні є виправданим кроком, який забезпечить збереження статусу незалежності судів. Отже, на підставі викладеного вище можемо виділити перший шлях до удосконалення адміністративно-правового забезпечення статусу Державної судової адміністрації, це збереження незалежності судів, що повинно унеможливити втручання, а також тиск із боку органів виконавчої влади і посадових осіб на систему судочинства в Україні. І. В. Назаров вважає, що, оскільки організаційне забезпечення суддів може бути використане іншими органами для додаткового контролю над судовою діяльністю, необхідно вивести його за межі законодавчої та виконавчої влади та передати у відання судовій. Ми погоджуємося з думкою автора про виведення Державної судової адміністрації України зі структури виконавчої влади з наданням спеціального статусу у рамках судової влади. Дослідник вважає за необхідне переходу від констатації тез про поділ державної влади на законодавчу, виконавчу і судову, до практичної реалізації цих конституційних положень, зокрема зміни статусу Державної судової адміністрації України та Вищої ради юстиції із чітким розподілом повноважень між органами суддівського самоврядування та вищими судовими органами [212]. З аналізу нормативно-правової бази випливає, що Державна судова адміністрація України належить до органів судової влади, що зазначене в Законі України «Про судоустрій і статус суддів» [4] та «Положенні про Державну судову адміністрацію України» [13]. Отже, наслідком упровадження адміністративної

реформи в Україні в органах судочинства Державна судова адміністрація за правовим статусом і соціально-правовими чинниками та за сутністю в цілому є органом судової влади. Підсумовуючи вищесказане, вважаємо, що шлях до удосконалення полягає в тому, що виконання функцій Державної судової адміністрації України повинне здійснюватися під контролем вищих органів суддівського самоврядування з одночасним зменшенням впливу на суди з боку суб'єктів політичної і виконавчо-розподільчої влади. Наступним кроком вважаємо збільшення фінансування судової системи. Питання пошуку шляхів належного забезпечення умов здійснення правосуддя у судах першої та апеляційної інстанції набувають особливо важливого значення. На думку В. І. Пятковського, на стан можливості впровадження ефективного судочинства в Україні і значною мірою в судах першої інстанції несприятливо впливають дефіцит бюджетного фінансування, низький рівень матеріально-технічного і соціально-побутового утримання суддів та працівників апарату судів. Наслідком вищезазначеного є накопичення значних проблем під час реалізації посадових завдань, їх перенавантаження, що доповнюється недостатньою методичною та нормативно-правовою базою судової діяльності, недосконалістю системи підготовки та перепідготовки кадрів органів правосуддя [12, с. 648–653]. Вирішення зазначеної проблеми автор вбачає у застосуванні засобів державного управління наявними матеріальними, кадровими, організаційними ресурсами, удосконаленні функціональних зв'язків службовців органів правосуддя з урахуванням необхідності реформування системи державного управління в Україні. Необхідно мати на увазі, що фінансування всіх судів України здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету. Забезпечення цієї норми закону є гарантією самостійності судів і незалежності суддів як носіїв влади. Цей крок ґрунтується на тому, щоб судова система була самостійною і виконувала покладені на неї обов'язки, необхідно узаконити особливий порядок фінансування Державної судової адміністрації України, яка пов'язана з іншими

носіями державної влади. Прерогатива фінансування судової влади залежить від Верховної Влади України, яка регламентує відповідні обсяги фінансування. У разі неприйняття і ненабуття чинності закону про Державний бюджет України Кабінет Міністрів України має право здійснювати витрати Державного бюджету відповідно до ст. 46 Бюджетного кодексу України. Тобто навіть за умови несвоєчасного прийняття Державного бюджету фінансування судової гілки влади не припиняється [213, с. 12–14]. Р. І. Кирилук щодо аналізу діяльності Державної судової адміністрації упродовж 2010 р. наголошує на тому, що зміна статусу зазначеного органу істотно не змінила якості і результативності виконуваних нею повноважень. За офіційною інформацією, розміщеною на сайті Державної судової адміністрації, упродовж 2010 р. її уповноважені представники багаторазово зверталися до Уряду, Верховної Ради України щодо незадовільного фінансування судів. Вони закликали органи влади внести відповідні зміни до бюджету, оскільки потреба у бюджетних коштах судової системи була профінансована державним бюджетом лише на 27 %. Навіть після встановлення у всіх судах загальної юрисдикції відповідного програмного забезпечення для належного функціонування автоматизованої системи документообігу необхідно негайно забезпечити суди відповідними матеріально-технічними ресурсами. Зі слів Голови Державної судової адміністрації України неналежне фінансування судової системи неминуче позначається на діяльності судів [93, с. 28–32]. А. М. Хливнюк вважає, що побудова прозорого механізму фінансування судової влади, поряд зі зміною правового статусу судової адміністрації, буде основою для покращання фінансування судової влади в Україні [214, с. 118–125]. Ми погоджуємося з дослідником, що механізм фінансування повинен передбачати обов'язкову участь суддів у розробленні бюджету, введення до державного бюджету окремими рядками кожного суду та інших інституцій судової влади, повне та своєчасне отримання коштів органами судової влади, усунення диспропорцій у видатках на утримання Верховного Суду та вищих

спеціалізованих судів щодо інших судів загальної юрисдикції у напрямку збільшення фінансування останніх. Засади і напрямки діяльності, правовий статус Державної судової адміністрації досліджувалися численними науковцями. М. П. Запорожець розглядала проблему місця внутрішньоорганізаційної діяльності суду у предметі адміністративного права. Дослідник сформулював особливості внутрішньоорганізаційних відносин у місцевих загальних судах, що регулюються адміністративно-правовими нормами [7, с. 5]. Хоча й обсяг забезпечення судів першої та апеляційної інстанцій залишає бажати кращого, необхідно відзначити, що його поступовому практичному удосконаленню значною мірою сприяє робота Верховного Суду України, Ради суддів України, Державної судової адміністрації України, знання та погляди провідних організаторів судової діяльності [8, с. 3–5]. Враховуючи вищезазначені думки вчених, можемо дійти висновку, що збільшення фінансування судової системи, тобто більш повне та своєчасне отримання коштів органами судової влади, призведе до зменшення дефіциту бюджетного фінансування Державної судової адміністрації, забезпечить суди відповідними матеріально-технічними ресурсами, що, в свою чергу, вдосконалисть кадрові, організаційні, функціональні зв'язки службовців; зменшить перенавантаження посадовців та полегшить виконання їх посадових завдань. Наступним шляхом удосконалення є встановлення стратегічного контролю над наслідками законодавчих ініціатив та обов'язкова участь суддів у розробленні бюджету. На нашу думку, необхідно розглянути пропозиції, що висвітлюються в експертній рекомендації Маркуса Зіммера, експерта з бюджетування судів: «Попередній огляд проблем та рекомендацій щодо підсилення управління фінансами та бюджетного процесу судової системи України». Верховна Рада досить часто ухвалює закони, що істотно впливають на судовий устрій без всебічно обґрунтованого фінансування його наслідків. У разі розроблення та ухвалення відповідного закону, що змінює діяльність і статус системи правосуддя, Керівництву З'їзду суддів, Ради суддів

України та Державної судової адміністрації України передбачається вносити подання у Верховну Раду, із проханням надавати проект документу для аналізу, з'ясування вірогідного впливу такого закону з урахуванням додаткових витрат та необхідних ресурсів із метою впровадження його положень [217, с. 1]. Наступним шляхом удосконалення стане: наповнення інструментів державного управління наявними матеріальними, кадровими, організаційними ресурсами; удосконалення функціональних зв'язків службовців органів правосуддя з урахуванням необхідності реформування системи державного управління в Україні. Суспільні відносини, що пов'язані з організацією належної роботи судів та апарату суду в Україні, фактично і відображають визначальну сутність предмета діяльності Державної судової адміністрації, що зумовлена глибинними адміністративно-управлінськими зв'язками. Завдання, повноваження Державної судової адміністрації регламентовані чинним законодавством, а їх виконання можливе лише за умови дотримання науковообґрунтованих правил та рекомендацій методично-правового характеру. Деякі дослідники, які вивчали сутність адміністративно-правового регулювання, зміст адміністративного права, систему відносин у діяльності органів судової гілки влади, зокрема організаційного характеру, не виокремлювали [31, с. 87]. В. В. Онопенко займається вивченням основних тенденцій здійснення правосуддя, причин негативних тенденцій в українському судочинстві та засад реформування судової системи України [79, с. 5]; Р. О. Куйбіда, вивчаючи організацію і розвиток судової системи України, акцентує увагу на тому, що сучасна система кадрового забезпечення адміністративних судів не повною мірою відповідає європейським стандартам у цій галузі права [67, с. 11]. Питання, які ми поставили, також досліджував О. В. Красноборов. Вчений навів основні ознаки діяльності цього органу щодо організаційного забезпечення діяльності судів загальної юрисдикції, охарактеризував предмет правового регулювання діяльності Державної судової адміністрації України, сформулював поняття інформаційного забезпечення судів

загальної юрисдикції, класифікацію функцій Державної судової адміністрації України, яку здійснено за ознакою напрямку впливу: внутрішні та зовнішні функції, визначення та класифікацію принципів діяльності Державної судової адміністрації України як елемент їх адміністративно-правового статусу тощо [209, с. 9–10]. Ми цілком погоджуємося з тим, що в діяльності Державної судової адміністрації необхідно виділяти певні принципи як елементи її адміністративно-правового статусу, а саме: загальносистемні і спеціальні. Зокрема, до загальносистемних принципів необхідно відносити ті, які відтворюють загальні відносини і процеси, властиві всій системі державного управління. Це такі принципи діяльності, як законність, справедливість, рівноправність, нерозривний зв'язок прав та обов'язків, співвідношення переконання і примусу, відповідальність. Спеціальні принципи діяльності Державної судової адміністрації України повинні підпорядковуватися основам конституційного ладу, а саме: принципи диференціації і фіксації повноважень посадових осіб щодо організаційного забезпечення діяльності судів, поєднання єдиноначальності та колегіальності у сфері організаційного забезпечення судів, відповідального керівництва, взаємодії, контролю, раціональності та інформаційної достатності. Отже, на основі вищезазначеного необхідно зробити висновок про те, що принципами діяльності Державної судової адміністрації України повинні бути законодавчі відправні засади, ідеї, загальні положення, які будуть основою для формування, організації та реалізації завдань зазначеного органу управління системи судочинства в країні. Наступним кроком удосконалення адміністративно-правового забезпечення статусу Державної судової адміністрації вважаємо проведення ґрунтовного аналізу кадрового наповнення судової системи суддями та працівниками апарату суду. Одним із головних напрямків діяльності Державної судової адміністрації України є забезпечення діяльності органів правосуддя кваліфікованими кадрами. Ми вважаємо, що кадрове забезпечення Державної судової адміністрації України

повинне запозичити краще з досвіду управління персоналом подібних державних структур. Так, Н. П. Матюхіна напрямками кадрового забезпечення органів внутрішніх справ вважає: визначення потреби у персоналі, відбір персоналу, розстановка персоналу, розвиток персоналу, підтримка соціально-психологічного клімату, управління мотивацією поведінки, управління безпекою персоналу, правове та інформаційне забезпечення процесу управління персоналом. На її погляд, при визначенні потреби у персоналі враховують його кількісну і якісну потребу. За відбору персоналу необхідно проводити аналіз джерел збору персоналу, ділове оцінювання кадрів під час співбесіди. Розвиток персоналу включає адаптацію працівників, їх професійне навчання, розумну ділову кар'єру [215, с. 105–118]. В. М. Момот, вивчаючи роботу з персоналом в органах та підрозділах Державної податкової адміністрації України, зазначає, що робота з персоналом – це цілеспрямована діяльність спеціально уповноважених посадових осіб щодо процесів професійної орієнтації, прогнозування і планування кадрових потреб, відбору, підготовки, розстановки та вивільнення персоналу [216, с. 5–10]. З урахуванням вищезазначеного, ми вважаємо, що роботу з кадрового забезпечення Державної судової адміністрації необхідно здійснювати за такими напрямками: розроблення довгострокового прогнозу кадрового забезпечення; якісна професійна підготовка кадрів; відбір кадрів, спроможних для роботи в органах правосуддя; розстановка кадрів; присвоєння спеціальних звань; оцінювання ефективності професійної діяльності кадрів; забезпечення службового кар'єрного росту; адміністрування кадрів; соціально-правовий захист працівників; стимулювання службової активності кадрів; прищеплення вимогливості до законності та службової дисципліни; звільнення кадрів. Маркус Зіммер у своїх дослідженнях наголошує на проблематиці значної ротації працівників через невідповідність оплати праці, яка істотно відрізняється від ринкової. Не успівши обійняти відповідні службові посади, набуваючи необхідного мінімального професіоналізму, фахівці розпочинають пошук

постійного місця роботи з гідною оплатою праці. Як наслідок, на перший план впливає потреба здійснення всебічного змістовного аналізу забезпечення органів правосуддя судьями та допоміжним персоналом, з урахуванням ефективності їх завантаження і використання і які міри бажано застосувати з метою оптимізації їх професійної компетентності, діяльності та максимальної продуктивності [217, с. 1–55]. Наведені вище результати досліджень вказують на те, що кадрове забезпечення є цілеспрямованим кроком уповноважених осіб щодо планування потреби у професійних кадрах, їх відбору, підготовки тощо. Одним із напрямків удосконалення адміністративно-правового забезпечення статусу судової адміністрації Комітет з питань верховенства права та правосуддя рекомендував парламенту прийняти за основу проект закону про внесення змін до деяких актів України, зокрема щодо статусу працівників Державної судової адміністрації України, № 2369. Зазначений законопроект спрямований на встановлення правових гарантій для забезпечення ефективної роботи цього органу шляхом уточнення правового статусу її працівників. Зокрема, народні депутати звертали увагу на те, що працівників секретаріату Вищої кваліфікаційної комісії суддів, а також працівників Державної судової адміністрації пропонується віднести до категорії державних службовців, до посадових обов'язків яких належить правова, фінансово-економічна, фахова експертиза та/або розроблення чи редагування пропозицій щодо формування державної політики, проектів нормативно-правових актів та/або прийнятих Верховною Радою законів, до повноважень яких належить забезпечення формування та реалізації державної правової, фінансової, бюджетної політики та в результаті передбачається право суб'єкта призначення встановлювати надбавку у розмірі до 100 % посадового окладу [218]. З огляду на вищезазначене Державна судова адміністрація України відповідну діяльність із забезпечення апарату судів, на наш погляд, має здійснювати у таких напрямках, зокрема: кадрового забезпечення і створення відповідних умов для забезпечення апарату судів;

підготовки і перепідготовки високопрофесійного корпусу суддів України; формування кадрового резерву. Основою підготовки та перепідготовки кадрів для органів судочинства повинна бути високопрофесійна фахова підготовка, набуття відповідних практичних навичок. Хочемо акцентувати увагу на тому, що одним із елементів адміністративно-правового статусу органу, що зазначався вище, є відповідальність. Саме почуття власної відповідальності працівників органів правосуддя перед людьми, суспільством цілому за результати власної професійної діяльності повинне бути складовою підготовки високопрофесійних кадрів. Шляхи удосконалення адміністративно-правового статусу Державної судової адміністрації України мають здійснюватися у таких напрямках: оптимізації організаційно-штатної структури, інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності підрозділу, порядку взаємодії зазначеного органу з іншими органами законодавчої та виконавчої влади. Подальшим шляхом удосконалення вважаємо залучення до співпраці з міжнародними організаціями та взяття участі в проектах із міжнародного розвитку. Сучасний розвиток законодавства правової держави та її внутрішньоправових інститутів є завданням надзвичайно складним без урахування міжнародно-правових принципів та стандартів. Упровадження демократичних засад судочинства не є винятком з цього правила, тому співпраця з міжнародними організаціями, установами та залученням до співпраці з проектами міжнародного розвитку виконує досить важливу роль у вдосконаленні судової системи України. Вагому роль у такій співпраці має діяльність проекту «Справедливе правосуддя», фінансованого за рахунок Агентства Сполучених Штатів Америки з міжнародного розвитку (USAID), який працює в Україні з жовтня 2011 року [219]. Цей проект має на меті допомагати в удосконаленні та оптимізації ключового законодавства, що дуже необхідне для логічного завершення судової реформи, покращання судової практики та формування більш ефективної та прозорої судової влади. Проект здійснює свої повноваження для чотирьох цілей: – розроблення законодавства,

яке відповідало б європейським та міжнародним нормам; – досягнення рівня, що забезпечить прозорість, підзвітність та неупередженість судової влади; – залучення до проведення моніторингу та підтримки розвитку судової реформи громадськості; – підвищення професіоналізму та ефективності судової гілки влади. На наш погляд, використання досвіду світової спільноти повинне спрямовуватися на втілення принципів верховенства права в Україні, що сприятиме якісно новій розбудові та покращанню судової системи. На думку керівника проекту «Справедливе правосуддя», з прийняттям Закону України «Про судоустрій та статус суддів» відбулося багато позитивних змін, зокрема: перехід до підпорядкування Державної судової адміністрації від виконавчої до судової влади; створення як постійно діючого державного органу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України; запровадження автоматизованого розподілу справ у судах та багато іншого [219]. Виходячи з експертних рекомендацій, наданих Маркусом Зіммером, необхідно рекомендувати органам управління Державної судової адміністрації України вивчити ймовірність започаткування структури зі співробітництва із засобами масової інформації та громадськістю, внаслідок того, що система судоустрою України має у спадщину недовіру з боку суспільства, велику поширену думку про неправомірність дії судів та суддів як гарантів правосуддя. Незадовільне сприйняття суспільством органів правосуддя постійно підігривається неофіційною журналістикою, досить часто з хибним тлумаченням. Викорінення таких незадовільних тенденцій вимагає започаткування змістовної кампанії з формування позитивної думки про діяльність судів, суддів та інституційної юстиції. Також автор наголошує на тому, що Державна судова адміністрація України позбавлена внутрішнього ІТ-експертного менеджменту вищого рівня. Керівництву зазначеного органу юстиції необхідно вивчити ймовірність і необхідність започаткування у ролі певного підрозділу, окремого ІТ-управління вищого рівня. До компетенції новоствореного органу необхідно віднести: неупереджений, незалежний

моніторинг; експертне оцінювання й менеджмент проектами та іншою ІТ-діяльністю, спрямованою на поліпшення підзвітності та контролю якості в межах широких ІТ-повноважень Державної судової адміністрації України [217]. На підставі проведеного дослідження, аналізу праць науковців, урахування міжнародного досвіду виділяємо такі шляхи вдосконалення адміністративно-правового забезпечення статусу Державної судової адміністрації: 1 Виконання функцій Державної судової адміністрації України має здійснюватися під контролем вищих органів суддівського самоврядування з одночасним зменшенням впливу на суди з боку суб'єктів політичної та виконавчо-розподільчої влади. 2 Збільшення фінансування судової системи, необхідне більш повне та своєчасне отримання коштів органами судової влади, створення моделей, які б враховували спроможність держави забезпечити їх фінансами і кадрами. 3 Установлення стратегічного контролю над наслідками законодавчих ініціатив. 4 Проведення ґрунтовного аналізу кадрового наповнення судової системи судьями та працівниками апарату суду. 5 Поповнення інструментів державного управління наявними матеріальними, кадровими, організаційними ресурсами, удосконалення функціональних зв'язків службовців органів правосуддя з урахуванням необхідності реформування системи державного управління в Україні. 6 Залучення до співпраці з міжнародними організаціями та взяття участі в проектах із міжнародного розвитку. Вважаємо, що реалізація запропонованих шляхів удосконалення Державної судової адміністрації приведе до найповнішої реалізації закріплених у Конституції України положень щодо гарантування самостійності судів і незалежності суддів під час здійснення правосуддя. Отже, в умовах подальшого реформування судової системи України необхідне утворення сучасних, високоефективних зв'язків у системі вітчизняного судочинства, становлення дієздатного і значущого державного управління, здійснення тісної співпраці з міжнародними організаціями та запозичення досвіду зарубіжних країн для вдосконалення

адміністративноправового статусу Державної судової адміністрації. Здійснення вищезазначених заходів стимулюватиме позитивні процеси побудови демократичної, правової та соціальної держави, формування в ній громадянського суспільства, зростання довіри громадян до судів, зміцнить незалежність судової влади, що приведе, на нашу думку, до утвердження в свідомості громадян України загальноєвропейських демократичних цінностей, що, у свою чергу, прискорить інтеграційні процеси та вступ України до Європейського Союзу .

3.2 РЕКОМЕНДАЦІЯ ДСА ЩОДО ФУНКЦІОНУВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Сучасний стан функціонування судових органів України безпосередньо пов'язаний із переспрямуванням вектору їх вдосконалення відповідно до ідеології проведення реформ в Україні в контексті реформування системи судоустрою та системи правозахисних і правоохоронних органів, державних та недержавних інститутів різних сфер правової системи. Такий комплексний підхід до визначення цілей та завдань організації діяльності судоустрою під час воєнного стану та її організаційної побудови надає можливість визначити напрями реформування судів у майбутньому в системі захисту громадян, осіб без громадянства, держави тощо, пов'язаного із судочинством та відправленням справедливого й ефективного правосуддя в демократичній правовій державі, що утворені державою, як правосудні органи покликані здійснювати правосуддя незалежно від різних верств населення, юридичних осіб тощо.

умовах воєнного стану різючих змін зазнають усі сфери життя України. В особливий режим роботи перейшли всі державні інститути, у тому числі й судові органи. Статтею 55 Конституції України зазначається, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом. В умовах воєнного стану, згідно зі статтею 64 Конституції України, право звернутися до суду не може бути обмежене, тому перед законодавцем та органами суддівського самоврядування

постає важливе завдання – забезпечення ефективного здійснення правосуддя, враховуючи нові реалії життя в Україні [1]. З цією метою Верховною Радою України було прийнято Закон, що набув чинності від 03.03.2022, «Про внесення зміни до частини 7 статті 147 Закону України “Про судоустрій і статус суддів” щодо визначення територіальної підсудності судових справ». Верховна Рада України постановила викласти в такій редакції цю частину: «У разі неможливості здійснення правосуддя судом з об’єктивних причин під час воєнного або надзвичайного стану, у зв’язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами може бути змінено територіальну підсудність судових справ, що розглядаються в такому суді, за рішенням Вищої ради правосуддя, що ухвалюється за поданням Голови Верховного Суду, шляхом її передачі до суду, який найбільш територіальне наближений до суду, який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду. У разі неможливості здійснення Вищою радою правосуддя такого повноваження воно здійснюється за розпорядженням Голови Верховного Суду. Відповідне рішення є також підставою для передачі усіх справ, які перебували на розгляді суду, територіальна підсудність якого змінюється». Верховним Судом України було видано низку наказів та розпоряджень, що визначали зміну територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану в деяких судах Запорізькій, Донецькій, Київській, Луганській, Херсонській, Харківській, Житомирській, Миколаївській, Сумській, Чернігівській областей. Від 15 березня набув чинності Закон України «Про внесення змін до розділу XII “Прикінцеві та перехідні положення” Закону України “Про судоустрій і статус суддів” щодо забезпечення сталого функціонування судової влади в період відсутності повноважного складу Вищої ради правосуддя». Розділ XII “Прикінцеві та перехідні положення” доповнили пунктами 55 і 56. Згідно з цим законом, було тимчасово встановлено, що в разі воєнного стану кількість суддів у суді (крім Верховного Суду) визначає Державна судова адміністрація України

з урахуванням судового навантаження та в межах видатків; Служба судової охорони підзвітна та підконтрольна Державній судовій адміністрації України; Голова Служби судової охорони, його заступники призначаються на посади без проведення конкурсу і звільняються з посад Головою Державної судової адміністрації України. В умовах воєнного стану Голова Верховного Суду призначає на посаду без попереднього конкурсу та звільняє Голову Державної судової адміністрації, проводить перевірку повідомлень суддів про втручання в їх діяльність, приймає рішення про відрядження судді до іншого суду того самого рівня і спеціалізації та про дострокове закінчення відрядження судді, звертається до прокуратури та органів правопорядку щодо надання інформації про розкриття та розслідування злочинів, вчинених щодо суду, суддів, членів їх сімей, працівників апаратів судів, злочинів проти правосуддя, вчинених суддями, працівниками апарату суду та має ще декілька інших додаткових повноважень. Секретаріат Вищої ради правосуддя здійснює організаційне, інформаційно-довідкове та інше забезпечення діяльності Голови Верховного Суду або особи, яка виконує його повноваження. Законом також встановлено, що без погодження з Вищою радою правосуддя здійснюється перерозподіл бюджетних видатків між судами, крім Верховного Суду. В умовах воєнного часу тимчасово припинено діяльність Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Окрім законодавчого регулювання діяльності суддів в складних і небезпечних умовах, що склалися зараз в нашій державі, варто відзначити активну діяльність Ради суддів України, що в період між з'їздами суддів України є вищим органом суддівського самоврядування. 2 березня Радою суддів України були опубліковані рекомендації, які додатково впорядковували роботу судів. Зокрема, рекомендовано: • «визначати умови роботи суду, виходячи з реальної обстановки в регіоні. Зазначене рішення ухвалювати зборами суддів (за можливості, включно із використанням будь-яких засобів зв'язку дистанційно). У разі ж неможливості скликати і провести збори – відповідні рішення ухвалювати головою суду або

особою, що виконує його обов'язки. На рівні областей були створені оперативні штаби, які координують діяльність системи правосуддя та правоохоронних органів у відповідному регіоні (на рівні військових адміністрацій в областях, голів апеляційних судів), тому при розгляді питань організації діяльності суддів на місцях, варто узгоджувати рішення із оперативними штабами. • справи, які не є невідкладними, розглядати лише за письмовою згодою учасників; • зосередитись виключно на проведенні невідкладних судових розглядів (взяття під варту, продовження строків тримання під вартою); • визначити відповідальну особу, яка має забезпечити актуальний облік працівників апарату та суддів, з урахуванням визначеної форми роботи суду, щоденно надаючи звіт про фактичне місцезнаходження суддів та працівників апаратів судів, з'ясовувати причини відсутності на роботі або причини неможливості явки на роботу • до закінчення військового стану уникати видачі наказів про звільнення, про відрахування зі штату суду за порушення трудової дисципліни, прогул. • за можливості відкладати розгляд справ та враховувати при цьому об'єктивну неможливість прибуття учасників до судового засідання, в т.ч. через збройну агресію, а також виважено підходити до встановлення різного роду строків та продовжувати їх, щонайменше, до закінчення воєнного стану.

суддям та працівникам апарату судів здійснювати свої повноваження дистанційно, а за неможливості – подавати заяви про відпустку за власний рахунок; • за можливості розглядати справи у форматі відеоконференції». Голова Ради суддів України Богдан Моніч прокоментував запровадження нового функціоналу підсистеми відеоконференцзв'язку, який дозволяє автоматично здійснювати трансляцію судових засідань на youtube – каналі судової влади вебпорталу «Судова влада України» [2]. Як зазначають у ДСА України, державне підприємство «Центр судових сервісів» 11 березня 2022 року впровадило новий функціонал підсистеми відеоконференцзв'язку, який стосується трансляцій

судових засідань в режимі онлайн і полягає в значному спрощенні процедури. Л. Москвич зазначила, що ДСА України рекомендує судам для організації трансляцій судових справ, які мають значний суспільний інтерес, використовувати наявний в підсистемі відеоконференцзв'язку функціонал планових конференцій [5]. У судах на підставі виданих рекомендацій Ради суддів України оперативно було видано накази про встановлення особливого режиму роботи. Так, наприклад, відповідним наказом від 28.02.2022 року у П'ятому апеляційному адміністративному суді Одеси було встановлено керівнику апарату суду за технічної можливості встановлювати працівникам апарату дистанційний режим роботи або гнучкий режим робочого часу, а учасникам справ рекомендовано утримуватися від відвідування суду і реалізовувати свої процесуальні права та обов'язки з використанням засобів електронного зв'язку, зазначених у наказі та розміщених на офіційному веб-сайті суду. Як зазначив Васильєв П.С. від 13.03.2022 було затверджено Розпорядження Голови Верховного Суду, що надає рекомендації судам першої та апеляційної інстанції на випадок захоплення населеного пункту та\або суду чи безпосередньої загрози його захоплення». Зокрема, суддям рекомендується за наявності реальної загрози евакуюватися, здійснюючи вивезення судових справ, хоча б найбільш резонансних. Якщо такої можливості немає, то судді повинні забезпечити надійне збереження матеріалів розслідування, наприклад, у сейфах у приміщенні суду. Документи, що містять державну таємницю, підлягають негайному знищенню, з офіційним засвідченням цього факту. Переносні носії з копіями судових справ, з кадровою та бухгалтерською інформацією, необхідно вивезти за першої ж можливості. Також необхідно забезпечити схоронність та вивезення трудових книжок суддів та працівників апарату суддів, за необхідності слід передати документ під підпис особі. Щодо суддівських мантії, нагрудних знаків і печаток, було встановлено за можливості їх вивезти. Охоронність зазначених атрибутів покладається на голову суду та керівника апарату суду. В разі

неможливості вивезення печаток, їх слід знищити[3]. У Верховному Суді в умовах воєнного стану встановлено особливий режим роботи й запроваджено відповідні організаційні заходи. Так, тимчасово зупинено розгляд справ у відкритих судових засіданнях за участю учасників судового процесу до усунення обставин, які в умовах воєнної агресії проти України зумовлюють загрозу життю, здоров'ю та безпеці відвідувачів, суддів і працівників апарату Верховного Суду. Приймання вхідної кореспонденції, що доставляється АТ «Укрпошта», здійснюватиметься за надходженням, якщо буде така можливість. Для зручності громадян Верховний Суд запроваджує додаткові контакти для надання інформації за зверненнями через телеграм-канали від 16 березня. Таку ж додаткову можливість для звернення надала і Вища рада правосуддя, вказавши на офіційній сторінці адрес офіційної електронної адреси (до речі ВРП зараз не працює через звільнення її членів за власним бажанням). В умовах ведення інформаційної війни РФ проти України на порядок денний органів самоврядування було винесено питання щодо конфіденційності публічної інформації про діяльність суддів та установ системи правосуддя, що була оновлена із введенням воєнного стану. А саме 25 березня 2022 року відбулося позачергове засідання Ради суддів України, що вирішила: Усім судам України, Державній судовій адміністрації України, іншим установам системи правосуддя тимчасово відстрочити до закінчення воєнного стану в Україні надання відповідей на усі запити про публічну інформацію, які надійшли з початку введення воєнного стану в Україні. У разі надходження запитів щодо надання буд-якої публічної інформації щодо діяльності судів та установ системи правосуддя – копію запитів негайно направляти Службі безпеки України для ретельної перевірки осіб, які таку інформацію збирають. Крім того потрібно зазначити, що суди в Україні не стоять осторонь потреб Української держави в тяжких умовах широкомасштабної війни. Так Антикорупційним судом регулярно здійснюються перерахування коштів, що вносилися підозрюваними як

застави, на потреби ЗСУ, підтримуючи матеріально нашу армію. Суддями 6 апеляційного суду 25.03.2022 було зібрано понад п'ятдесят тисяч гривень та здійснено закупку медикаментів, що були відправлені у військові батальйони Київщини та пункт надання першої медичної допомоги. Також на офіційній веб-сторінці суду зазначено, що судді Шостого апеляційного адміністративного суду зібрали кошти на лікування поранених українських військових у госпіталі Вінницької області. З ранку 21 березня їм вдалося зібрати 155 000 грн на ліки. Як ми вже зазначали, право громадян на судовий захист, відповідно до Основного Закону України, не може бути обмежено у період введення воєнного стану на території нашої країни. І воєнний стан не може погано позначитись на суддівській винагороді та заробітна плата робітників суду в умовах дії воєнного стану в Україні. Таким чином, законодавцями було внесено деякі зміни до нормативно-правових актів, в тому числі не залишили без уваги й питання забезпечення відправлення правосуддя, що наразі не може здійснюватися у звичному форматі. Так, 15.03.2022 року Парламент ухвалив законопроект Закону України «Про внесення зміни до пункту 4-1 розділу VI “Прикінцеві та перехідні положення” Бюджетного кодексу України». Ним встановлюється, що у період відсутності повноважного складу Вищої ради правосуддя перерозподіл видатків між розпорядниками бюджетних коштів нижчого рівня в межах загального обсягу бюджетних призначень за відповідною бюджетною програмою окремо за загальним та спеціальним фондами державного бюджету здійснюється Державною судовою адміністрацією України без погодження з Вищою радою правосуддя. Актуальними також залишаються питання суддівської винагороди, про що ми можемо дізнатися з Рішення Ради суддів України від 14.03.2022 року № 10 «Окремі рекомендації організації роботи суддів в умовах воєнного стану». Пунктом другим цього рішення зазначається, що суддівська винагорода у розмірі посадового окладу та доплат, визначених частиною 2 ст. 135 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», виплачується за наявності однієї із умов: «суддя

згідно таблицю перебуває в автоматизованому розподілі справ та здійснює свої повноваження на робочому місці або дистанційно; «суддя перебуває у відрядженні, оплачуваній відпустці тощо; суддя увільнений від виконання обов'язків з відправлення правосуддя у зв'язку із призовом на військову службу під час мобілізації на особливий період, зі збереженням місця роботи, посади і середнього заробітку на період проходження військової служби (на підставі частини третьої статті 119 Кодексу законів про працю України); суддя в робочий час виконує обов'язки, пов'язані з участю в національному спротиві; суддя не здійснює правосуддя з незалежних від нього причин (закінчення строку повноважень, тимчасове зупинення роботи суду, тимчасове зупинення відправлення правосуддя тощо)». Також ДСА було роз'яснено як виплачувати зарплату працівникам апаратів судів, що зупинили діяльність через активні бойові дії: «У судах, які припинили здійснювати правосуддя та підсудність яких змінено, ДСА України рекомендовано працівникам апарату суду оголошувати простій. За потреби окремим працівникам, для виконання ними окремих необхідних функцій, пов'язаних з передачею справ, експлуатації приміщень, тощо можуть визначатися дистанційні умови праці [4]. Важливим також є питання виплати суддівської винагороди суддям та працівникам апарату суддів, що через війну в Україні змушені були покинути місця свого постійного проживання. Розширено викладено положення про особливості трудових відносин із суддями, які вимушено залишили свої місця проживання та перебувають в інших містах або за кордоном в однойменному пункті Рішення № 10 Ради суддів України: керівництву судів рекомендується визначити дійсні причини залишення місця проживання та поточне місце проживання, адже до дистанційної форми роботи (що є зараз основною) допускаються лише судді, що знаходяться на території України. Також дана інформація є важливою для визначення доцільності надання відпусток. У випадку, якщо судом не ухвалювалося рішення про тимчасове зупинення роботи суду або рішення про

дистанційну роботу, рекомендовано надавати таким суддям за їх заявами оплачувану або неоплачувану відпустку з одночасною рекомендацією прибути до місця роботи в найкоротший термін. Що стосується участі суддів у силових структурах під час воєнного стану, то відповідно до вищезгаданого Рішення РСУ від 14.03.2022 року, проходження суддею служби у складі добровольчого формування Сил територіальної оборони Збройних Сил України, участь судді у добровольчому формуванні територіальної громади не є порушенням вимог щодо сумісництва. Але при укладенні відповідного контракту, суддя зобов'язаний пам'ятати, що основним його обов'язком є відправлення правосуддя, для забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина, закріплених Конституцією України, що є його безпосереднім обов'язком. Доречним також буде відмітити, що 03.03.2022 року статтю 147 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» було доповнено частиною 7, відповідно до якої: у разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин під час воєнного або надзвичайного стану, у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами може бути змінено територіальну підсудність судових справ, що розглядаються в такому суді, за рішенням Вищої ради правосуддя, що ухвалюється за поданням Голови Верховного Суду, шляхом її передачі до суду, який найбільш територіально наближений до суду, який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду. У разі неможливості здійснення Вищою радою правосуддя такого повноваження воно здійснюється за розпорядженням Голови Верховного Суду. Відповідне рішення є також підставою для передачі усіх справ, які перебували на розгляді суду, територіальна підсудність якого змінюється. Отже, в такий тяжкий для всієї України час Верховний суд, Рада суддів України, Державна судова адміністрація та інші органи судової гілки влади об'єднали свої зусилля, аби створити всі необхідні умови для виконання суддями та працівниками апарату суду безпосередніх

посадових обов'язків для забезпечення найбільш ефективного відправлення правосуддя, аби права і свободи людини і громадянина не зазнавали утисків навіть під час війни. Не зважаючи на теперешню ситуацію в нашій країні, законодавці не залишають поза увагою питання суддівської винагороди. Слід також відзначити плідну роботу органів суддівського самоврядування, які попри війну, об'єднали усі зусилля, аби якісно і швидко вирішувати невідкладні питання щодо забезпечення діяльності суддів.

Державна судова адміністрація України повідомляє, що станом на 04 липня не здійснюють правосуддя 100 (15%) апеляційних та місцевих судів.

Пошкодженими або повністю зруйнованими є 72 (9%) від загальної кількості (777) приміщень судів.

265 приміщень судових установ зазнали ушкоджень – вибиті вікна, пошкоджені фасади будівель, відсутнє електропостачання, теплопостачання, пошкоджені стелі, внутрішні двері, зазнали руйнувань внутрішні перегородки між кабінетами, пошкоджені зали судових засідань, відсутнє теплопостачання, водовідведення, електропостачання тощо.

7 приміщень судів повністю зруйновані.

На тимчасово непідконтрольних українській владі територіях розташовані 71 (11%) суд.

Крім того, на території України, яка перебувала під окупацією російської федерації станом на 24 лютого 2022 року, також знаходяться 84 суди, з них на території:

Донецької області – 31 суд (місцеві загальні суди – 31);

Луганської області – 17 судів (місцеві загальні суди – 17);

АР Крим – 27 судів (місцеві загальні суди – 24, апеляційний загальний суд – 1, місцевий господарський суд – 1, окружний адміністративний суд – 1);

м. Севастополя – 9 судів (місцеві загальні суди – 4, апеляційний загальний суд – 1, апеляційний адміністративний суд – 1, апеляційний господарський суд – 1, місцевий господарський суд – 1, окружний адміністративний суд – 1).

У зв'язку з неможливістю окремих судів здійснювати правосуддя під час воєнного стану, враховуючи статистично-аналітичну інформацію, надану Державною судовою адміністрацією України, розпорядженнями Голови Верховного Суду було змінено територіальну підсудність 132 судів.

Після звільнення від російської армії окупованих територій розпорядженнями Голови Верховного Суду відповідно до частини сьомої статті 147 Закону України "Про судоустрій і статус суддів", враховуючи наявність належних умов для здійснення правосуддя, відновлено територіальну підсудність судових справ 34 судів.

Таким чином, станом 04 липня, у зв'язку з неможливістю окремих судів здійснювати правосуддя під час воєнного стану, розпорядженнями Голови Верховного Суду зміненою територіальна підсудність залишається для 98 судів.

Висновок

У роботі наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання – удосконалення адміністративно-правового статусу Державної судової адміністрації України. На підставі наукового осмислення теоретичних положень юридичної науки та інших суміжних наук, аналізу чинного законодавства України сформульовано висновки та пропозиції, спрямовані на розширення наукових знань про діяльність Державної судової адміністрації України, а також підготовлено рекомендації щодо удосконалення законодавства та практики його застосування у зазначеній сфері. Основними є такі: 1 Адміністративно-правовий статус Державної судової адміністрації – це визначена і встановлена на

законодавчому рівні система взаємозв'язаних та взаємозалежних його складових елементів (повноваження, функції, завдання та відповідальність), що визначають специфіку та значення його діяльності для забезпечення функціонування судової влади та вітчизняної системи правосуддя в цілому. 2 Організаційне забезпечення діяльності судів – це заходи фінансового, матеріально-технічного, кадрового, інформаційного та організаційнотехнічного характеру, спрямовані на створення умов для подальшого й незалежного здійснення правосуддя. 3 Місце Державної судової адміністрації серед органів державної влади визначається безпосередньо через її забезпечувальну діяльність. При цьому якщо вказувати на організацію забезпечення діяльності судів, то необхідно мати на увазі впорядкування видів діяльності уповноважених суб'єктів, взаємозв'язок між ними. Якщо такими суб'єктами є державні органи (їхні посадові особи), то необхідно зазначити зовнішньоорганізаційний вплив, який можливий за допомогою конкретних видів зовнішньоорганізаційної діяльності, пов'язаної між собою. 4 Нормативно-правове регулювання діяльності Державної судової адміністрації – це форма впливу права на суспільні відносини, які виникають між Державною судовою адміністрацією та іншими суб'єктами права, що здійснюється за допомогою юридичних засобів впливу на основі правових норм для регулювання суспільних відносин. 5 Визначено недоліки Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010, а саме те, що він визначає Державну судову адміністрацію тільки як орган, який здійснює організаційне забезпечення судів. Але незважаючи на «тісні» взаємозв'язки, що існують між Державною судовою адміністрацією та системою судів загальної юрисдикції, не визначається його місце щодо судоустрою України. 6 Структура адміністративно-правового статусу Державної судової адміністрації – це цілісна і стала система певних взаємозв'язаних елементів, які взаємодіють між собою та визначають специфіку діяльності і призначення цього органу для всієї судової системи. Основними складовими елементами структури адміністративно-правового статусу Державної судової

адміністрації є: 1) повноваження; 2) функції; 3) завдання; 4) відповідальність. 7 Завданням Державної судової адміністрації виступає організація забезпечення діяльності органів судової влади – комплекс заходів, не процесуального характеру, виконання яких покладається на Державну судову адміністрацію і які полягають у створенні судів, багатоплановій кадровій роботі – проведення навчання, підвищення рівня кваліфікації працівників апарату суду, ведення статистичних даних, архіву, діловодство, співпраця з іншими органами та ін.. 8

Взаємодії Державної судової адміністрації з іншими органами державної влади властиві такі ознаки: а) за своєю природою такі відносини спрямовані на виконання певних спільних дій у відповідній сфері; б) порядок співпраці між органами визначається на законодавчому рівні, зокрема, спеціальним законом або в межах підзаконного нормативноправового акта; в) залежно від того, між яким саме органом у Державної судової адміністрації виникають відповідні взаємовідносини, можна стверджувати або про постійний (відносини з територіальними управліннями Державної судової адміністрації), або про тимчасовий (з аналогічними органами, що здійснюють організаційне забезпечення діяльності судової системи в межах певної програми) характер таких взаємовідносин; г) кожна із сторін, вступаючи у відповідні взаємовідносини, сприяє виконанню тих завдань, які на неї покладаються як на самостійний орган відповідної гілки влади. 9

Основними органами, з якими взаємодіє Державна судова адміністрація України, є: 1) Верховна Рада України – щодо затвердження: а) законодавчої бази, на підставі якої функціонує Державна судова адміністрація; б) державного бюджету на відповідний рік, розпорядником частини якого виступає саме даний орган; 2) Кабінет Міністрів України, що ухвалює відповідні проекти законодавчих актів, які надходять від Державної судової адміністрації України, і подає їх на розгляд Верховній Раді України; 3) відповідні міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, що співпрацюють в інформаційній, правоохоронній та інших сферах. Особливою

групою є взаємовідносини з іноземними органами державної влади і міжнародними організаціями, які сприяють всебічному розвитку, вдосконаленню роботи як самої Державної судової адміністрації, так і всієї судової системи. 10

Механізм реалізації адміністративно-правового статусу Державної судової адміністрації – сукупність організаційних, правових, соціальноекономічних заходів, спрямованих на створення необхідних умов для виконання Державною судовою адміністрацією відповідних прав і обов'язків. 11

Виходячи з досвіду адміністративно-правового забезпечення судів Франції, Німеччини, Португалії, Іспанії, позитивним запозиченням є навчання вітчизняних кандидатів на посаду судді у спеціалізованих навчальних закладах, які готують представників суддівського корпусу одразу після загальноосвітніх навчальних закладів. 12

Шляхи удосконалення адміністративно-правового забезпечення статусу Державної судової адміністрації необхідно розглядати у контексті завдань, повноважень та її місця у системі органів державної влади, що дасть змогу з'ясувати причини низької ефективності реформ у сфері судочинства, які проводяться в Україні, що, у свою чергу, підвищуватиме результативність організаційного забезпечення органів правосуддя. 13

Основні завдання Державної судової адміністрації України в контексті інформаційного забезпечення органів судочинства, полягають у такому здійсненні заходів щодо розроблення і забезпечення діяльності судів інформаційними технологіями автоматизації судочинства; формуванні достовірної бази судової статистики; забезпеченні інформаційно-аналітичної діяльності судів; упровадженні автоматизованих технологій діяльності системи судочинства; запровадженні комп'ютерних та інших засобів комунікації з метою створення інформаційного простору.

Список використаних джерел

1. Борко А. Л. Заходи забезпечення діяльності адміністративних судів / А. Л. Борко // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2008. – № 2. – С. 1–7.
2. Стрижак А. А. Державна судова адміністрація України як орган організаційного забезпечення діяльності судової системи / А. А. Стрижак // Вісник Верховного Суду України. – 2005. – № 11 (63). – С. 44–47.
3. Конституція України від 28 червня 1996 року (в редакції Закону України від 8 грудня 2004 року). – Харків : Веста, 2012. – 64 с.

4. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07.07.2010 № 2453-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 41/№ 41–42; № 43; № 44–45. – С. 1468. – Ст. 529.
5. Бринцев В. Д. Стандарти правової держави: втілення у національну модель організаційного забезпечення судової влади : монографія / В. Д. Бринцев. – Харків : Право, 2010. – 464 с.
6. Красноборов О. В. Адміністративно-правовий статус Державної судової адміністрації України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / Краснобродов Олександр Валерійович: [Харківський національний університет внутрішніх справ]. – Харків, 2010. – 209 с.
7. Запорожець М. П. Адміністративно-правове забезпечення діяльності місцевих судів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 – теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / Запорожець Михайло Петрович ; [Національний університет внутрішніх справ]. – Харків, 2004. – 179 с.
8. Стрижак А. А. Державне управління забезпеченням діяльності судів загальної юрисдикції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 – теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / Стрижак Андрій Андрійович ; [Інститут законодавства Верховної Ради України]. – Київ, 2005. – 184 с.
9. Хвилюк А. М. Правовий статус Державної судової адміністрації України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 – судоустрій ; прокуратура та адвокатура / А. М. Хвилюк ; [Акад. адвокатури України]. – Київ, 2009. – 22 с.
10. Нор В. Т. Конституція – основний закон України в запитаннях і відповідях : навчальний посібник / В. Т. Нор, П. Б. Стецюк. – Львів ; Київ, 1996. – 48 с.

11. Про заходи впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні : Указ Президента України від 22.07.1998 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 21. – Ст. 32.
12. П'ятковський В. І. Державна судова адміністрація України як суб'єкт адміністративного права / В. І. П'ятковський // Форум права. – 2011. – № 3. – С. 648–653.
13. Положення про Державну судову адміністрацію України : Указ Президента України від 22.10.2010 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 12.
14. Алексеев С. С. Право : азбука – теория – философия. Опыт комплексного исследования / С. С. Алексеев. – Москва, 1999. – 244 с.
15. Ківалов С. В. Адміністративне право України : навчальнометодичний посібник / Л. Р. Біла, С. В. Ківалов. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Одеса, 2004. – 344 с.
16. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. Т. 1. Загальна частина / ред. колегія : В. Б. Авер'янов (голова). – Київ : Юрид. думка, 2004. – 584 с.
17. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко та ін. – Київ : Укр. енцикл., 2003. – Т. 4. – 736 с.
18. Лазарев В. В. Общая теория права и государства : учебник / В. В. Лазарев. – Москва : Юрист, 2001. – 520 с.
19. Корельский В. М. Теория государства и права : учебник для вузов / В. М. Корельский, В. Д. Перевалова. – Москва : НОРМА-ИНФА, 2002. – 616 с.
20. Оніщенко Н. М. Теорія держави і права : Академічний курс : підручник / Н. М. Оніщенко, О. В. Зайчук. – Київ : Юрінком Інтер, 2008. – 688 с.

21. Малько А. В. Теория государства и права : учебник / А. В. Малько. – Москва : Юрист, 1996. – 672 с.
22. Скакун О. Ф. Теория государства и права : учебник / О. Ф. Скакун. – Харьков : Консум, 2000. – 704 с.
23. Цабрия Д. Д. Статус органа управления / Д. Д. Цабрия // Советское гражданское право. – 1978. – № 2. – С. 126–131.
24. Тосунян Г. А. Административно-правовой статус организаций местного управления : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Г. А. Тосунян. – Москва, 1991. – 22 с.
25. Лебідь Н. М. Адміністративно-правовий статус державних інспекцій в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Н. М. Лебідь. – Харків, 2004. – 185 с.
26. Панчишин А. В. Поняття, ознаки та структура категорії «правовий статус» / А. В. Панчишин // Часопис Київського університету права. – 2010. – № 2. – С. 95–98.
27. Абасов Г. Г. Конституційно-правовий статус Верховної Ради Автономної Республіки Крим : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Г. Г. Абасов. – Київ, 2004. – 240 с.
28. Блинова Н. В. Судебное управление в СССР / Н. В. Блинова. – Москва, 1962. – 95 с.
29. Теория государства и права / под. ред. В. К. Бабаева. – Москва : Юрист, 2002. – 592 с.
30. Бачило И. Л. Функции органов управления : Правовые проблемы оформления и реализации / И. Л. Бачило. – Москва, 1976. – 200 с.

31. Административное право Украины : учеб. для студ. вузов юрид. спец. / Ю. П. Битяк, В. В. Богуцкий, Н. Б. Писаренко. и др. под общ. ред. Ю. П. Битяка. – 2-е изд. перераб. и доп. – Харьков : Право, 2001. – 528 с.
32. Виконавча влада і адміністративне право / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – Київ : Видавничий дім «Ін Юре», 2002. – 668 с.
33. Хливнюк А. М. Державна судова адміністрація України: завдання та повноваження / А. М. Хливнюк // Юридична Україна : правовий часопис [Київський регіональний центр Акад. правових наук України ; СП «Юрінком Інтер»]. – Київ, 2008. – № 8. – С. 100–106.
34. Стрижак А. А. Державне управління в органах судової влади України – поняття і сутність / А. А. Стрижак // Вісник Верховного Суду України. – 2003. – № 5 (39). – С. 53–56.
35. Запорожець М. П. Система органів організаційного забезпечення діяльності судів України / М. П. Запорожець // Право України. – 2004. – № 2. – С. 72–75.
36. Діхтієвський П. В. Діяльність Державної судової адміністрації України в контексті організаційного забезпечення безпеки суддів та охорони приміщень судів / П. В. Діхтієвський, В. М. Сурник // Адміністративне право і процес [Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка]. – Київ, 2014. – № 1 (7). – С. 37–42.
37. Стрижак А. А. Державна судова адміністрація України як орган організаційного забезпечення діяльності судової системи / А. А. Стрижак // Вісник Верховного Суду України. – 2005. – № 11 (63). – С. 44–47.
38. Ігонін Р. В. Правова природа Державної судової адміністрації / Р. В. Ігонін // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. – № 3. – С. 68–71.
39. Кирилюк Р. Про сутність категорії «організація забезпечення» щодо діяльності судів / Р. Кирилюк // Публічне право. – 2012. – № 2 (6). – С. 42–48.

40. Обрусна С. Правовий статус Державної судової адміністрації України в умовах судової реформи / С. Обрусна // Публічне право. – 2012. – № 1 (5). – С. 56–62.
41. Стеценко С. Г. Адміністративне право України : навчальний посібник / С. Г. Стеценко – Київ : Атіка, 2007. – 624 с.
42. Суховий Ю. Организационное обеспечение судебной деятельности: как оно видится сегодня / Ю. Суховий // Сов. юстиция. – 1992. – № 9–10. – С. 31.
43. Про незалежність судової влади : Постанова Верховного Суду України від 13.06.2007 № 8 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-07>.
44. Висновок № 1 (2001) Консультативної ради європейських суддів для Комітету Міністрів Ради Європи про [...] Рада Європи, Комітет Міністрів Ради Європи; Висновок, Міжнародний документ від 01.01.2001 № 1(2001) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_a52.
45. Етичні та правові проблеми забезпечення незалежності суддів : матеріали наук.-практ. семінару, 30–31 березня 2005 р., м. Харків / за ред. В. В. Сташиса. – Харків ; Київ, 2006. – С. 130–131.
46. Пилипчук П. П. Ще раз про незалежність судів / П. П. Пилипчук // Вісник Верховного Суду України. – 2005. – № 9. – С. 3–4.
47. Онопенко В. В. Забезпечення незалежності судової влади у сфері фінансування судів : законодавство і практика / В. В. Онопенко // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2003. – № 12. – С. 40.
48. Городовенко В. В. Європейські стандарти незалежності судової влади / В. В. Городовенко // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – № 1. – С. 43–44.

49. Футей Б. Верховенство права і незалежності судочинства / Богдан Футей // Українське право. – 2006. – № 1. – С. 147–153.
50. Кожевников М. В. История советского суда: 1917–1956 / М. В. Кожевников. – Москва, 1957. – С. 8–33.
51. Собрание законов СССР. – 1924. – № 23. – Ст. 203.
52. Перлов И. Д. До конца завершить реформу судебного управления в СССР / И. Д. Перлов // Советское государство и право. – 1957. – С. 17–23.
53. Указ Президента Верховної Ради Української РСР від 21 березня 1963 «Про ліквідацію Міністерства юстиції УРСР».
54. Про судоустрій України : Закон України від 07.02.2002 № 3018-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3018-14>.
55. Организация деятельности судов : курс лекций для вузов / под ред. Н. А. Петухова. – Москва, 2005. – С. 240.
56. Хливлюк А. М. Державна судова адміністрація України: створення, діяльність, перспективи розвитку / А. М. Хливлюк // Вісник Верховного Суду України. – 2008. – № 5 (93). – С. 39–45.
57. Організація судової влади в Україні: перший аналіз нормативного змісту Закону «Про судоустрій України» / за ред. А. О. Селіванова. – Київ, 2002. – С. 6.
58. Бойко В. Ф. Судова реформа в Україні: стан і перспективи : навчальний посібник / В. Ф. Бойко. – Київ, 2004. – С. 50.
59. Звернення Ради суддів України до Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України від 2 грудня 2005 // Вісник Верховного Суду України. – 2005. – № 11. – С. 33.

60. Стефанюк В. Незалежний суд – гарант прав людини і громадянина / В. Стефанюк // Право України. – 1996. – № 5. – С. 17.
61. Стефанюк В. Судова реформа в Україні / В. Стефанюк // Право України. – 1998. – № 1. – С. 20.
62. Судебная реформа : материалы к II съезду судей Украины. – Киев, 1994. – Вып. 1. – 50 с. ; Киев, 1995. – Вып. 1. – 51 с.
63. Прийдак М. До формування механізму правління судової влади / М. Прийдак // Право України. – 1994. – № 9. – С. 3–4.
64. Шишкін В. Що таке судова адміністрація? / В. Шишкін // Віче. – 1994. – № 12. – С. 17–23.
65. Стефанюк В. С. Державна судова адміністрація – ще один крок до незалежності судової влади / В. С. Стефанюк // Вісник Верховного Суду України. – 1999. – № 5. – С. 2–6.
66. Горобець Р. В. Некоторые аспекты взаимодействия между органами государственной исполнительной и судебной власти [Электронный ресурс] / Р. В. Горобець, О. М. Овчар. – Режим доступа : http://www.nbu.gov.ua/ejournals/tppd/2011_8/zmist/R_2/03Gorobets,Ovchar.pdf.
67. Куйбіда Р. О. Організація і розвиток сучасної судової системи : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Р. О. Куйбіда. – Київ, 2006. – 215 с.
68. Штогун С. Г. Правові проблеми організації і функціонування місцевих загальних судів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / С. Г. Штогун. – Харків, 2004. – 254 с.
69. Про державну службу : Закон України від 16.12.1993 № 3723-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 52. – Ст. 490.

70. Константи́й О. Окремі проблеми становлення самостійної судової влади в Україні / О. Константи́й // Підприємство, господарство і право. – 2007. – № 10 (142). – С. 33–36.
71. Сердюк В. Забезпечення судів і виконання судових рішень у контексті єдності судової влади / В. Сердюк // Юридична Україна. – 2007. – № 8. – С. 104–107.
72. Гвоздецкий А. Статус ГСА оговорен на время (Об итогах очередного заседания Совета судей Украины) / А. Гвоздецкий // Юридическая практика. – 2008. – 11 марта. – № 11 (533). – С. 3–5.
73. Виступ Президента України В. Ющенка з приводу судової реформи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.president.gov.ua/news/data/25_4688/html.
74. Про стан виконання в державі Конституції та законів України щодо забезпечення самостійності судів та незалежності суддів : рішення VIII позачергового з'їзду суддів України // Вісник Верховного Суду України. – 2007. – № 7. – С. 16–18.
75. Хвилюк А. Зміна правового статусу Держаної судової адміністрації України – актуальне питання судово-правової реформи в Україні / А. Хвилюк // Юриспруденція. Теорія і практика. – 2009. – № 5. – С. 47–55.
76. Гончар І. Про місце ДСА на мапі судоустрою України / І. Гончар // Юридична практика. Судовий випуск. – 2007. – 26 червня. – № 6 (14). – С. 23–28.
77. Висновок щодо законопроекту про судоустрій та законопроекту про статус суддів в Україні : схвалено Венеціанською комісією на її 70-й пленарній сесії (Венеція, 16–17 березня 2007 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.venice/coe/int/docs/2007/CDL-AD\(2007\)003- ukr.asp](http://www.venice/coe/int/docs/2007/CDL-AD(2007)003- ukr.asp).

78. Глумачний словник української мови / за ред. проф. В. С. Калашника. – Харків, 2002. – С. 430–431.
79. Онопенко В. Про основні тенденції здійснення правосуддя, причини кризових явищ у вітчизняному судочинстві та засади реформування судової системи України / В. Онопенко // Судоустрій та судочинство в Україні. – 2007. – № 1. – С. 5–9.
80. Футей Б. Відповідальність держави за дотримання та виконання Конституції / Б. Футей // Вибори та демократія : науково-просвітницький правничий журнал [Ін-т виборчого права; Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія»]. – Київ, 2010. – № 1 (23). – С. 4–9.
81. Насадюк О. Хто забезпечує правосуддя? / Олексій Насадюк // Юридична практика (Судовий випуск). – 2008. – 29 січня. – № 1 (21). – С. 10.
82. Дрок Г. М. Конституційно-правові засади реформування судової влади в сучасних умовах державотворення в Україні / Г. М. Дрок. – Київ, 2006. – 304 с.
83. Оборотов Ю. Н. Возвышение судебной власти в системе разделения властей / Ю. Н. Оборотов // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. / гол. ред. С. В. Ківалов ; відп. за вип. Л. І. Кормич. – Одеса : Юрид. літ., 2002. – Вип. 13–14. – С. 380.
84. Чуприна Ю. Судова влада в Україні в контексті конституційної реформи / Ю. Чуприна // Державне управління та місцеве самоврядування : збірник наукових праць [Національна академія держ. управління при Президентові України ; Дніпропетровський регіональний ін-т держ. управління]. – Дніпропетровськ, 2011. – Вип. 1 (8). – С. 59–66.
85. Бринцев В. Д. Стандарти правової держави: втілення у національну модель організаційного забезпечення судової влади : монографія / В. Д. Бринцев. – Харків : Право, 2010. – 464 с.

86. Взаємовідносини органів юстиції, державної судової адміністрації та судової системи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.zaochka.net/books_p_1_p_1_p_1_p_181.html.

87. Гончарук Ю. Роль державної судової адміністрації у організаційному забезпеченні діяльності судів [Електронний ресурс] / Ю. Гончарук. – Режим доступу : <http://dbm.rv.court.gov.ua/tu26/60/17667/>.

88. Олійник А. Ю. Самовиховання як важлива форма правового виховання : поняття, предмет, метод, типи та види правового регулювання, Ефективність правового регулювання суспільних відносин : Правознавство / А. Ю. Олійник. – Київ, 2008. – 453 с.

89. Осауменко О. Загальна теорія держави і права : навч. посіб. для вищ. навч. закладів / О. І. Осауменко ; [Київський нац. ун-т внутрішніх справ]. – Київ : Істина, 2007. – 335 с.

90. Олійник А. Ю. Теорія держави і права України : навчальний посібник / А. Ю. Олійник. – Київ : Юрінком Інтер, 2001. – 174 с.

91. Про Державну судову адміністрацію України : Указ Президента України від 3 березня 2002 року № 182/2003.

92. Ківалов С. Венеціанська комісія досі з нетерпінням очікувала дійових заходів зі здійснення судової реформи / С. Ківалов // Голос України. – 2010. – 9 червня. – 294 с.

93. Кирилюк Р. І. Види забезпечувальної діяльності Державної судової адміністрації України / Р. І. Кирилюк // Вісник Верховного Суду України. – 2011. – № 12 (136). – С. 52–60.

94. Косович В. Недоліки нормативно-правових актів України: загальнотеоретична характеристика та шляхи боротьби з ними / В. Косович. –

- Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2012. – Вип. 56. – С. 8–23.
95. Топчій В. Судова реформа в Україні – одна із складових розбудови демократичної держави / В. Топчій // Юридичний вісник України. – 2010. – № 48. – С. 6.
96. Інновації УКБС в судочинстві втілює Державна судова адміністрація України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://blog.liga.net/user/golifer/article/6777.aspx>.
97. Отчет Генерального директора Судебного департамента при Верховном суде Российской Федерации на VI съезде судей // Рос. юстиция. – 2005. – № 1–2. – С. 21–27.
98. Інформатизація управління соціальними системами (організаційно-правові питання теорії і практики) : навч. посіб. / В. Д. Гавловський, Р. А. Калюжний, В. С. Цимбалюк та ін. ; за ред. М. Я. Швеця, Р. А. Калюжного. – Київ : МАУП, 2003. – 336 с.
99. Философский энциклопедический словарь / гл. редакция : Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. – Москва : Сов. энциклопедия, 1983. – 840 с.
100. Мулуд Н. Современный структурализм. Размышления о методе и философии и точных наук / Н. Мулуд. – Москва, 1973. – 376 с.
101. Повтрева С. Епістеміологічний статус поняття структура у структуралізмі та постструктуралізмі [Електронний ресурс] / С. Повтрева. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/2009_636/13.pdf.
102. Присяжнюк О. Поняття «система» і «структура» в теорії лексикосемантичного поля / О. Присяжнюк // Мовознавчі студії : збірник

наукових праць. – Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. – Ч. I. – С. 15–18.

103. Хливнюк А. Теоретичні засади правової правосуб'єктності Державної судової адміністрації / А. Хливнюк // Юриспруденція: теорія і практика : науково-практичний журнал. – 2008. – № 3 (41). – С. 30–37.

104. Бринцев В. Д. Судове управління на регіональному рівні / В. Д. Бринцев // Вісник Верховного Суду України. – 2001. – № 5. – С. 27–29.

105. Про прокуратуру : Закон України від 05.11.1991 № 1789-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 53. – С. 793

106. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.

107. Проценко В. М. Логіка : посібник для студентів вузів / В. М. Проценко. – Суми, 2005. – 252 с.

108. Логіка : навчально-методичний посібник / В. В. Бурега, Я. І. Пасько, В. В. Білецький, М. Є. Савенкова. – Донецьк : ДонДДУ, 2004. – 75 с.

109. Конверський А. Є. Логіка : підручник для студентів юридичних факультетів / А. Є. Конверський. – Київ : Центр учбової літератури, 2005. – 304 с.

110. Словник української мови : в 11 т. / за ред.: В. О. Винник, В. В. Жайворонок. – Харків : Наукова думка, 1977. – Том 2. – 473 с.

111. Советское административное право. Государственное управление и административное право. – Москва, 1978. – 342 с.

112. Бюджетний кодекс України : Закон України 08.07.2010 № 2456-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 50, 50–51. – Ст. 572.

113. Якимчук Н. Я. Розпорядники бюджетних коштів : система та правовий статус : монографія / Н. Я. Якимчук. – Чернівці : Вид-во Чернівецького нац. ун-ту, 2009. – 647 с.
114. Лоцихін О. Держава не повною мірою забезпечує виконання положень ст.118 Закону України «Про судоустрій України» щодо фінансування судів / О. Лоцихін // Вісник Державної судової адміністрації України. – 2009. – № 1 (10). – С. 27–29.
115. Закаблук М. Завдяки прийняттю закону «Про судовий збір» бюджетний запит на 2012 рік передбачає збільшення видатків на утримання судів на 50 відсотків [Електронний ресурс] / М. Закаблук // Закон і бізнес. – Режим доступу : http://zib.com.ua/files/issues_pdfs_ua/295.pdf.
116. Про Державний бюджет України на 2012 рік : Закон України від 22.12.2011 № 4282-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 34– 35. – Ст. 414.
117. Про судовий збір : Закон України від 08.07.2011 № 3674-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 14. – Ст. 87.
118. Про перерозподіл деяких видатків державного бюджету, передбачених Державною судовою адміністрацією на 2013 рік : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19.06.2013 № 421-р // Урядовий кур'єр. – 2013. – № 116.
119. Міжнародна конференція з ІТ-технологій в адміністративних судах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://apladm.dn.court.gov.ua/sud9102/seminar/38366/>.
120. Порядок особистого прийому громадян у Державній судовій адміністрації України : Наказ Державної судової адміністрації України від 07.10.2011 № 148 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/SA11022.html.

121. Котюк І. Основи теорії судового пізнання. Загальнотеоретичні аспекти : навчальний посібник для студентів юридичних факультетів / І. Котюк. – Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2012. – 423 с.
122. Кодекс законів про працю : Закон від 10.12.1971 № 322-VIII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1971. – Додаток до № 50.
123. Про державну службу : Закон України від 17.11.2011 № 4050-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 26. – Ст. 273.
124. Федоренко Г. О. Законодавча влада в системі розподілу державної влади в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Г. О. Федоренко ; [Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького]. – Київ, 2000. – 20 с.
125. Малиновський В. Я. Державне управління : навч. посіб. / В. Я. Малиновський. – Київ : Атіка, 2003. – 576 с.
126. Про соціальний діалог в Україні : Закон України від 23.12.2010 № 2862-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 28. – Ст. 1353.
127. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник В. К. Колпаков. – Київ : Юрінком Інтер, 2003. – 554 с.
128. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко и др. – Київ : Укр. енцикл., 2003. – Т. 5. – 736 с.
129. Правознавство : підручник / за ред. О. В. Дзери. – 10-те вид., переробл. і допов. – Київ : Юрінком Інтер, 2007. – 848 с.
130. Про організацію взаємодії Державної судової адміністрації України з Верховною Радою України та Кабінетом Міністрів України : Наказ Державної судової адміністрації України від 21.09.2006 № 100 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://search.ligazakon.ua/SA06043.html>.

131. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254 к / 96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
132. Порядок ведення Єдиного державного реєстру судових рішень : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.05.2006 № 740 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 22. – Ст. 1623.
133. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17.03.2011 № 3166-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 38. – Ст. 385.
134. Порядок надсилання електронних копій судових рішень щодо осіб, які вчинили корупційне правопорушення : Наказ Державної судової адміністрації України, Міністерства юстиції України від 26.01.2012 № 12/152/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0012750-12>.
135. Порядок надсилання інформації про осіб у кримінальних провадженнях та електронних копій судових рішень щодо осіб, які вчинили кримінальні правопорушення : Наказ Генеральної прокуратури України, Державної судової адміністрації України від 27.09.2012. № 91/114 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.chk.gov.ua/ua/edrhc.html? m=publications& t=rec&id=117954>.
136. Звіт про роботу Державної судової адміністрації протягом 2010–2012 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://court.gov.ua/userfiles/Zvit%20DSA.pdf>.
137. Про міліцію : Закон України від 20.12.1990 № 565-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 4. – Ст. 20.
138. Правила пропуску осіб до приміщень судів та на їх територію транспортних засобів : Наказ Державної судової адміністрації України, Міністерства

внутрішніх справ України від 12.09.2005 № 102/765 // Офіційний вісник України.
– 2005. – № 44. – Ст. 2817.

139. Положення про спеціальний підрозділ судової міліції «Грифон» : Наказ
Міністерства внутрішніх справ України від 19.11.2003 № 1390 // Офіційний
вісник України. – 2003. – № 51. – Ст. 2725.

140. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон
України від 23.12.1993 № 3781-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1994.
– № 11. – Ст. 50.

141. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 №
280/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170.

142. Відбулося засідання Експертної ради пілотного Проекту «Впровадження
навчальної програми з питань судового адміністрування» [Електронний ресурс].
– Режим доступу : <http://court.gov.ua/24077/>.